

บทที่ 3

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ทางสังคมของ ชุมชนหัวฝายหลัง พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนหัวฝายที่มีนัยยะสำคัญได้เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2530 อาจจะถูกกล่าวได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้คนในชุมชนหัวฝายได้เปลี่ยนการอธิบายตนเอง พื้นที่ชุมชน และสังคม อันเป็นการอธิบายใหม่ที่ทำให้คนในชุมชนสามารถที่จะรวมกันสร้างพลังในการจัดการตนเอง ชุมชน และต่อรองกับภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีผลในการสร้างปฏิบัติการทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้อัตลักษณ์ของคนนอกชุมชน

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนที่สำคัญนี้เกิดขึ้นจากการร่วมสร้างกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมสังคมหลายรูปแบบ ซึ่งส่วนหนึ่งของกิจกรรมเกิดขึ้นจากการส่งเสริมของคนนอกชุมชน แต่อีกส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงความหมายของคนในชุมชนเองอันเป็นผลจากการร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

การอธิบายถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ทางสังคมของชุมชนหัวฝาย หลัง พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน จะแบ่งการอธิบายออกเป็นสามประเด็น ประเด็นแรก ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวฝาย ประเด็นที่สอง บังคับในการสร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และประเด็นที่สาม อัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน โดยจะอธิบายนับแต่แรกเริ่มการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งเป็นกิจกรรมผ่านในชุมชนเอง และกิจกรรมที่มาจากภายนอกหรือองค์กรภายนอกชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นกลไกสำคัญนับแต่ปี พ.ศ.2530 จวบจนถึงปัจจุบัน โดยจะอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวฝายในระบบความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน และอธิบายถึงปัจจัยในการสร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ การขยายอำนาจรัฐเข้าสู่ชุมชน รวมถึงบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือและจัดระบบความสัมพันธ์แก่คนในชุมชนแออัด ตลอดจนความร่วมมือระหว่างกันเพื่อที่จะสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาของคนในชุมชนแออัด ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจ และความมั่นคงให้แก่ผู้คนที่อาศัยในชุมชนแออัดเหล่านี้และทำให้เกิดอัตลักษณ์อันหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ของคนในชุมชนแออัดต่อสังคมแบบใหม่ได้ต่อไป

3.1 ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวฝาย

บทที่แล้วได้อธิบายถึง การปรากฏตัวของชุมชน ที่เข้าไปสู่การเป็นชุมชนแออัด สำหรับบทนี้ต้องการขยาย เพื่อนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่แห่งนี้ใหม่ได้ในภายหลัง

หลังจากบ้านหัวฝาย ได้กลายเป็น ชุมชนแออัดศรีท้าววัดหัวฝาย เมื่อปี พ.ศ.2528 ผู้คนในชุมชนยังไม่ค่อยสนใจถึงสภาพลักษณะที่พวกเขาต้องเผชิญ งานสัมภาษณ์หนึ่ง หรือ พิมพ์ลัญช์ พบว่า การอธิบายถึงความเป็นชุมชนแออัดด้วยท่าทีอันแสดงถึงความอึดอัดใจกับคำถามที่ว่า “ที่นี่เป็นชุมชนแออัดหรือไม่” การตอบประโยคนี้ทำให้หนึ่งนึ่งอึ้งไปชั่วครู่ก่อนจะยอมรับว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแออัดด้วยความน้ำเสียงหดหู่ พฤติกรรมการแสดงความรู้สึกเพียงเล็กน้อยนี้ ทำให้ทราบได้ว่า มีความน้อยเนื้อต่ำใจกับสภาพที่ถูกทำให้กลายเป็นแหล่งแออัด ที่ถูกมองด้วยสายตาที่ตำหนิ เหยียดหยาม รังเกียจ ฯลฯ และความรู้สึกเช่นนี้ทำให้หนึ่งมีความระมัดระวังที่จะอธิบายหรือยอมรับกับบุคคลภายนอกที่เข้าไปในชุมชนแบบผิวเผิน ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านอื่นๆ ที่อาศัยในชุมชนต่างก็มีความรู้สึกไม่แตกต่างกัน ดังนั้น การตั้งคำถามแบบให้ยอมรับหรือการตั้งคำถามเพื่อให้เลือกตอบจึงมีความแตกต่างกันมาก เมื่อมีการตั้งคำถามใหม่กับหนึ่งว่า “หนึ่งเป็นคนในชุมชนหรือเปล่า” โดยไม่มีคำถามเรื่องความเป็นชุมชนแออัดหรือสลัม หนึ่งจะรู้สึกกระปรี้กระเปร่าตอบทันทีโดยไม่ลังเลว่า “ใช่ หนึ่งอยู่ในชุมชนนี้เอง” การแสดงความรู้สึกที่มีต่อความสัมพันธ์ของ “ชุมชน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างนิยามความหมายต่อชุมชนแห่งนี้ที่แตกต่างกัน การนิยามความหมายให้แก่ชุมชนถึงความเป็นชุมชนแออัด กับคำถามที่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีมิติความสำนึกของตัวตนกับผู้คนในชุมชนแห่งนี้ จึงมีตอบและปฏิบัติแตกต่างกัน กล่าวคือ คำถามแรกเป็นการบ่งชี้ให้มีคำตอบในการยอมรับถึงความเป็นชุมชนที่มีการนิยามในแง่ลบของผู้คนในชุมชนตามความนิยมของสังคมที่มีให้คนในชุมชน แต่คำถามครั้งที่สอง เป็นการข้ามพ้นค่านิยมความหมายที่สังคมจงใจให้ค่านิยมที่หนึ่งจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงนั้น ไปสู่การบ่งชี้ระบบความสัมพันธ์กับผู้คนที่อาศัยภายในชุมชนเดียวกัน และเป็นการแสดงถึงความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของความเป็นชุมชนและภาคภูมิในความหมายเชิงสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนหัวฝาย ซึ่งสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญกับการลบล้างค่านิยมที่ทำให้คนในชุมชนต้องตกอยู่ภายใต้การกดขี่ และดูแลตน ไปสู่การสร้าง ความสำนึกให้ผูกพันและภาคภูมิต่อความเป็นคนในชุมชน และการศึกษาในบทนี้ เป็นการศึกษาในคำถามที่สอง ที่จะมุ่งไปสู่ระบบการเรียนรู้และการจัดการของผู้คนในชุมชนแออัดให้หลุดไปจากการนิยามความหมายของคำว่าแออัดจากสังคมภายนอก ไปสู่สภาพความสัมพันธ์อื่นๆ ที่สร้างระบบคุณค่าต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อชุมชน และต่อสังคมโดยมีรูปแบบองค์ความรู้ดั้งเดิมซึ่งเป็นฐาน

ของชุมชนที่สำคัญมากที่สุดก็คือ ระบบความสัมพันธ์แนวราบ หรือระบบความสัมพันธ์เครือข่ายเชิงเครือญาติ และเครือญาติเสมือนที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่คนในชุมชนหัวฝาย

ดังนั้นพบว่า ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนจะเป็นคำตอบให้กับการศึกษาครั้งนี้ว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึก ว่า ชุมชนหรือบ้านแห่งนี้ควรจะมีสภาพเป็นเช่นไร และควรมีการอธิบายกลุ่มบ้านแห่งนี้ใหม่หรือไม่ โดยกลุ่มชาวบ้านจะเป็นผู้ออกความคิดเห็นต่อการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และต่อคนที่อยู่นอกชุมชนได้ดีกว่าผู้อื่นๆ

ความเป็นชุมชนหรือกลุ่มหมู่บ้านของสภาพบ้านแห่งนี้ ยังคงมีลักษณะเฉกเช่นเป็นมาในอดีต บ้านหัวฝายหรือบ้านแม่ข่าที่ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นชุมชนที่ถูกทำให้กลายเป็นชุมชนที่แน่นขนัดไปด้วยบ้านเรือน กรณีในเชียงใหม่เองพบว่า พื้นที่ที่มีความหนาแน่นทั้งจำนวนประชากรและการปลูกสร้างเรือนร้านต่างๆ พบว่ากระจุกกันแน่นขนัดในส่วนของพื้นที่กลางเวียงหรือในเมืองเชียงใหม่ เมื่อพื้นที่ทางกายภาพแห่งหนึ่งกลายเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์แห่งการช่วงชิงอำนาจทั้งอำนาจการค้า ธุรกิจ การเมือง ฯลฯ ทำให้กลายเป็นแหล่งดึงดูดใจแก่บุคคลทั่วไป และผู้ที่ จะเข้าถึงแหล่งกระจุกใจกลางเมืองที่จะกลายเป็นแหล่งสร้างผลประโยชน์อันมากมายได้ก็ต้องเป็นผู้ ที่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะกลายเป็นเจ้าของแหล่งที่สำคัญเหล่านี้ ย่านถนนช้างคลาน ตลอดไปจนถึงย่านตลาดวโรรส ขยายออกนอกเมืองไปจากย่านวัดเกตฯ ฯลฯ การสร้างเมืองที่ต้องการให้เป็นจุดศูนย์กลางของอำนาจทางการค้า ทำให้พื้นที่ทางกายภาพซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญมากที่สุดของการ แสดงพลังส่วนนี้จะทำให้อำนาจการค้าประสบความสำเร็จ ถ้าหากไม่เกิดการกระจุกตัวด้านการค้า และดึงดูดผู้คนบนสัญลักษณ์ก็คือ การสร้างพื้นที่ทางกายภาพให้เป็นรูปธรรม เช่น การจัดร้าน การสร้างสถาปัตยกรรมต่างๆ รูปแบบหรือการดีไซน์ร้าน การจัดแสง สี ทำให้การสร้างมูลค่าลงบน สัญลักษณ์ลงบนพื้นที่ทางกายภาพและสร้างระบบมูลค่าเพิ่มที่พื้นที่ทางกายภาพเหล่านั้นได้ กรณี การแออัดหรือการกระจุกตัวเรื่องที่อยู่อาศัย ที่อาจไม่ได้เน้นในเรื่องการค้า เช่น ชุมชนที่ถูกรวมอยู่ อย่างแออัด ในความหมายของพื้นที่ทางกายภาพความแออัดไม่ได้เป็นสิ่งที่จะความสำคัญต่อการ อธิบาย แต่ได้ให้สร้างความหมายที่ต้องทำให้เป็นมูลค่าของพื้นที่ทางทางเศรษฐกิจ และเป็นที่มา ของความแตกต่างในระบบเศรษฐกิจพื้นที่ทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ในส่วนอื่นๆ ของเมือง และมูลค่าที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่เกิดความสำคัญสูงสุดของพื้นที่ทางกายภาพเชิงเศรษฐกิจมากที่สุด ในปัจจุบันก็คือ “ผังเมือง” หรือ การจัดผังชุมชนตามแนวคิดระบบเศรษฐกิจ โดยวิธีคิดเช่นนี้ ไม่ปรากฏว่าเคยมีในระบบคิดของไทยมาก่อน และระบบผังเมืองที่เคยปรากฏเป็นผังเมืองเพื่อสร้าง ยุทธศาสตร์การทหารหรือการสร้างบ้านเมือง ซึ่งในอดีต เมืองเชียงใหม่ เมืองสุโขทัย เมืองอยุธยา หรือแม้แต่เมืองรัตนโกสินทร์ ถูกสร้างขึ้นเพื่อยุทธศาสตร์การทหารหรือระบบการปกครอง แต่ ไทยไม่ได้มองให้แง่ของการสร้างรูปแบบที่ชัดเจนและแน่นอน ดังนั้นการวางผังเมืองปัจจุบันจึงไม่

ได้วางตามแบบไทย แต่วางระบบผังเมืองตามแนวคิดของต่างชาติ รวมถึงอธิบายผังเมืองเหล่านี้ด้วยแนวคิดของต่างชาติที่ได้มีการพัฒนารูปแบบผังเมืองไว้อย่างเป็นระบบและเป็นระเบียบ เช่นที่เกิดขึ้นในเมืองโบราณในยุโรปหลายแห่ง หรืออเมริกาเองก็พึงจะให้ความสำคัญของผังเมืองอย่างเป็นระบบและอธิบายถึงความสำคัญของการจัดวางยุทธศาสตร์ของเมืองไว้สำหรับความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านการค้า ถือว่ายุทธศาสตร์การค้าได้เป็นจุดเริ่มต้นของการขยายความเจริญของเมืองและติดตามไปด้วยระบบการปกครองและกติกากฎหมายกฎเกณฑ์ต่างๆ ทำให้การสร้างระบบความรุ่งเรืองของเมืองขยายติดตามไป พร้อมๆ การสร้างขึ้นของที่อยู่อาศัยที่กลายเป็นประเด็นรอง และทำให้การจัดผังที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีระบบระเบียบมากกว่าไทย

ดังนั้นพบว่า ก่อนที่จะเข้าไปสู่เรื่องชุมชนที่แออัดรูปแบบหนึ่งของเมืองว่าด้วยเรื่องที่อยู่อาศัย ต้องมีการอธิบายว่าสภาพการจัดผังชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดลงจากการวางผังเมืองใหญ่ของจังหวัดหรือระดับชาติ พบว่า บ้านเรือนที่ถูกสร้างขึ้น จะถูกสร้างขึ้นโดยผังธรรมชาติมากกว่าการจัดผังเมือง โดยสังเกตว่าในพื้นที่ทางกายภาพในชนบทแห่งเดียวกัน ระหว่าง พื้นที่ทางกายภาพของบ้านจัดสรรที่มีระบบวิธีคิดผังเมืองแบบต่างชาติที่มีระบบระเบียบชัดเจน ทั้งขนาดที่ดิน ขนาดบ้าน ขนาดถนน และระบบอื่นๆ กับพื้นที่ทางกายภาพของหมู่บ้านแบบไทย กรณีเชียงใหม่ เรียกว่า พื้นที่แบบชาวบ้าน การจัดวางไม่เหมือนกัน แบบไทยๆ จะวางตามความเป็นจริงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เช่น ระบบเครือข่าย ระบบอาชีพ ฯลฯ ระบบเครือข่ายจะสังเกตได้ง่ายมากกว่า การกระจุกตัวของเครือข่ายเดียวกัน จะกระจุกอยู่ใกล้เดียวกัน ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้เกิดจาก ทิศนะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือและให้ความร่วมมือระหว่างกันและกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ความเป็นผังแบบชาวบ้านได้สร้างระบบความมั่นคงเรื่องความปลอดภัย ระบบการควบคุมชุมชนหรือหมู่บ้าน หรือการยึดหยุ่นระหว่างกันและกัน สามารถใกล้เคียงกรณีพิพาทได้ง่ายและไม่สร้างปัญหามวลรวม รวมถึงการให้ความร่วมมือทั้งกิจกรรมภายในชุมชน และกิจกรรมภายนอกชุมชน และช่วยทำให้ลดความเป็นปัจเจกของคนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกับพื้นที่ทางกายภาพแบบสากลที่เน้นรูปแบบกายภาพอย่างมีระบบ ระเบียบความสวยงาม แต่ไม่เน้นเรื่องระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเช่นเดียวกับหมู่บ้านหรือชุมชนในชนบท และเน้นวิถีชีวิตแบบลักษณะของคนในเมือง ที่ยึดถือความเป็นส่วนตัวหรือความเป็นปัจเจกเป็นสาระ และมีรูปแบบชีวิตที่ไม่ต้องการการพึ่งพิงผู้อื่น เน้นการช่วยเหลือตนเอง เน้นการสร้างชีวิตที่อิสระโดยไม่ถูกใจจัดอยู่ภายใต้การควบคุมและการเรียกร้องจากใครหรือกลุ่มใด ลักษณะวิธีคิดที่เน้นความเป็นปัจเจกเช่นนี้ ทำให้ความสัมพันธ์จะถูกทำให้จัดระบบอีกรูปแบบหนึ่ง จะมีความสัมพันธ์กันเฉพาะเรื่อง หรือเฉพาะประเด็น ไม่รอบด้านเหมือนกับหมู่บ้านหรือชุมชนในชนบทที่ใช้วิถีพึ่งพิงระหว่างกันและกันมากกว่า

เช่นนี้เองทำให้ ความเป็นตัวตนของความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านจะไม่ชัดเจนว่าเป็นกลุ่มใด เพราะทุกส่วนได้ถูกดึงให้อยู่ในระบบเดียวกัน แต่ความเป็นปัจเจกของผู้คนที่อยู่ในหมู่บ้านจัดสรรจะปรากฏชัดเจนมากกว่าในลักษณะฐานเดียว เช่น ในหมู่บ้านแทบทุกหลังถูกนิยามเป็นชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มผู้บริหารปกครอง ฯลฯ ในหมู่บ้านจัดสรรจะแยกแยะแต่ละหลังว่าเป็นใคร เช่น บ้านของนายแพทย์ บ้านของนักการทูต บ้านของข้าราชการ บ้านของตำรวจ บ้านของทหาร ฯลฯ เป็นระบบการจัดตัวตนที่ชัดเจนและเจาะจงมากกว่าหมู่บ้านในชนบท กิจกรรมของหมู่บ้านชนบทและหมู่บ้านจัดสรรจึงมีความแตกต่างกันอย่างมาก หมู่บ้านจัดสรรจะมีกิจกรรมกลุ่มย่อยตามความสนใจเฉพาะหรือความชำนาญเฉพาะเท่านั้น ส่วนหมู่บ้านชนบทจะสนใจกิจกรรมความเป็นชุมชนมากกว่ากลุ่มความสนใจ นี่คือการเหมือนและความต่างระหว่างการจัดมูลค่าพื้นที่ทางกายภาพ และการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ติดตามมา

ดังนั้น ในรูปแบบหนึ่ง การจัดระบบพื้นที่ทางกายภาพเช่นนี้ จะขึ้นอยู่กับระบบการจัดการความสัมพันธ์หรือจะให้มันเป็นระบบการความสัมพันธ์ส่งผลต่อการจัดระบบพื้นที่ทางกายภาพซึ่งด้วยเหตุผลนี้เอง ทำให้เราต้องพิจารณาว่า “ความแออัด” มีผลต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความยากจนได้หรือไม่” ขึ้นอยู่กับการจัดระบบมูลค่าของความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะนี้เอง

3.1.1 ความสัมพันธ์ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนหัวฝ้าย

ลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชน จะปรากฏตามกลุ่มที่ตั้งหรือปีกของชุมชน ดังที่ได้กล่าวไปบทที่แล้วว่า ชุมชนแห่งนี้เดิมมีอาณาบริเวณกว้างขวางที่ผนวกชุมชนสองฝั่งคลองแม่ข่า เช่น บ้านแม่จิง บ้านแม่ข่า(หัวฝ้าย) บ้านริมบึง และบ้านระแกงเป็นต้น รวมเป็นหนึ่งหมู่บ้านร่วมสัมพันธ์เครือญาติเดียวกันก่อนที่จะแยกออกเป็นเพื่อจัดระบบการปกครองและการเมืองของเทศบาลในเวลาต่อมา ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่อพยพเข้ามามักเป็นบุคคลที่รู้จักหรือเป็นญาติพี่น้องระหว่างกันและกัน ดังนั้นพบว่าทั้ง 4 ชุมชนนี้แม้ในปัจจุบันก็ยังคงรู้จักกันแทบทุกคน เนื่องจากในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงยุค 2512 เป็นต้นมาที่มีคนอพยพเข้ามาในชุมชนมากเกินกว่าคนที่อาศัยอยู่เดิมจะสังเกตได้ ทำให้พื้นที่ของชุมชนเริ่มมีเนื้อที่แน่นมากยิ่งขึ้น คนเหล่านี้เป็นเพื่อนและญาติเดิมของคนในชุมชนที่มาจากอำเภอรอบนอก เช่น สันกำแพง สันป่าตอง จอมทอง ดอยสะเก็ด ฯลฯ และรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ที่ทยอยกันลงมา การอพยพเข้ามาจึงกระจุกอยู่ใกล้บ้านที่รู้จักหรือชักชวนกันเข้ามา จึงพบว่าจะมีระบบความสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มย่อยที่อยู่ภายในชุมชน คือ

1. บริเวณกลุ่มที่พบว่ามีความหนาแน่นอยู่ในบริเวณทิศเหนือของชุมชน บริเวณเหล่านี้เป็นที่ดินที่มีโฉนดที่ดินจำนวน 14 หลังคาเรือน และอยู่ในระบบเครือข่ายเดียวกัน การกระจายการ

ตั้งบ้านเรือนเป็นการขยายแบบครอบครัว และบางส่วนได้ออกไปตั้งถิ่นฐานและมีบ้านอยู่นอกชุมชนแล้ว คนกลุ่มนี้สืบเชื้อสายคนที่มาจากชาวไทเขิน ไทใหญ่น และกลุ่มแขกปาทาน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ ค้าขาย และมีฐานะดีกว่ากลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

2. บริเวณด้านหลังวัดทางทิศใต้และทิศตะวันตกจะเป็นบ้านเรือนที่เช่าที่ดินธรณีสงฆ์ของวัดหัวฝาย กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เริ่มอพยพเข้ามาช่วงก่อนและช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488) ซึ่งเป็นช่วงที่ภาวะชุมชนหัวเมืองเชียงใหม่มีการเปลี่ยนแปลงและการอพยพโยกย้ายผู้คนจำนวนมากที่อพยพเข้ามาหางานทำในเมือง และจ่ายค่าเช่าที่ดินให้วัดเดือนละ 50 บาท เพื่อช่วยเหลือค่าปัจจัยต่างๆ ของวัดอันได้แก่ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา เป็นต้น

3. กลุ่มผู้บุกรุกที่ดินราชการ ซึ่งได้มีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้คือ

3.1 บริเวณที่ดินของเทศบาลเชียงใหม่ กลุ่มนี้ตั้งอยู่ด้านหลังแฟลตการเคหะแห่งชาติ ทำให้กลุ่มนี้ตั้งอยู่ด้านหลังแฟลตดังกล่าวต้องเสียค่าเช่าที่ดินตารางวาละ 15 บาทต่อปี กลุ่มนี้อพยพเข้าช่วงใกล้เคียงกับกลุ่มที่สองคือ ระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488) เป็นต้นมา

3.2 ส่วนบริเวณกรมเจ้าท่าและที่ราชพัสดุ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มบุกรุกของชุมชน กลุ่มนี้เป็นที่อยู่บริเวณกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาที่เพิ่งจะอพยพเข้ามานับแต่ปี พ.ศ.2525 ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าลาหู่ ลีซู และอาข่า กลุ่มชาวเขากลุ่มนี้อพยพกันมาจากอำเภอแม่แตง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และ อพยพจากพื้นที่จังหวัดอื่นๆ เช่น คอยาวี อำเภอแม่ชะจาน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น การอพยพนิยมที่จะอพยพกันมาทั้งครอบครัว และติดตามมาด้วยกลุ่มญาติพี่น้องในภายหลัง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขานี้จะมีกลุ่มระบบความสัมพันธ์อีกระบบหนึ่ง และส่วนหนึ่งยังมีบ้านเรือนพักอาศัยในหมู่บ้านเดิม

ลักษณะความสัมพันธ์ที่น่าสนใจของกลุ่มชุมชนก็คือ ลักษณะการรวมกลุ่ม ซึ่งพบว่าการรวมกลุ่มย่อยของชุมชนเริ่มต้นด้วยที่มาของแต่ละคนและแต่ละครอบครัว โดยกลุ่มที่มาแห่งเดียวกันจะพบปะและอยู่ใกล้กัน หากมาจากอำเภอเดียวกันก็มักคบค้าสมาคมและอยู่แห่งเดียวกัน หรือมาจากจังหวัดเดียวกัน หรือมาจากอำเภอแม่แตงก็จะเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านเดียวกัน มาจากสันป่าตองก็จะเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านเดียวกัน มาจากคอยสะก็ตั้งอยู่ห้อมล้อมเพื่อนกลุ่มเดียวกัน ฯลฯ ซึ่งการจัดระบบความสัมพันธ์กลุ่มตามธรรมชาตินี้มีผลต่อการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนด้วย โดยพบว่า คณะกรรมการชุมชนแรกเริ่มมักเป็นกลุ่มเพื่อนฝูงกลุ่มเครือญาติเดียวกัน และผู้ที่จะเป็นผู้นำได้ก็ต้องมีเครือญาติหรือมิตรสหายในชุมชนจำนวนมาก รวมถึงต้องมีลักษณะจำเพาะคือมีฐานะดีกว่าลูกบ้านคนอื่นๆ ซึ่งนี้ได้กลายเป็นมาตรฐานการคุณสมบัติของผู้นำในชุมชนแทบจะทุกชุมชนเป็นรูปแบบระบบอุปถัมภ์ที่สำคัญต่อชุมชนอย่างมา

นอกจากนี้ ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมกิจกรรมภายในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง โดยพบว่า กิจกรรมภายในชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมาเป็นเวลานาน เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในชุมชน ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ และหรือกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ฯลฯ กิจกรรมทั้งหมดนี้จะจัดร่วมกันในภายในวัด โดยไม่ต้องมีการประกาศให้ชาวบ้านได้รับทราบเพราะชาวบ้านทุกคนจะรู้ว่ากิจกรรมสำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง เมื่อถึงเวลาชาวบ้านก็จะดำเนินกิจกรรมโดยไปร่วมตัวกันที่วัด เช่น ก่อนถึงวันงานก็จะรวมตัวกันที่วัด และช่วยกันจัดงานหรือตกแต่งสถานที่วัด พระสมุห์ประดิษฐ์ ได้เล่าถึงเรื่องราวของวัดและชุมชนแห่งนี้ว่า “ชาวบ้านในชุมชนเขาอยู่กันมานานมากแล้ว จึงมีความสัมพันธ์กับวัดดีมาก พอถึงเวลาทำบุญและงานเทศกาลต่างๆ ก็มาฟังเทศน์ ฟังธรรมที่วัด มาตักบาตรที่นี่กัน แม้ในปัจจุบันนี้ก็ยิ่งเหมือนเดิม ชาวบ้านก็ยังมาที่วัด ที่ห่างก็เรื่องชีวิตของพวกเขาญาติโยม เพราะรู้ว่าญาติโยมต้องไปทำมาหากินมากขึ้น ส่วนมากทำงานกันกลางคืน ไปขายของที่ไนท์บาร์ซาร์บ้าง ส่วนพวกอื่นๆก็ใช้ชีวิตของตนเองไป มีอาชีพกันไม่ค่อยแน่นอน ไม่มีงานที่มั่นคง คือพวกญาติโยมส่วนใหญ่ที่เอาตมาารู้ก็คือ ถ้ามีงานกันก็จะมีเงิน ถ้าไม่งานก็ไม่มีเงิน บางรายที่มีความคิดความอ่านดีก็สร้างโอกาสให้กับตนเองสามารถซื้อบ้านซื้อที่ดินได้ แล้วย้ายกันไปอยู่ข้างนอก ก็ยังมาทำบุญที่วัดนี้อยู่ คนส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง จนถึงยากจน ทำงานขายของทั่วไป ทำงานให้เทศบาล กวาดถนนบ้าง บางคนทำงานให้แขวงในเทศบาล ส่วนคนแก่ก็อยู่ในบ้านในชุมชน เวลาที่มีงานประเพณีก็จะเข้ามาในวัด แต่ก็ช่วงหลังๆ ก็มีคนเข้ามาน้อยลง มีแต่เฉพาะคนแก่ นี่ถ้าคนแก่ตายก็จะต้องเป็นคนรุ่นใหม่ ก็ไม่รู้ว่าจะเข้ามาที่วัดหรือเปล่า”(สัมภาษณ์ พระสมุห์ประดิษฐ์ ทินุญญาโณ เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย วันที่ 26 มีนาคม 2549 ชุมชนวัดหัวฝาย) เจ้าอาวาสวัดแห่งนี้ได้เล่าถึงเรื่องราวยิ่งถึงความรู้สึกผูกพันที่วัดหรือพระสงฆ์มีให้แก่ชาวบ้านในชุมชน และในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนเองก็มีระบบผูกพันอยู่กับวัดแห่งนี้ไม่น้อย โดยพี่น้องและน้องหนึ่ง ได้เล่าถึง การจัดงานใดๆภายในชุมชน ทางพ่อหลวงหรือผู้นำชุมชน ซึ่งปัจจุบันคือ พ่อประทีป บุญหมั่น ก็ได้ขอใช้พื้นที่ของวัดของชุมชนเป็นสถานศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเช่นนี้มานับแต่อดีตที่วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นวัดหัวฝายในฐานะวัดของชุมชนปัจจุบันก็ยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นจุดศูนย์รวมกิจกรรมหลักๆของชุมชน ในส่วนของวัดเอง ก็ได้มีกิจกรรมที่สร้างระบบความสัมพันธ์ในชุมชน พระสมุห์ประดิษฐ์ เจ้าอาวาสวัดหัวฝายได้เล่าให้ฟังว่า “...สำหรับวัดเอง ก็พยายามจะให้พระสงฆ์เริ่มเข้ามาช่วยชาวบ้าน มีบทบาทร่วมกับชาวบ้านด้วย คือ จะจัดกิจกรรมให้พระสงฆ์ได้เข้าไปเยี่ยมชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านใหม่ เพื่อชักชวน

ญาติโยมมาร่วมงานกันมากยิ่งขึ้น เช่น งานสำคัญๆ ของวัดต่างๆ และจากการลงพื้นที่แล้วเห็นว่า มีญาติโยมเข้ามาวัดกันมากขึ้น รวมทั้งได้มีการปรับปรุงวัดให้มีความสวยงาม ดูสะอาดตา ดูแล้วน่าเข้ามา ทำให้ศรัทธาเห็นแล้วอยากจะเข้ามาพักและกราบไหว้พระในวัด ถ้าญาติโยมมาวัดกันแล้วคนที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่คนที่คุ้นเคยกับวัดก็จะเริ่มให้ข้อคิด ตามวิถีชีวิตแบบชาวบ้านให้แก่เด็กๆ ที่อยู่กันในละแวกนี้ โดยจะใช้สื่อทางวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมการฟ้อนรำ อย่างเช่น การฟ้อนเล็บ การตีกลอง เพราะในหมู่บ้านนี้มีช่างฟ้อนกันเยอะมาก มีครูมาสอนตีกลองก็มาก สภาพส่วนใหญ่ พ่อแม่จะมีการฟ้อนกันสืบๆ มาเรื่อยๆ ก็จะส่งสืบให้แก่เด็กๆ ในชุมชน เด็กๆ ในชุมชนจะสนใจดนตรีการฟ้อนรำ เป็นมูลให้เด็กมาช่วยกันตีกลอง มีเด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายมาฟ้อนเล็บ ในช่วงเทศกาลต่างๆ เด็กๆ ก็จะเข้าร่วมกัน เช่น งานบุญต่างๆ...” (สัมภาษณ์ พระสมุห์ประคิษฐ์ ทินนุญาโณ วันที่ 26 มีนาคม 2549 : วัดหัวฝาย)

คนในชุมชนจะเล่าให้ฟังกันว่า “...ช่วงที่รู้ว่าชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงมากๆ จะสังเกตุว่าจะมีคนอพยพเข้ามาในชุมชนเยอะ ถ้าช่วงไหนคนไม่มีการเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชน ก็แปลว่าชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลง ช่วงที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดในช่วงปี 2512 เป็นต้นมา และมาเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งช่วงปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา คนจะเข้ามากันเยอะมา แล้วทำให้รู้ว่าสังคมภายนอกมีการเปลี่ยนแปลง และชาวบ้านก็จะรู้ว่าข้างนอกมีการเปลี่ยนแปลง ทุกคนก็จะอยากรู้ว่าตอนนี้มีอะไรดีๆ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงการค้าขาย ในช่วงแบบนี้ทำให้ชาวบ้านจะรู้ว่า มีตลาดใหม่ อย่างช่วงที่ตลาดไนท์บาร์ซาร์เปิดตลาดที่กาแล่เพิ่มเติม ก็ไม่ทราบ ทราบตอนที่กลุ่มชาวเขาเข้ามาเรื่อยๆ อย่างผิดหูผิดตา แต่พอรู้แล้วก็บางคนเฉยๆ บางคนก็ออกไปหาที่ขายของที่ไนท์บาร์ซาร์...” (สัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนหัวฝาย วันที่ 5 ตุลาคม 2547)

ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นทางการเมื่อมีคนภายนอก เข้ามาขอเช่าบ้านคนภายในชุมชน กลุ่มคนเหล่านี้ช่วงแรกจะเป็นกลุ่มคนที่มาจากภายนอกรอบเมือง ต่อมาคนนอกเมืองเข้ามาไม่มากนักเพราะความเป็นเมืองได้มีการขยายพื้นที่ไปยังอำเภอรอบนอก เช่น อำเภอแม่อิง ได้มีการย้ายศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ไปตั้งที่อำเภอแม่อิงในปีพ.ศ. 2527 นอกจากนี้แล้วการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเมืองเชียงใหม่ในการทำถนนสายใหม่ โดยถมหนองน้ำใหญ่ไชยมงคลและสร้างสะพานทางตะวันออกของแม่น้ำปิง เรียกว่า ถนนรัตนโกสินทร์ และสะพานรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 นอกจากนั้นยังสร้างถนนเชื่อมซูเปอร์ไฮเวย์เป็นถนนวงแหวนรอบนอก หรือถนนมหิดล รวมทั้งขยายพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่มากขึ้นในปีพ.ศ.2526 อย่างไรก็ตามก็ยังคงพบว่า ในช่วงนี้เองได้มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมที่สำคัญๆ ของเมืองเชียงใหม่ เช่น การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน แกะสลักไม้ การทอผ้า การทำร่ม ไปยังตลาดนอกเวียงเชียงใหม่ ย่านถนนเชียงใหม่-สันกำแพง และได้มีการทิ้งตลาดค้าขายเดิมที่เคยอยู่ในบริเวณย่านถนนวัวลาย-

นั้นทาราม ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนกับการผลิตหัตถกรรมเดิมเป็นอย่างมาก และทำให้การผลิตหัตถกรรมในชุมชนหัวฝาย และชุมชนอื่นๆ ที่เคยผลิตได้ยุติลงอย่างถาวรในราวปี พ.ศ.2527 (สมโชติ อ๋องสกุล,2546:206)ทำให้ชาวบ้านที่เคยอพยพเข้ามาสู่เมืองได้หันเหมุ่งไปยังแหล่งอื่นๆ และบางส่วนได้อพยพเข้าเมืองน้อยลง เพราะการตัดผ่านถนนใหม่ทำให้เกิดชุมชนเศรษฐกิจรายย่อยเกิดขึ้นตามตลาดและแหล่งการท่องเที่ยวใหม่ๆ ทั้งในส่วนของกาเกิดแหล่งการท่องเที่ยวขึ้นในย่านถนนสายเชียงใหม่-หางดง เป็นแหล่งผลิตงานแกะสลักที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามในช่วงนี้สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาที่ย้ายขยายจากพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ มายังชุมชนหัวฝายเพราะอยู่ใกล้แหล่งทำมาหากิน คือการขายสินค้าที่ระลึกของชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดิมที่เคยดำรงอยู่บางส่วนและกลุ่มอธิบายความเป็นตัวตนใหม่ที่เข้ามาในชุมชนได้ทำให้ถูกแบ่งแยกความเป็นตัวตนได้ชัดเจนกว่าชุมชนอื่นๆหรือพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ มากขึ้น

ระบบความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งของเรียกตามชาวบ้านในชุมชนได้เรียกขานกันว่า “ชาวเขา” เพื่อจะสามารถอธิบายถึงความเป็นชาวเขาและความเป็นชาวเราหรือคนเมืองได้เข้าใจง่ายขึ้นว่า เมื่อช่วงแรกที่ชาวเขาลงมาอยู่ในชุมชนหัวฝายเป็นเผ่าลีซอ รุ่นแรกๆที่เข้ามาอยู่บริเวณหลังโรงฆ่าสัตว์ ที่ชื่อ เอ้าหู่เม๊ะ สิ้นลี ในราวปี พ.ศ.2534 และญาติพี่น้อง ครั้งแรกมากับญาติที่เข้ามาอยู่ในชุมชนก่อนหน้าทีราวหนึ่งถึงสองปีมาแล้ว (2531) โดยได้เล่าให้ฟังถึงก่อนและหลังที่เข้ามาอาศัยในชุมชนว่า ช่วงนั้นที่บ้าน(บนคอย)มีความยากลำบากในการทำงานมาก ปลูกข้าวก็ไม่ค่อยดี ทำสวนก็ไม่ดี น้ำแห้ง ไม่มีน้ำใช้ บ้านเดิมอยู่แม่แดง อยู่ในหมู่บ้านปางไม้แดง ตอนนั้นมีนักท่องเที่ยวเริ่มเข้าไปเที่ยวไปหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวก็เที่ยวดูหมู่บ้าน เห็นว่าชาวเขามีของเอาไปขายให้นักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่ก็บอกว่าเอาของไปขายให้นักท่องเที่ยวได้ ก็เลยเอาของไปขาย ตอนแรกจะซื้อเสื้อผ้าชุดที่เราใส่ แล้วก็ซื้อกำไล สร้อยคอ มีหลายคนชอบลายของชุด ก็ให้ทำเฉพาะลวดลาย เจ้าหน้าที่สนับสนุนให้ทำเฉพาะลายประจำเผ่า ก็ทำให้ขายได้เงินก็พอใช้ได้ มีหลายเผ่าที่เจ้าหน้าที่ให้ทำขายกับนักท่องเที่ยว เราก็ทำให้ขายได้ดี บางคนเดินเข้ามาเห็นเรานั่งเย็บอยู่ก็ถามซื้อเราก็บอกขึ้นนี้มีคนอยากได้แล้ว ตอนนั้นพูดภาษาไทยไม่ได้ ต้องให้เจ้าหน้าที่ช่วยพูดให้ ราคาที่มีเจ้าหน้าที่ช่วยบอกให้ ก็สนิมกับเจ้าหน้าที่ที่ช่วย หลังจากนั้นก็มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในหมู่บ้านมากขึ้น ทางการให้สร้างร้านค้าให้พวกเราไปขาย แต่มีร้านน้อย คนที่อยากขายสินค้ามีจำนวนมาก ก็มีเรื่องทะเลาะกันบ้าง ก็เลยไม่ได้ขาย แต่เคยมีร้านที่ช่วยกันขายกับเพื่อนพี่น้อง ในช่วงที่มีการขายของที่หมู่บ้าน ที่ในเมืองก็ต้องการให้พวกเราไปขายสินค้ากันอีก ดิที่มีญาติอยู่ในศูนย์วัฒนธรรมหลายคน ตอนพวกเขาขึ้นมาถามว่าอยากจะลงไปขายของที่ระลึกในศูนย์วัฒนธรรมหรือเปล่า เราก็บอกว่าอยากขายที่นี้ที่มีที่น้อยคนอื่นเอาไปหมด ก็เลยลงไปอยู่กับญาติที่ศูนย์วัฒนธรรม ขายได้

ไม่นานก็รู้จักเจ้าของร้านที่ขายอยู่ที่ไนท์บาร์ซาร์ชั้นที่ 2 (ซึ่งปัจจุบันเป็นร้านของตนเอง) เขาก็ชวนไปขายสินค้า แรกๆก็มีการส่งเสริมให้รู้จักว่า จะขายของอย่างไรจะได้ขายได้ ขายแบบเก่าไม่ได้ ก็มีเพื่อนที่เป็นครูสอนวิธีให้ทำเป็นที่รองจาน ผ้าคลุมโต๊ะ และอื่นๆ ก็ทำให้แรกๆก็ไม่สวายนานๆ ไปก็สวายแล้วก็เอาไปส่งไปร้าน ไปเป็นลูกจ้างร้านเขาก่อนอยู่หลายปีกว่าจะแข่งเป็นของเราและหุ้นกับญาติพี่น้องกัน ก็ขายกันก็ดีขึ้นเรื่อยๆ มี order มาจากต่างชาติเยอะ ก็ขอให้ทางศูนย์ฯ (สถาบันวิจัยชาวเขา) ช่วยว่าต้องทำอะไร ของบางส่วนก็เอาไปฝากขายที่ต่างๆ (หน่วยงานราชการที่ส่งเสริมและสนับสนุน...)” (สัมภาษณ์ elli เข้าหู่เม๊ะ สิ้นที่ วันที่ 5 ตุลาคม 2549 ชุมชนวัดหัวฝาย)

ลักษณะที่ชาวบ้านที่เป็นชาวเขานี้ได้นำเสนอ ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการคิดในการเป็นอยู่ในวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก ในการตั้งคำถามนี้พบว่า ชาวเขาไม่มีความผูกพันกับระบบสังคมของชุมชนมากเท่าไร แต่สัมพันธ์กับระบบภายนอกมากกว่า ระบบภายนอกที่มีความซับซ้อนในแง่วัฒนธรรมและการเมืองเป็นอย่างมาก ในระบบความสัมพันธ์ในชุมชน เธอได้กล่าวไว้ว่า “..ในชุมชนจะรู้จักพ่อหลวง(พ่อประทีป) กับป้า (มีร้านขายของริมคูเหมืองในชุมชน) ก็จะมาบอกว่ามีอะไรบ้าง ถ้าเขามีอะไรให้ช่วย ช่วยได้ก็ช่วย แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยได้สนใจกันเท่าไร เราก็ออยู่ของเรา เขาก็อยู่ของเขา...” ในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนที่อยู่ใกล้กลุ่มบ้านของชาวเขากลับมีสีหน้าที่ไม่ยินดีเมื่อถามถึงชาวเขาที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้เกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อชาวเขา ลูกคนหนึ่งแจ้งให้ฟังว่า “..ความจริงลุงมาอยู่กับลูกที่ไปทำงาน ลูกถูกรับราชการนะ ลูกให้มาอยู่ดูแลบ้านหลังนี้นะ(ซึ่งที่บ้านไม้หลังเล็ก มีห้องนอน ห้องครัว และชานเล็กๆ มีหน้าต่างเพียงบ้านเดียว และลุงกำลังผูกคานหน้าต่างบ้านนี้) พวกชาวเขานี้ ลุงไม่ค่อยด้วยหรอก พวกนี้สกปรกมาก ไม่ไว้ พวกทำอะไรก็ไม่รู้เรื่อง ชอบทำให้ชุมชนสกปรก ลุงไม่ชอบพวกนี้เลย...” ลุงพยายามจะบอกถึงการที่ชาวเขาเข้ามาในชุมชนทำให้ชุมชนไม่น่าดู และกลายเป็นที่เกียดขังของคนภายนอกที่จะเข้ามาพบเห็น พอได้ถามถึงชาวบ้านในชุมชนคนอื่นๆเปลี่ยนท่าทีที่ดูสงบบมากขึ้นตอบว่า “...ชาวบ้านในนี้ก็ฐานะไม่ค่อยจะดีเท่าไรหรอก อยู่กันอย่างนี้ก็สบายดี แต่ลุงไม่ค่อยได้ไปพูดกับคนอื่นๆ แต่ก็มีอะไรก็คุยกันได้ แต่ทุกคนก็ทำงานของตัวเองไป เพราะเดี๋ยวนี้(อย่างวันนี้)คนจะไม่ค่อยมีเพราะไปทำงานกันหมด เด็กๆก็ไปโรงเรียน มีคนในชุมชนก็ทำงานไม่ก็อยู่ดูแลบ้านให้ลูกหลานเหมือนลุง ที่เลยก็มีร้านขายของ ทำงานตัดเย็บ(ซึ่งที่บ้านหลังเล็กที่มีผู้หญิงนั่งเย็บผ้าส่งไปขายที่ไนท์บาร์ซาร์ และตัดเย็บกระเป๋าส่งขาย) ที่ตรงโน้นเป็นโรงงานทำขนมปัง(ซึ่งไปยังบ้านชั้นเดียวสร้างเป็นตึกก่อนข้างดี ที่มีบล็อคนมปังเตรียมใส่ตู้อบในบ้าน) อย่างบ้านนั้นนะ(ซึ่งไปผู้หญิงรูปร่างอ้วนท่วมคนหนึ่งผมตัดสั้น ใส่เสื้อคอกระเช้านุ่งผ้าถุงลายสีน้ำตาล)คนนั้นนะรับเลี้ยงเด็ก ดูแลลูกของเจ้าของโรงงานนะ...ในนี้เขาช่วยกันดูแลกัน เดินไปมาหาสู่กัน อยู่กันเป็นกลุ่มๆอย่างที่เราเห็น ส่วนคนอื่นๆ ออกไปทำงานกันหมด...” เมื่อสอบถามว่าคนในชุมชนทำงานอะไรกันบ้าง ลุงมองหน้าส่ายหัวตอบว่า

“...ก็หลายอย่าง ไม่รู้เท่าไร ส่วนใหญ่ก็ทำงานกัน ก็ลองไปถามดู แต่ถามลุงนะ ลูกลุงนะรับราชการ ไปทำงานแล้ว” (ลุงคนหนึ่งในกลุ่มชนหัวฝ้าย สัมภาษณ์วันที่ 5 ตุลาคม 2549)

นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของการแสดงถึงความสัมพันธ์ในกลุ่มชนที่ดูเสมือนจะทำให้เข้าใจต่อระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน แต่แฝงไว้ซึ่งความเป็นปัจเจกมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามนับแต่คลองแม่ข่าได้สูญเสียระบบความสัมพันธ์กับชุมชนไปเมื่อมีการสิ้นสุดการทำงานด้านเกษตรกรรมแล้ว คลองแม่ข่าได้กลายเป็นแหล่งปฏิภนของชุมชนและสังคมเมือง ทำให้น้ำแม่ข่าแห่งนี้ได้กลายเป็นแม่น้ำสีขุ่นดำและส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วชุมชน เมื่อระบบการระบายน้ำได้เปลี่ยนเป็นการระบายแบบเปิดปิดประตูน้ำจากน้ำคูเมืองที่จะส่งมาให้คลองแม่ข่าเพื่อระบายลงไปสู่น้ำแม่ข่าไปนั้น ทำให้ช่วงที่มีการปิดประตูน้ำทำให้น้ำกักขังไม่สามารถไหลลงแม่น้ำข่าได้ ก็ยิ่งส่งผลให้เกิดกลิ่นกระจายฟุ้งทั่วไป ซึ่งทำให้สภาพทางกายภาพของชุมชนไม่น่ามองอย่างที่ควรจะมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปลี่ยนจากการห่อด้วยใบตองหรือใบตองตึงและกระดาษมาใช้พลาสติก และที่เคยทิ้งลงไปให้ย่อยสลายเองตามธรรมชาติ เมื่อเป็นพลาสติกซึ่งเป็นวัสดุที่ไม่สามารถย่อยตามธรรมชาติ จึงทำให้พลาสติกจึงเริ่มมีเกลื่อนชุมชน ยิ่งเมื่อพื้นที่ทางกายภาพมีความต้องการที่จะสร้างบ้านขนาดย่อมเพิ่มขึ้นตามความต้องการของผู้ที่อาศัยเพิ่มขึ้นก็ยิ่งทำให้สภาพชุมชนมีความไม่น่ามองยิ่งขึ้น สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ในสภาพทางกายภาพของบริเวณชุมชนหัวฝ้ายพบว่า ภายในบริเวณชุมชนทั้งหมดมีที่ดินมีโฉนดแห่งหนึ่งตั้งอยู่กลางชุมชน โดยที่ดินแปลงนี้เจ้าของที่ดินทำเป็นสวนลำไยและได้รับการชี้แจงจากชาวบ้านว่า ที่ดินกว่าไร่แปลงนี้มีเจ้าของ และชาวบ้านไม่กล้ารุกกล้าเข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือนเพราะเจ้าของที่ดินยังเข้าไปดูสวนลำไยอยู่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งต่อมาที่ดินแปลงนี้ก็ได้กลายเป็นสิ่งที่สำคัญกับชุมชนและชาวชุมชน ในลักษณะทางกายภาพตามความคิดเห็นของผู้ศึกษาพบว่า บริเวณชุมชนหัวฝ้ายส่วนใหญ่ดูแล้วไม่ได้มีสภาพที่แออัดยัดเยียดอย่างที่ปรากฏที่กรุงเทพฯหรือที่อื่นๆ เนื่องด้วยมีพื้นที่สวนลำไยกลางชุมชนเป็นพื้นที่โล่งเมื่อพิจารณาแล้วมีสภาพคล้ายชนบทมากกว่าที่จินตนาการไว้ โดยเฉพาะบ้านที่อยู่ถัดไปจากสวนนั้น เป็นบ้านของนายทองยาระชาติ สภาพของบ้านเป็นบ้านไม้สองชั้นได้ดูสูง ก็มีลักษณะสถาปัตยกรรมคล้ายบ้านในสมัยราว 50-80 ปีมาแล้ว ซึ่งสภาพบ้านเก่าแก่ด้วยสถาปัตยกรรมเช่นนี้มีอยู่ราวประมาณ 2-3 หลัง บ้านมีบ่อน้ำเดิมของหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่า สภาพภายในชุมชนแห่งนี้พัฒนามาจากสภาพชุมชนเดิมชัดเจนยิ่งขึ้น คล้ายกับการอธิบายของ อคิน รพีพัฒน์ ที่กล่าวถึง “การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจทำให้เกิด “พื้นที่” แบบใหม่ พื้นที่ชุมชนเดิมถูกบีบให้แคบลงและหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ จนมาถูกเรียกว่าเป็นชุมชนแออัด และแปลกแยกออกไปจากส่วนอื่นๆของเมืองที่กลายเป็นสมัยใหม่” (อคิน รพีพัฒน์, 2542: 55) สภาพหมู่บ้านชนบทที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งความเจริญของเมืองใหญ่ได้ขยายเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ และทำให้พื้นที่นี้ที่ยังคงสภาพบ้านอาศัยของชาวบ้านที่ไม่ได้ปล่อยให้

ที่ดินกลายเป็นสภาพเมือง เมื่อสภาพเมืองใหม่ที่ถูกสร้างด้วยโครงสร้างแบบใหม่เน้นสถาปัตยกรรมแบบใหม่ และผังเมืองใหม่ ทำให้สภาพหมู่บ้านเดิมหรือสภาพโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมถูกกลายเป็นสิ่งล้าหลังและกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมที่อยู่ท่ามกลางสิ่งใหม่ โครงสร้างใหม่ เมื่อพื้นที่โครงสร้างผังเมืองแบบใหม่ปิดกั้นพื้นที่โครงสร้างผังเมืองแบบเก่าจึงทำให้พื้นที่โครงสร้างเมืองเดิมถูกปิดเส้นทางกระจุกแน่นอยู่เฉพาะแหล่งที่อยู่อาศัย และยังคงดำรงโครงสร้างแบบเดิมไม่เปลี่ยน เช่น ยังมีโครงสร้างเมืองที่สร้างบ้านตามธรรมชาติ ไม่มีผังที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับการขยายตัวของครอบครัวและการเพิ่มขึ้นของชาวบ้านที่อพยพเพิ่มเข้ามา ดังนั้นข้อสังเกตนี้ จึงทำให้มองว่าชุมชนเดิมถูก ความเป็นชุมชนแบบเมืองใหม่ซ้อนทับและปิดล้อมกันชุมชนเดิมที่เก่าแก่นั้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้ อรรถจักร์ ได้อธิบายไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของเมืองเชียงใหม่ที่ซ้อนทับกันนี้ ได้ทำให้คนในพื้นที่อยู่ในภาคการผลิตสมัยใหม่ไม่ได้สนใจที่จะสร้างความสัมพันธ์ใดๆ กับคนในพื้นที่ ชุมชนเดิมที่มีความแออัดมากขึ้น หรือกับชุมชนแออัดใหม่ที่เริ่มขยายตัวมากขึ้น บรรดาคนที่อยู่ในภาคการผลิตสมัยใหม่ ดังที่ อคิน รพีพัฒน์ ได้อธิบายไว้ว่า การขยายพื้นที่ของเทศบาลออกไปอย่างกว้างขวางในปีพ.ศ.2536 ที่ขยายจาก 17 ตารางกิโลเมตรมาเป็น 40 ตารางกิโลเมตร ได้โอบอ้อมเอาหมู่บ้านชานเมืองจำนวนมากเข้ามาอยู่ใต้ระบบเทศบาล หน้าที่หลักของเทศบาลคือ การจัดการด้านสาธารณสุขปโภค ดังนั้นจึงใช้เกณฑ์ในเรื่องการมีระบบสาธารณสุขปโภคแบบใหม่พิจารณาชุมชน หมู่บ้านเดิมๆ แบบไทยก็ได้กลายเป็นชุมชนในเมือง จึงได้รับการพิจารณาว่าเป็นชุมชนแออัดเพราะมีบ้านเรือนแออัดแต่ขาดระบบสาธารณสุขปโภคสมัยใหม่(อคิน รพีพัฒน์, 2542: 56) ซึ่ง อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ บรรยายว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่เดิมเคยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นชานเมือง แต่ปัจจุบันเมืองขยายออกไปทับพื้นที่ของเขา และแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นชุมชนที่ไม่ได้มาตรฐานของ ชุมชนในเมืองที่ถูกสุขลักษณะตามเกณฑ์เทศบาลโดยทั่วไป (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2542: 82)

ในสภาพของความเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสังเขป นั้น ในปัจจุบันนี้ มีจำนวนครัวเรือนภายในชุมชน 150 ครัวเรือน ซึ่งในที่นี้รวมครัวเรือนกลุ่มชาวเขาจำนวน 20 กว่าหลังคาเรือน ซึ่งเป็น 1 ใน 27 ชุมชนในเขตปกครองแขวงม้งราย และชุมชนศรัทธาวัดหัวฝายเป็น 1 ใน 78 ชุมชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาล ซึ่งสภาพระบบความสัมพันธ์ของชุมชนได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการติดต่อกับองค์กรหน่วยงานภายนอก นับแต่ปี พ.ศ.2520 โครงการพัฒนาสหประชาชาติ(UNDP) ได้มีโครงการศึกษาชุมชน(Urban Study) โดยมอบให้บริษัทที่ปรึกษา Noras Consulting Engineers จัดทำโครงการศึกษาสภาพเมืองก่อนการลงทุน โดยได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากกองทุนพิเศษโครงการพัฒนาสหประชาชาติ ได้เสนอให้เห็นความจำเป็นของการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณสุขปโภค เน้นเรื่อง

สุขภาพิบาลและระบบระบายน้ำหลักเพื่อปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนหัวฝายได้รับความช่วยเหลือการต่อประปาหยอดเหรียญและเดินประปาในชุมชนบริเวณหน้าวัดหัวฝาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 เจ้าหน้าที่เทศบาลได้เข้ามาสำรวจบริเวณแหล่งเสื่อมโทรมในเขตเมือง ซึ่งพบว่าบริเวณกำแพงชั้นนอกมีจำนวนชุมชนแออัดมากที่สุด จึงได้เสนอเข้าร่วมโครงการจัดหาที่อยู่และบริการ (Site and Services) โดยพยายามย้ายชุมชน ซึ่งมีชุมชนจำนวนหนึ่งไปอยู่ที่หนองหอยทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองในเนื้อที่ 78 ไร่ ซึ่งชุมชนแห่งนี้ปัจจุบันก็คือ การเคหะหนองหอย ซึ่งมีชุมชนภายในเมืองย้ายเข้ามาพักอาศัยราว 10 กว่าชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านการเงินภายใต้โครงการเงินกู้ของธนาคารโลก (สม โขติ อ่องสกุล, 2546: 204)

ก่อนที่ชุมชนแห่งนี้จะได้รับการจัดตั้งเป็นชุมชนแออัดศรีท้าวหัวฝายในปี พ.ศ.2528 นั้น ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของเทศบาลพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยได้ลงไปประชุมในชุมชนเพื่อขอตัวแทนของชุมชนไปอบรม อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน) การประชุมครั้งนั้นพบว่า มีผู้เข้าร่วมการอบรมจำนวน 5 คนคือ นายประสิทธิ์ โกกระชธรรม นายคำปิ่น ศรีจันตา นางบัวผัด กันธาสิงห์ นางน้อย เครื่องมนัส และนายทอง ยานะขัติ นับได้ว่า การไปอบรม อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน)ครั้งนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรของชุมชนในเวลาต่อมา กล่าวคือ หลังจากผู้เข้าร่วมอบรมครั้งนั้นก็กลับยังชุมชน ทางเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยข้างคลานได้แนะนำให้มีการจัดตั้งกองทุนยาขึ้นในชุมชน นายประสิทธิ์ ได้เริ่มประกาศแก่ชาวบ้านในโอกาสที่ทางชุมชนมีงานทำบุญที่วัดหัวฝายเพื่อที่จะชาวบ้านได้รับทราบถึงการจัดตั้งกองทุนยาขึ้น หลังงานบุญแล้วมีประกาศแก่ชาวบ้านในชุมชนอีกครั้งเพื่อให้ทางชุมชนได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และบทบาทของ อสม.ที่ทางตัวแทนได้อบรมแล้วนั้น รวมถึงเสนอแนวคิดเรื่อง อสม. ที่จะเข้ามาทำงานในชุมชน หลวงพ่อ(ตุ้หลวง)ในขณะนั้นได้ให้การสนับสนุนการตั้งกองทุนยา โดยการให้ชาวบ้านในชุมชนซื้อหุ้นกองทุน หุ้นละ 10 บาท ครั้งแรกนั้นมีชาวบ้านเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนกองทุนยาจำนวน 500 กว่าหุ้นเป็นเงินกว่า 5,000 บาท ดังนั้น “กองทุนยา” ของชุมชนจึงได้เกิดขึ้น และนับเป็นครั้งแรกของชุมชนที่เจ้าหน้าที่อนามัยข้างคลานได้เข้ามาช่วยร่วมกับชาวบ้านในการจัดตั้งองค์กรชุมชนแรกของชุมชนในปี พ.ศ.2529

การบริหารจัดการกองทุนยานี้ ชุมชนใช้วิธีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนยาชุมชนขึ้น มีนายประสิทธิ์ โกกระชธรรม เป็นประธานอสม. ผู้บริหารกองทุนคนแรก โดยมีการจัดแบ่งการบริหารออกเป็น 3 ส่วนคือ หนึ่ง ฝ่ายซื้อยา มีกรรมการดูแลการจัดซื้อ 3 คน สอง ฝ่ายขาย มีการแบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ หนึ่ง สาขาหัวฝาย ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนปัจจุบัน สอง สาขาระแกง นับตั้งแต่โรงเรียนเทพประสาทถึงหน้าโรงฆ่าสัตว์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะดี และมีร้านขายยาแล้ว และต่อมาส่วนหนึ่งได้ถูกแยกออกเป็น ชุมชนระแกง สาม สาขาคลองแม่ข่า จัดเป็นที่อยู่อาศัยแนว

ริมคลองเรียบกำแพงเมือง แต่ต่อมาบริเวณนี้ถูกแบ่งออกไปอีกชุมชน มีชื่อว่าชุมชนกำแพงงาม โดยสาเหตุการแยกตัวของชุมชนเพราะคณะกรรมการมีความขัดแย้งกันเอง และที่ สาขาบ้านริมบึง บริเวณนี้จะเป็นอาณาเขตที่กว้างขวางมาก ต่อมาทางเทศบาลขอแยกออกไปตั้งเป็นอีกชุมชนหนึ่ง ชื่อชุมชนแม่จิง ดังนั้นหลังจากดำเนินไปได้ระยะหนึ่ง คณะกรรมการแต่ละฝ่ายจะได้รับเชิญไปอบรมเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ทำให้แต่ละเขตมีคณะกรรมการของตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารของเทศบาลที่ต้องการแบ่งชุมชนแออัดเพื่อจัดตั้งและดูแล รวมถึงมีคณะกรรมการชุมชนของตนเองในแต่ละชุมชน

ในยุคนี้เองตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ที่ได้ค้นพบสภาพชุมชนที่แปลกปลอมของเมือง มีสภาพคล้ายชนบทและมีสภาพไม่ถูกสุขอนามัยเหล่านี้เอง ได้มีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกในนามของ “ชุมชนแออัด” พร้อมๆ ไปด้วยกับภาพปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่ในเวลาเดียวกัน เช่น เกิดมลภาวะเป็นพิษทางน้ำ (เน่าเสีย) อากาศ (ฝุ่นละออง) เสียง (ยานต์พาหนะและอื่นๆ) รวมถึงเกิดสภาพการติดขัดการจราจร การปรากฏของปัญหาขยะล้นเมือง หรือปัญหาการสร้างอาคารสูงในบริเวณที่ไม่เหมาะสม เกิดปัญหาเด็กในเมืองเชียงใหม่มีเรื่องทะเลาะวิวาท การเกิดปัญหาโสเภณีในเมืองเชียงใหม่ และการปรากฏของผู้ติดเชื้อเอชไอวี (HIV) ปัญหายาเสพติด และเกิดความขัดแย้งช่วงชิงการใช้ที่ดินผิวดินประเภทหรือที่ดินสาธารณะมากขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่า ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ การเมืองเชียงใหม่ก็ขยายความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นทุกประเภท นับแต่การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดิน การก่อสร้างโครงการต่างๆ การโยกย้ายออกของคนขายที่ดิน และการเข้ามาอยู่ในทุกพื้นที่ทำเลขของกลุ่มเศรษฐกิจใหม่ พื้นที่เกษตรกรรมได้กลายเป็นบ้านจัดสรร สนามกอล์ฟ ฯลฯ ขณะเดียวกันนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวก็ได้รับการตอบสนองอย่างดีจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเชียงใหม่มากขึ้น ทำให้มีรายได้เข้าเชียงใหม่ในยุคนี้จำนวนมาก กิจกรรมร้านค้า ธุรกิจทุกประเภทต่างเฟื่องฟู และยิ่งเฟื่องฟูมากยิ่งขึ้นในยุคการบริหารบ้านเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2531-2534) และเป็นยุคที่ชุมชนที่อยู่รายรอบได้รับผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและการค้านี้ด้วย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนหัวฝายเข้าไปสู่การค้าขายด้านการท่องเที่ยวแทบทุกครัวเรือน โดยมีแหล่งขายสินค้าที่ระลึกที่สำคัญก็คือ ตลาดไนท์บาร์ซาร์ ซึ่งได้ขยายพื้นที่ตามถนนช้างคลานไปจรดประตูท่าแพระจบการเขตท่องเที่ยวในเวียงเชียงใหม่หลังประตูท่าแพซึ่งขณะนั้นเป็นย่านท่องเที่ยวแล้ว ตลอดไปถึงตลาดสมเพชร ซึ่งทำให้ย่านดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญกลางเมืองเชียงใหม่ ชาวเขาที่อพยพลงมาจำนวนมากต่างได้รับการต้อนรับให้ค้าขายด้านสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ และเร่งการเพิ่มจำนวนของชาวเขาในชุมชนหัวฝาย ชุมชนกำแพงงาม และชุมชนอื่นๆ เพิ่มขึ้น

หลังจากชุมชนหัวฝายได้จัดตั้งกองทุนยาในชุมชนและมีการจัดระบบการให้บริหารพื้นฐานแก่ชาวบ้านในชุมชนในเรื่องยาสามัญประจำบ้านแล้ว การดำเนินกิจการได้ผ่านไปเพียงปีเศษ ทางเทศบาลได้เข้ามาดำเนินงานตามนโยบายปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ให้กำหนดปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมและยกระดับมาตรฐานผู้มีรายได้น้อยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2542: 223) ซึ่งกรมการปกครองเป็นผู้รับนโยบายให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้น (ศรีนพร พุ่มมณีและคณะ, 2547: 117) โดยเข้าไปสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มองค์กรที่เจ้าหน้าที่เทศบาลสามารถดูแลและให้ความช่วยเหลือได้ คณะกรรมการชุมชนชุดแรกตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เทศบาลในสมัยนั้น การให้อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน เป็นผู้คัดสรรหาคณะกรรมการชุมชนชุดแรก ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการกองทุนยา ระหว่าง คุณบัวผัด กันธาสิงห์ซึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการกองทุนยาและเป็นริ้วแรงที่สำคัญของทีมงานกับคณะกรรมการคนอื่นๆ ด้วยเหตุผลที่การคัดสรรไม่ลงตัวในครั้งแรกอันเนื่องมาจาก กรรมการจำนวนหนึ่งรวมถึงคุณบัวผัดเห็นว่า การตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาเพื่อให้คณะกรรมการชุมชนควบคุมจะมีผลทำให้คณะกรรมการกองทุนยาทำงานได้ยาก เพราะคณะกรรมการกองทุนยาต้องอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการชุมชนอีกชั้นหนึ่ง ในขณะที่เทศบาลพยายามแจ้งถึงเหตุผลของการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน แต่หลักการของเทศบาลต้องการกรรมการที่มาจากคณะกรรมการกองทุนยาเพื่อเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชนเพียงจำนวน 2 คนในจำนวนคณะกรรมการชุมชนทั้งหมด 15 คน ดังนั้นในกระบวนการการสร้างองค์กรชาวบ้านครั้งแรกในชุมชนจึงทำให้คณะกรรมการกองทุนยาต้องเสียดสกรรมการไป 2 คนเพื่อไปเป็นคณะกรรมการชุมชน และคงเหลือกรรมการกองทุนยาแค่ 3 คน ทำให้การคัดเลือกคณะกรรมการชุมชนเพื่อเสนอชื่อส่งให้เทศบาลครั้งนั้นต้องแลกกับการสูญเสียโครงการกองทุนยาไปในที่สุด โครงการกองทุนยาไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ เพราะขาดผู้เข้ามาช่วยในการบริหารกองทุน และเกิดความขัดแย้งภายในกรรมการที่บริหารงานไม่ได้ และผนวกกับคณะกรรมการเครือข่ายอื่นๆถูกเทศบาลแบ่งไปเพื่อจัดตั้งเป็นคณะกรรมการชุมชนที่เทศบาลแยกไปอีก โครงการกองทุนยาจึงถึงที่สุดลง เหลือเพียงเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน(อสม.) และมีศูนย์อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานที่เหลือเพียงตู้ใส่ยาบ้านของประธานอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน(อสม.)เท่านั้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ในขณะที่คณะกรรมการชุมชนชุดแรกพ.ศ.2528 ซึ่งถูกคัดเลือกมาจากหลักเกณฑ์ คือ การเลือกผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ ชาวบ้านนับถือ เป็นผู้มีอิทธิพล หลังจากได้คณะกรรมการชุดแรก ซึ่งมีนายบุญยิ่ง กุณ้อย เป็นประธานด้วยเหตุผลของทีมอสม.พบว่า นายบุญยิ่งเป็นราชการเกษียณอายุ เป็นผู้อาวุโสที่ได้รับการนับถือของชุมชน แต่หลังจากบริหารชุมชนได้เพียง 1 ปีก็ได้

ลาออกจากคณะกรรมการชุมชน เพราะมีความขัดแย้งกับคณะกรรมการคนอื่นๆ เรื่องการกำหนดบริเวณแหล่งพัฒนาชุมชนทางกายภาพตามนโยบายเทศบาล เพราะนายบุญยังต้องการพัฒนาบริเวณแหล่งที่พักของตนเองคือบริเวณหน้าโรงพยาบาลก่อนบริเวณอื่นๆ ในช่วงยุคนี้เมืองเชียงใหม่ยังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างสืบเนื่อง มีการย้ายศูนย์ราชการออกนอกพื้นที่มากยิ่งขึ้นจากภายในเวียงเชียงใหม่ไปสู่เขตพื้นที่ของทหารซึ่งกลายเป็นแหล่งศูนย์กลางหน่วยงานราชการแห่งใหม่นับแต่ปี พ.ศ.2527 นอกจากนี้ช่วงขณะนี้การผลิตผลทางการเกษตรได้ขยายไปสู่การผลิตตามสัญญา(contract farming)โดยมีบริษัทเป็นผู้ดำเนินการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรและติดต่อให้เกษตรกรให้ผลิตพืชผลตามชนิดที่ต้องการโดยตกลงราคาซื้อและกำหนดโควต้าให้ พร้อมทั้งให้บริการสินเชื่อเพื่อซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และให้คำแนะนำในการผลิตด้วย ซึ่งมีผลให้เกษตรกรอยู่ในเงื่อนไขสัญญาที่มีอิสระน้อยลง และในขณะที่พืชประเภทอื่นๆ เริ่มต้องพึ่งพาดตลาดภายนอกและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของกิจการขายปุ๋ย ยาฆ่าแมลงมีโอกาสรักษาเงินทุนของตนในการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรและสามารถทำกำไรจากการปล่อยสินเชื่อแก่เกษตรกรได้อย่างดี ซึ่งแผนพัฒนาด้านชนบทฉบับนี้มีผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมมากยิ่งขึ้นและส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในภาคชนบทยังคงคืบหน้าอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ภายในเมืองอยู่อย่างสม่ำเสมอ เห็นได้ว่าการเกิดสภาพความแออัดของผังชุมชนอันไม่พึงประสงค์เพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น ในช่วงนี้จะมีชุมชนแออัดคลองเงิน 1 ชุมชนแออัดคลองเงิน 2 ชุมชนเข็นทรัด(ที่ดินบริษัทเครือเข็นทรัด) กลุ่มที่อพยพลงมาอย่างต่อเนื่องก็ยังคงเป็นชาวชนบทในอำเภอห่างไกล เช่น เชียงดาว แม่แตง จอมทอง ฯลฯ และกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่อพยพเข้ามามากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้ว ช่วงยุคนี้แผนพัฒนาการขยายตัวของการค้าของเมืองยังขยายไปยังพื้นที่นอกเวียง เช่น บริเวณย่านถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ทำให้ตลาดเดิมในตัวเวียงเช่นย่านถนนวัวลาย-นันทาราม ซึ่งยังคงผลิตอุตสาหกรรมเครื่องเงิน เครื่องเงิน ฯลฯ ได้รับผลกระทบอย่างยิ่ง ต่อมาในราวปี พ.ศ.2529-2530 ทางชุมชนหัวฝายเองก็ได้คัดเลือกประธานคณะกรรมการชุมชนคนที่ 2 คือ นายบุญชู ธัญไชย ก็มีความขัดแย้งกับคณะกรรมการชุมชนเรื่องวิธีการจัดการการระดมเงินเข้า “กองทุนหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นกองทุนของเทศบาลที่จัดงบประมาณลงเพื่อให้ความช่วยเหลือชุมชน แต่นายบุญชู กลับจะหาวิธีการระดมเงินด้วยการเล่นแชร์ลูกโซ่เพื่อที่จะสามารถรักษาสภาพเงินของกองทุนไว้ ซึ่งคณะกรรมการชุมชนเห็นว่าเป็นวิธีที่ผิดวัตถุประสงค์และเห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายด้วย ทำให้นายบุญชูต้องลาออกจากตำแหน่งประธานชุมชนในที่สุด ในขณะที่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนคนที่สาม ราวปี พ.ศ.2530 นั้น ปรากฏว่าทางชุมชนได้คัดเลือก นายน้อย สุริยา เป็นประธานชุมชน โดยการคัดเลือกครั้งนี้ ชุมชนพบว่าผู้ที่มีอิทธิพลภายในชุมชนจะมีความสำคัญมากต่อความเป็นชุมชน อิทธิพลของนายน้อย สุริยาก็คือ การมีระบบเครือญาติภายในชุมชนอย่างเนืองแน่นดังนั้นจึงมีการสนับสนุน

เพื่อดำรงตำแหน่งประธาน และนับเป็นครั้งแรกที่การเลือกตั้งประธานคณะกรรมการชุมชนได้รับอิทธิพลจากนักการเมืองภายนอกที่ชัดเจนมาก ซึ่งขณะนั้นกลุ่มการเมืองท้องถิ่นที่มีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งก็คือ กลุ่มอำนาจภูมิ โดยเน้นหลักทำงานพัฒนาและสนับสนุนชุมชนแออัดอย่างมาก และกลุ่มชุมชนแออัดเป็นฐานเสียงการเมืองที่สำคัญของเชียงใหม่ ชุมชนเริ่มได้รับการพัฒนาชุมชนจากองค์กรภายนอกผ่านเทศบาลเป็นครั้งแรกโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน UNICEF เข้ามาให้การสนับสนุนความช่วยเหลือด้านการเงินผ่านเทศบาล ในรูปแบบของทุนการต่อประปาหยอดเหรียญเข้าชุมชน การเดินประปาภายในชุมชนบริเวณหน้าวัดหัวฝาย รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิศุภนิมิต ที่เข้ามาให้การสนับสนุนเรื่องอาหารเสริมเด็กในชุมชน รวมถึงการเข้ามาในห้องครัวความรู้เรื่องการจัดการขยะภายในชุมชน สิ่งที่สำคัญของการเป็นคณะกรรมการชุมชนในช่วงนี้ก็คือ เทศบาลกำหนดระยะเวลาของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งใช้วิธีที่สำคัญก็คือการให้ชาวบ้านเข้ามาเสนอชื่อเพื่อคัดเลือกสัปดาห์การเลือกตั้ง เมื่อให้ชาวบ้านเสนอชื่อประธานและคณะกรรมการชุมชนก็จะมีการโหวตหรือการยกมือลงคะแนนเสียง ดังนั้นกิจกรรมนี้ทำให้ผลสรุปออกมาว่า คณะกรรมการชุมชนจะมีการทำงานวาระหนึ่ง 2 ปี ซึ่งในสมัยนี้ทำให้นายน้อย อยู่ดำรงตำแหน่งประธานชุมชนถึง 2 สมัย นับแต่ปี พ.ศ.2531-2535 ซึ่งในการดำรงตำแหน่งของนายน้อย สุริยา พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างมาก นับแต่การได้งบประมาณจากเทศบาลเข้ามาดูแลและจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันเด็ก ฯลฯ รวมถึงการสนับสนุนให้การจัดตั้งกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันยาเสพติด เป็นต้น สำหรับกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีอยู่ก่อนหน้าที่ทางเทศบาลจะเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน ก็คือ “*กลุ่มฅาปนกิจ*” สำหรับกลุ่มนี้พบว่า เป็นกลุ่มองค์กรเครือข่ายวัดที่มีความสำคัญในระดับเครือข่ายซึ่งจัดเป็นสวัสดิการทางสังคมของชุมชนมานาน โดยมีเครือข่ายที่เป็นของ กลุ่มฅาปนกิจของกลุ่มศรีธาตุหัวฝาย มีสมาชิกภายในองค์กรจำนวน 400 กว่าครัวเรือน มีสมาชิกจากชุมชนหมู่บ้านต่างๆ เช่น ชุมชนป่าแพ่ง ชุมชนระแกง ชุมชนป่าพร้าวนอก ชุมชนวัดนันทาราม ฯลฯ โดยวิธีการจัดเก็บเป็นการเก็บสมาชิกเป็นรายศพ ศพละ 20 บาท การจ่ายเงินให้สมาชิกเสียชีวิต ศพละ 7,000 บาท เงินส่วนที่เหลือเป็นค่าตอบแทนกรรมการ ซึ่งขณะนั้น ลุงนิพนธ์เป็นหัวหน้าฅาปนกิจ

ในกรณีของ “*กลุ่มผู้นำสตรี หรือกลุ่มสตรีของชุมชน*” เป็นการสนับสนุนรูปแบบหนึ่งของเทศบาลที่จัดให้กลุ่มแม่บ้านทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มแม่บ้านได้มีรูปแบบมานานแล้ว เพราะเป็นกลุ่มที่ต้องมีการเข้ามาช่วยเหลือการจัดงานของวัดหรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในรูปแบบของพิธีและประเพณีของชุมชนในวาระต่างๆ แต่เมื่อเทศบาลต้องการจัดเป็นรูปธรรม ทางวัดหัวฝายจึงได้มีการประสานงานเพื่อให้เกิดรูปแบบกลุ่มที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการ

กลุ่มสตรีขึ้น โดยการเลือกตั้งครั้งแรกมีคุณทวน เป็นประธานกลุ่มสตรีหรือกลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่ประสานงานการจัดงานทั้งในส่วนของเทศบาลและของชุมชน เช่น การจัดเลี้ยงอาหาร ดูแลสถานที่ ฯลฯ รวมถึงการจัดการฝึกอบรม เน้นการฝึกอบรมด้านอาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว อาทิ เช่น การส่งสมาชิกสตรีชุมชนเข้าร่วมฝึกอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้า, การฝึกอบรมการทำอาหาร ฯลฯ ลักษณะเช่นนี้ทำให้กลุ่มสตรีภายในชุมชนเริ่มการจัดกลุ่มเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในกรณีของ “กลุ่มเยาวชน” นับเป็นหนึ่งในโครงการของเทศบาลที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือเยาวชนภายในชุมชนแออัดต่างๆ กลุ่มเยาวชนชุมชนหัวฝายเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่อยู่ในวัยเสี่ยงต่อการตัดสินใจของเส้นทางชีวิตอยู่จำนวนมาก ซึ่งกิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน เช่น การเข้าร่วมแข่งขันกีฬาของชุมชน(กลุ่มชุมชนสัมพันธ์) นอกจากนี้แล้วพบว่าบทบาทของกลุ่มเยาวชนที่ได้รับการคาดหวังจากกลุ่มอื่นๆ เช่น ให้ความช่วยเหลือกลุ่ม อสม. ในการลงสำรวจ จปฐ. อย่างไรก็ตามพบว่า การจัดตั้งกลุ่มเยาวชน ยังคงอยู่ภายใต้การดูแลของกลุ่มคณะกรรมการชุมชน เพื่อป้องกันและคัดเลือกรูปแบบของวัยรุ่นเป็นตัวอย่งของคนหนุ่มสาวในชุมชนที่มีความสามารถเข้าไปสู่การพัฒนาของคนและสังคม ซึ่งกลุ่มนี้หลายคนต่อมาได้กลายเป็นกำลังงานพัฒนาของชุมชนที่สำคัญหลายประการ ในขณะที่อีกจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในภาวะของการเฝ้าระวังและติดตามดูแลพฤติกรรม ซึ่งเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนที่ต้องคอยสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดต่อไป

นอกเหนือไปจากกลุ่มต่างๆเหล่านี้ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเทศบาลที่ต้องการให้ชุมชนมีกลุ่มที่จะช่วยส่งเสริมและดูแลชุมชนแล้วพบว่า ยังมีกลุ่มอื่นๆที่ปรากฏในชุมชนที่ชาวบ้านภายในได้มีการรวมตัวกันเพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์ของชุมชนและทำให้เข้าใจถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านในวิธีการคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและชุมชน โดยพบว่า ภายในชุมชนมีกลุ่มระบบสัมพันธ์อื่นๆ อาทิเช่น หนึ่งในกลุ่มที่มีความชอบเฉพาะ เช่น “กลุ่มเลี้ยงนกเขา” กลุ่มนี้เดิมลุงเสาร์เป็นผู้ที่เลี้ยงนกเขาภายในชุมชนราวประมาณ 10-20 ตัว ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเหล่าเด็กผู้ชายและกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มักเข้าเวียนมาชมนกเขา สอบถามเรื่องวิธีการเลี้ยง พุดคุยเรื่องนก มีการซื้อขายนกระหว่างกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน “กลุ่มเลี้ยงไก่ชน” นับเป็นหนึ่งในกลุ่มชื่นชอบเฉพาะของผู้ชายในชุมชน พบว่า บ้านของแรกเริ่มคือบ้านนายน้อยสามีน้องแมว นายน้อยทำงานที่โรงฆ่าสัตว์เทศบาลได้มีการเลี้ยงไก่ชนไว้ราวประมาณ 20 คู่เพื่อไว้เล่นไก่ชน ในช่วงเวลานั้นพบว่า ภายในชุมชนมีการเล่นไก่ชนกันเยอะมาก โดยกลุ่มผู้ชายจะใช้เวลาเว้นว่างจากการงานและช่วงวันหยุดพักผ่อนรวมกลุ่มกันด้านหลังโรงฆ่าสัตว์เทศบาล และจัดกลุ่มเล่นไก่ชนโดยมีกลุ่มผู้ชายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมชมการเล่นไก่ชน ลักษณะที่สำคัญของวงไก่ชนก็คือเวลาไก่ชนจะมีการส่งเสียงเชียร์กันดังลั่นทั่วบริเวณ ทำให้ตำรวจที่มัก

ขับรถผ่านไปมา มักเข้าไปดักเตือนอยู่เสมอและหลายครั้งเคยถูกจับ แต่กลุ่มชาวบ้านก็ยังคงนิยมเล่น
 ไล่ชนกันอยู่จำนวนหนึ่ง รวมถึงยังมีการซื้อขายไล่ชนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน สอง
 กลุ่มจัดระบบทางสังคม เช่น “กลุ่มการเล่นบิงโก” ซึ่งเป็นกลุ่มผู้หญิงภายในชุมชนรวมตัวกันเล่น
 บิงโก¹ และมักเล่นแบบไม่เปิดเผย มักรวมกลุ่มกันช่วงเวลาเย็น หรือช่วงเวลาที่กลุ่มผู้หญิงเว้นว่าง
 จากการทำงาน นอกเหนือไปจากการเล่นบิงโกแล้ว พบว่ายังมี “กลุ่มเล่นไพ่” ระหว่างกลุ่มผู้หญิงใน
 ชุมชนในเวลาเว้นว่างการทำงาน นอกจากนั้นยังมี “กลุ่มขายยาม้าหรือยาบ้า” กลุ่มนี้พบว่า ชาวบ้าน
 บางคนภายในชุมชนเป็นผู้รับยาม้าเข้ามาขาย โดยรับยาม้ามาจากผู้ขายรายใหญ่จากนอกชุมชนอีกต่อ
 หนึ่ง เดิมในยุคนี้พบว่า มีผู้ขายยาม้ารายเล็กอยู่ 2-3 ราย ยาม้านี้เดิมมีขายอยู่โดยทั่วไป เพราะยังไม่
 ได้ถูกจัดให้เป็นยาอันตราย ดังนั้นเดิมนักกลุ่มนี้ถูกนำไปใช้กับกลุ่มแรงงานเป็นส่วนใหญ่ โดยคนที่
 มักนิยมซื้อยาม้าก็คือกลุ่มที่ทำงานในโรงฆ่าสัตว์เทศบาล เพราะกลุ่มคนงานที่ทำงานในโรงฆ่าสัตว์
 ส่วนใหญ่ต้องทำงานกลางคืนและมักอยู่ตลอดจนถึงสว่างทำให้กลุ่มคนงานเหล่านี้สามารถทำงาน
 ได้ตลอดคืน นอกจากนี้พบว่ายังมีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาซื้อยาม้าอีกด้วย กลุ่มอื่นๆที่มักนิยมซื้อ
 ยาม้าก็คือ กลุ่มผู้หญิงที่ทำงานกลางคืนซึ่งจะมีจำนวนมาก เช่นกลุ่มทำงานตามร้านอาหาร คาเฟ่
 คาราโอเกะ ฯลฯ กลุ่มผู้ที่ยายาม้านี้เคยถูกจับไปแล้ว 1 ราย และยังมีการจับอยู่เป็นระยะ สำหรับ
 กลุ่มวัยรุ่นนั้นก็จะใช้ยาม้ากันภายหลัง เพราะบางคนเข้าไปช่วยงานที่โรงฆ่าสัตว์เทศบาล ทำให้นำไป
 ให้เพื่อนในชุมชนคนอื่นๆ และกลายเป็นบางกลุ่มนิยมเล่นยาม้า อย่างไรก็ตาม แม้เจ้าหน้าที่พยายาม
 หลายครั้งที่หาวิธีการให้คนภายในชุมชนคอยสอดส่องเป็นหูเป็นตาแทนก็ยังนำมาซึ่งความยาก
 ลำบากใจแก่ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนเสมอเพราะยังแสวงหาหนทางแก้ไขไม่ได้
 และอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ก็คือ “กลุ่มเล่นโต๊ะสนุก” โต๊ะสนุกที่อยู่ภายในชุมชนนี้พบว่า
 เจ้าของเป็นคนนอกชุมชน โดยมีนายอำเภอเป็นผู้ดูแลอยู่ การเล่นโต๊ะสนุกนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่ม
 วัยรุ่นชายนิยมเข้ามาเล่น ทั้งวัยรุ่นภายในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งนิยมเข้ามาเล่นโต๊ะสนุกทั้งกลาง
 วันและกลางคืน ซึ่งทำให้ชาวบ้านใกล้เคียงไม่ชอบใจมากนัก เพราะเห็นว่าเป็นแหล่งมั่วสุมของ
 เหล่าวัยรุ่นเด็กเล็กที่อยู่อาศัยภายในชุมชน สาม กลุ่มระบบสัมพันธ์ทางอาชีพ กลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มที่
 รวมกลุ่มกันย่อยๆตามอาชีพ เช่น “กลุ่มทำงานโรงฆ่าสัตว์” กลุ่มนี้มีนายสมชาย เป็นหัวหน้ากลุ่ม
 ทำงานอยู่ที่โรงฆ่าสัตว์ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ชายทั้งหมดราว 15-45 คน จะทำงานทุกวันตั้งแต่เวลา 24.00 ถึง

¹ บิงโก เป็นการพนันชนิดหนึ่งที่กลุ่มชาวบ้านภายในชุมชนได้รวมกันเล่น มักรวมตัวกันเล่นช่วงหลังเลิกงาน เป็น
 กลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง บางครั้งพบว่า มีเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่อื่นๆเข้าร่วมกันเล่นด้วย การเล่นบิงโกชนิดนี้มีคนพบได้
 ทั่วไปแทบทุกชุมชน แต่ภายหลังได้รับการดักเตือนจากเจ้าหน้าที่เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจว่า เป็นการพนันและคิด
 กฎหมายด้วย อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านบางส่วนยังคงเล่นบิงโกกันอยู่ ซึ่งทำให้คนภายในชุมชนอื่นๆที่ไม่ขึ้น
 ชอบมักนิทาให้คนภายนอกที่เข้าไปในชุมชนอยู่บ่อยๆ

06.00 น. กิจกรรมของกลุ่มที่มักพบในช่วงเวลานั้นก็คือ ช่วงทำงานกลางคืนบางคนจะกินยากระตุ้นประสาทประเภทยามี เพื่อที่จะสามารถทำงานได้ตลอดคืน เมื่อทำงานแล้วสมาชิกจะออกมาล้างตมเหล้าร่วมกัน โดยบางคนได้ให้เหตุผลที่ต้องดื่มเหล้าหลังเลิกงานว่า “กินเหล้าเพื่อฆ่ามี” หมายความว่า กินเหล้าเพื่อให้ฤทธิ์ยาฆ่ามีหมดไปและต้องการนอนพักผ่อนได้ตลอดวัน นอกจากนี้แล้วพบว่า หลังเลิกตมเหล้าแล้ว บางคนกลับบ้านเพื่อพักผ่อน และมีบางคน(ทั้งที่มีครอบครัวแล้วและยังไม่มีครอบครัว)จะไปเที่ยวหญิงบริการต่อ ซึ่งกลุ่มนี้อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคอย่างมาก กลุ่มต่อมาอีกกลุ่มหนึ่งที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มอาชีพก็คือ “กลุ่มรับจ้างทำงานที่ไนท์บาร์ซาร์” กลุ่มนี้สมาชิกทั้งหมดเป็นผู้ชายวัยรุ่น มีอายุราวตั้งแต่ 14-25 ปี มีไม่มากที่เป็นผู้ใหญ่ ได้ไปทำงานรับจ้างที่ตลาดไนท์บาร์ซาร์ ทำงานตั้งแต่เวลาประมาณ 17.00 ถึง 03.00 น. โดยกลุ่มนี้ทำงานประเภทขนสินค้าให้กับร้านค้าในตลาดไนท์บาร์ซาร์ และบางคนทำงานดูแลรถเข็นเพื่อเก็บสินค้า ซึ่งโดยปกติแล้ว ร้านค้าที่ตลาดไนท์บาร์ซาร์จะเริ่มเปิดร้านราวประมาณ 24.00 ถึง 03.00 น โดยคนกลุ่มนี้จะดูแลรถเข็นเก็บสินค้าซึ่งจะเก็บค่าดูแลรถประมาณ 15-50 บาทต่อคืนต่อคืน สมาชิกบางคนของกลุ่มนี้เมื่อเสร็จสิ้นภาระกิจที่ตลาดไนท์บาร์ซาร์แล้วยังไปทำงานต่อกับกลุ่มที่ทำงานโรงฆ่าสัตว์เทศบาลอีกต่อหนึ่ง และกลุ่มสุดท้ายก็คือ กลุ่มระบบสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ในนิยามความหมายก็คือกลุ่มชาวเขาที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจ ซึ่งภายในชุมชนกลุ่มชาวเขาจะอยู่กันเป็นกระจุกรวมกัน และมักทำงานหรืออยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้าน รวมกันหลายๆคนนั่งทำงานด้วยกัน เช่น “กลุ่มชาวเขาลีซอ” ซึ่งจะมีอัยศักดิ์ เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับทั้งกลุ่มชาวลิซอเองและชาวบ้านภายในชุมชน ซึ่งนับว่ากลุ่มชาวลิซอจะมีจำนวนสมาชิกมากที่สุดภายในชุมชน ซึ่งขณะนั้นมีอยู่ถึง 15 หลังคาเรือน โดยกลุ่มนี้ทำงานขายสินค้าที่ระลึกที่ตลาดไนท์บาร์ซาร์ทั้งหมด และทั้งหมดนี้นับว่าเป็นกลุ่มตามธรรมชาติของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในชุมชน นอกเหนือไปจากกลุ่มที่ทางเทศบาลได้มีการจัดตั้งไว้ต่อมาในภายหลัง

การจัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแออัดและชุมชนชนบทของเมืองเชียงใหม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะที่คล้ายกัน โดยดูฐานการผลิตและเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามตามแผนการพัฒนาระหว่างความเป็นชุมชนเมืองและความเป็นชุมชนชนบทในระยะนี้มีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามที่จะกระจายรายได้ แต่ไม่ได้จริงจังที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว มากไปกว่าการพยายามช่วยพยุงสภาพความเป็นเมืองไว้ ทำให้ระยะห่างของความเป็นเมืองและความเป็นชนบทมีความชัดเจนและถูกทำให้แปลกแยกแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น ในกรณีนี้เองทำให้เกิดปัญหาเรื่องการกีดกันระหว่างความเป็นชนบทและความเป็นเมืองในเรื่องต่างๆมากขึ้น และถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วแตกต่างที่ทวีเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าจะมีการกระจายเศรษฐกิจหรือการขยายความเป็นเมืองออกไปยังพื้นที่ภาคชนบทมากขึ้นก็ตาม ในขณะที่ความเป็นเมืองเองก็มีปัญหาเฉพาะภายในอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ การที่ราชการมีนโยบายพัฒนาศูนย์กลางเมืองเพื่อให้มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ในที่นี้ได้เลือกให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวนั้น ปรากฏว่าความเป็นเมืองดังกล่าวไม่สามารถกระจายรายได้ให้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่ถ้ากล่าวอีกประการว่า มีการพยายามกระจายรายได้ตามสถานภาพของตนเอง หรือขึ้นอยู่กับคุณสมบัติเฉพาะตัวของบุคคลที่เข้าไปกระจุกอยู่ภายในเมือง ชาวบ้านในชุมชนหัวฝายเป็นตัวอย่างที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบการมีชีวิตรอยู่ด้วยการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนผ่านกรณีอาชีพบ่อยครั้ง ในแต่ละยุคของการพัฒนาทำให้เห็นว่า รายได้แรกเริ่มกับรายได้ในยุคต่อไปจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจนว่า ยิ่งมีการพัฒนามากยิ่งขึ้นดูเหมือนว่ารูปแบบรายได้ก็ต้องมีหลายรูปแบบได้มากยิ่งขึ้น

3.2 ปัจจัยในการสร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

กระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนหัวฝายเป็นผลมาจากการที่คนในชุมชนถูกทำให้ตกอยู่ภายใต้อัตลักษณ์ “ชุมชนแออัด” และคนในชุมชนเองก็รู้สึกอึดอัดกับอัตลักษณ์ดังกล่าว อัตลักษณ์ชุมชนแออัดถูกถ่ายทอดอย่างชัดเจนโดยการดำรงอยู่ของคนในชุมชนหัวฝาย

คนในชุมชนหัวฝายถูกผลักดันจากระบบผลิตที่มีคุณค่ากลายเป็นผลิตคูนค่าน้อยลง ภายใต้รูปแบบเดียวกันแต่ความหมายแตกต่างกันเฉพาะเรื่อง “กลุ่มการผลิตโดยระบบคุณค่าของการใช้แรงงาน” แม้ต่อมากลุ่มแรงงานเหล่านี้จะกลายเป็นกลุ่มชั้นต่ำที่สุดในบรรดาระบบแรงงานทั้งหมดก็ตาม พบว่า กลุ่มอาชีพในยุคนี ชาวบ้านประกอบอาชีพหลากหลายแต่มีเพียงประเด็นหลักประเด็นเดียว ก็คือ กรณีกลุ่มแรงงานชั้นต่ำลง ได้แก่ประเภท รับจ้าง เช่น รับจ้างทำนา ซึ่งเดิมทำนาตนเองและผลิตเอง บริหารจัดการผลผลิตเอง กลายเป็นแรงงานรับจ้างทำนา เมื่อหมดสภาพความเป็นนา แรงงานรับจ้างทำนา ผลันเป็นแรงงานก่อสร้าง แรงงานรับจ้างอื่นๆ ประเภทใช้กำลัง เช่น รับจ้างขนของ รับจ้างคาหญ้า รับจ้างล้างจาน รับจ้างขุดดิน รับจ้างชักอปรัด รับจ้างเข็นสินค้าในตลาดต่างๆ และที่ต่ำที่กลุ่มที่ถูกทำให้เกิดผลผลิตระบบคุณค่าของกลุ่มชาวบ้านในหัวฝายก็คือ การกลายเป็นคนเก็บเศษขยะของเมืองเพื่อจำหน่าย และการทำมาหากินเช่นนี้ถูกมองจากสังคมว่าเป็นงานชั้นต่ำก็เป็นงานของคนที่อยู่ในสลัมนั่นเอง

ความเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนหัวฝายได้เกิดขึ้นเพื่อที่จะแก้ภาพที่สังคมรับรู้หรือแก่ “อัตลักษณ์ของชุมชนแออัด” ซึ่งมีปัจจัยสำคัญได้แก่ การขยายตัวของรัฐเข้าสู่ชุมชนและบทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตร

3.2.1 การขยายอำนาจรัฐเข้าสู่ชุมชน

ต่อมาในราว พ.ศ.2536-2539 ได้มีการคัดเลือกประธานชุมชนใหม่อีกคนหนึ่ง เนื่องจากนายน้อย สุริยาได้หมดครบวาระ 2 วาระ (4 ปี) ดังนั้นจึงได้มีการสรรหาประธานคนใหม่ ซึ่งคัดเลือกได้ นายประทีป บุญหมั่น นับว่าการเป็นฐานคะแนนเสียงให้กับนักการเมืองท้องถิ่น และอยู่ในสายสนับสนุนเดียวกันกับนายน้อย สุริยา ซึ่งก็คือ กลุ่มอนันตภูมิ ได้มีบทบาทเข้ามาช่วยในการบริหารงานพัฒนาชุมชน นับว่ายุคนี้เป็นยุคทองของการพัฒนาที่สืบทอดจากยุคของนายน้อย สุริยา พบว่า มืองค์กรภายนอกเข้ามาภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักพัฒนาเอกชนซึ่งพึ่งจะเข้ามาในชุมชนราวประมาณปีพ.ศ.2534ช่วงยุคของนายน้อย สุริยา แต่กิจกรรมที่โดดเด่นที่เป็นกิจกรรมร่วมกับชุมชนมีมากยิ่งขึ้นในยุคนี้ รวมถึงการแสวงหาความร่วมมือของการพัฒนาองค์กรกับหน่วยงานเทศบาล ซึ่งขณะนั้นให้ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นอย่างดี เพราะกลุ่มอนันตภูมิจะให้ความสำคัญต่อฐานเสียงระดับชาวบ้านระดับล่างเป็นอย่างมาก ถึงขนาดกล่าวกันว่า การฟ่ายแพ้ของกลุ่มอนันตภูมิก็เนื่องมาจากฐานคะแนนของชาวชุมชนแออัดขณะนั้นอ่อนแอลงนอกเหนือจากการได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มการเมืองท้องถิ่นแล้ว นายประทีป บุญหมั่นได้รับการคัดเลือกก็ด้วยเหตุผลที่สำคัญหลายประการอาทิเช่น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเพราะเป็นผู้รับเหมาและทางครอบครัวมีร้านค้าขายอาหารตามสั่งตั้งอยู่หน้าวัดหัวฝาย และที่สำคัญยิ่งของบุคลิกภาพส่วนตัวก็คือนเป็นผู้ที่มีความตั้งใจต่องานพัฒนาชุมชน ทำงานขยันหมั่นเพียร ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านโดยไม่เลือกที่รักที่ชัง และครอบครัวให้การสนับสนุนต่องานพัฒนาชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นและทุกคนในครอบครัวเข้ามาให้ความช่วยเหลือการทำงานของชุมชน ในความสามารถของผู้นำในช่วงชุมชนต้องการพัฒนาทางกายภาพก็คือ นายประทีปมีความรอบรู้เรื่องการค้าการก่อสร้างและสถาปัตยกรรม เรื่องช่างต่างๆ มีความสามารถในการควบคุมการก่อสร้าง ซึ่งในขณะนั้นทางชุมชนมีความต้องการผู้นำที่มีความพร้อมในการพัฒนาเชิงกายภาพมากขึ้น เพราะมีงบประมาณจำนวนมาก ทั้งกลุ่มนักพัฒนาเอกชน กลุ่มเทศบาล ฯลฯ เข้ามาให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ได้อธิบายดังนี้ว่า สิ่งนี้ทำให้เห็นว่าปัจจัยที่สำคัญของ สถานภาพชุมชนเกิดขึ้นจากผลกระทบนโยบายภาครัฐจำนวนมาก การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่สำคัญของภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือชุมชนจากการที่ไล่อื้อชาวบ้านในระบบเดิม หรือทิ้งช่วยเหลือทั้งไล่อื้อแก่ชุมชน ทำให้หน่วยงานภาครัฐเป็นทั้งตัวเร่งปฏิกิริยาในการเปลี่ยนแปลงตัวตนของคนชุมชนเช่น การรวมตัวกันเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐในการกระทำการอันธพาลหรือไร้ความยุติธรรม หรือการรวมตัวกันเพื่อทำตามนโยบายหรือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเพียงบางส่วน และเป็นการให้ความช่วยเหลือตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งมีผลทำให้ชาวบ้านเรียนรู้วิถีคิดและวิถีจัดการด้วยอำนาจรัฐมากยิ่งขึ้น คือ การ

ทำให้ชาวบ้านมีลักษณะการเรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐอยู่ 2 ส่วน คือ อำนาจที่เข้ามากับการเมืองท้องถิ่นด้วยอำนาจในการสังคมสงเคราะห์ และหรือหน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้เข้ามาช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ชาวบ้านในชุมชน

ในส่วนของชาวบ้าน ยุคที่หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุน เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบอื่นของหน่วยงานอื่นๆที่เข้ามาทำงานในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐกลายเป็นจุดตัวอย่างที่ถูกนำไปเปรียบเทียบกับการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ อยู่เสมอ ในหลายครั้งจึงดูเหมือนว่าหน่วยงานภาครัฐเป็นกลุ่มหน่วยงานที่จัดวางการพัฒนาชุมชนและชาวบ้าน และนโยบายหน่วยงานของภาครัฐ ที่ถูกดำเนินถึงการขาดมิติทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่สนใจความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน มีผลทำให้หน่วยงานภาครัฐกลายเป็นหน่วยการเมืองอันสำคัญของชุมชนแทบทุกชุมชนในเมืองเชียงใหม่รวมทั้งชุมชนหัวฝายด้วย สิ่งเหล่านี้มีผลต่อระบบอัตลักษณ์ที่ชาวบ้านมีต่อหน่วยงานราชการในภาพรวม และมองมิติหน่วยงานภาครัฐเป็นเพียงหน่วยงานด้านการสังคมสงเคราะห์มากกว่ามิติของการพัฒนา ในยุคแรกของมุมมองที่มีต่อระบบหน่วยงานรัฐแบบนี้จึงมีผลอันชอบธรรมให้หน่วยงานอื่นๆ ที่เข้ามาในแง่มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทรัพย์สินได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นพอจะสรุปให้เห็นภาพที่เกิดขึ้นในยุคที่รัฐมีบทบาททั้งสองส่วนที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ระบบความสัมพันธ์กับชุมชนนั่นก็คือ บทบาทของรัฐที่มีนโยบายไล่อื้อ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและนับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนในสถานการณ์อันคับขันที่สุดหรือจุดวิกฤตที่สุดของผู้คนที่อาศัยในชุมชนหัวฝายที่ได้รับผลกระทบจากโครงสร้างของอำนาจทางการเมืองก็คือการที่หน่วยงานภาครัฐหรือกลุ่มอำนาจเหนือการเมืองเหล่านี้ ได้มีกระบวนการจัดการคนที่ยากจนเพื่อให้ความยากจนหมดไปจากเมือง ด้วยวิธีการของการขับไล่ให้คนจนออกจากเมือง เพื่อให้ความจนหายไปดังกล่าวนี้ ซึ่งมีผลสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนรูปแบบการต่อต้าน ต่อรอง และต่อสู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น กระบวนการการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือบทบาทที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือชุมชนในแง่ของการสังคมสงเคราะห์ซึ่งมีผลในการสร้างอัตลักษณ์ในชาวบ้านในชุมชนมองหน่วยงานรัฐเป็นเพียงกลุ่มการเมืองและผลประโยชน์ทางการเมือง อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นของชาวบ้านในชุมชนก็คือยอมรับภาครัฐเป็นเพียงกลุ่มผู้ให้การอุปถัมภ์แต่ไม่อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมเชิงความคิด ซึ่งเกิดมาจากปัจจัยที่หน่วยงานภาครัฐได้กระทำต่อชาวบ้าน นับแต่การให้ชาวบ้านถูกนิยามให้เป็นคนจนทั้งปวงที่อาศัยอยู่ในที่มีเจ้าที่ดินที่เคยเว้นว่างเปล่าจำนวนมาก และปรากฏการณ์มีกระบวนการขั้นตรงข้ามกับนโยบายหน่วยงานภาครัฐ เช่นยิ่งหน่วยงานภาครัฐขับไล่ชุมชนมากยิ่งขึ้นเท่าไร ปริมาณจำนวนบ้านเรือนในแต่ละชุมชนก็ยิ่งจะเพิ่มและแน่นมากยิ่งขึ้น โดยเกิดจากการ

อพยพเข้ามาของคนชนบทต่างมาสู่เชียงใหม่มากยิ่งขึ้น อันเนื่องด้วยเหตุของการหนีความแร้นแค้น ภาวะยากจนของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านกลุ่มหลังๆที่อพยพเข้ามาสู่เมืองมากขึ้นนี้ เข้าสู่เมืองโดยมีความหวังมุ่งไปสู่การประกอบอาชีพที่ดีกว่าภาคเกษตรกรรม ดังนั้นแหล่งที่จะสามารถเข้าไปสู่ระบบดังกล่าวได้ก็เป็นแต่เพียงชุมชนแออัดเท่านั้นที่จะเป็นแหล่งพักพิงของชุมชน คนยากจนที่มีฐานเศรษฐกิจระดับล่างจำนวนมาก ดังนั้นอำนาจของหน่วยงานภาครัฐในระบอบที่สอง ที่ได้กล่าวในรูปธรรมไปแล้วนั้นคือการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานกับชุมชน โดยมีนโยบายให้ความสำคัญ สนับสนุนและช่วยเหลือชุมชนผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน และจัดส่งงบประมาณแก่ชุมชน ผ่านไปกับนักการเมืองท้องถิ่นจำนวนมาก ดังนั้นจึงพบว่า ฐานของการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ของแต่ละเทศบาลก็คือการจัดวางตำแหน่งของคะแนนเสียงที่นักการเมืองท้องถิ่นจะได้รับ หากแต่ระบบความสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐโดยตรงนั้นมีน้อยมาก เช่น เกิดขึ้นในบริบทของด้าน สุขภาพ ในนามของสถานีอนามัยข้างตลาด หรือบริบทของความช่วยเหลือกิจกรรมประเพณีประจำ ถิ่น เช่น ลอยกระทง หรือสงกรานต์ แต่สำหรับในแง่ของงานพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้ว ไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมอันเนื่องด้วยการติดยึดในแนวคิดเชิงกฎหมายเรื่องเจ้าที่ดินหรือสิทธิในการครอบครองที่ดิน จำนวนชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนบุกรุก หรือแม้แต่ในส่วนของกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ริมคูคลองแม้ว่ามีจำนวนหนึ่งที่ถูกเรียกให้อยู่ในกลุ่มบุกรุกในภาษาของราชการ ดังนั้นสภาพอัน มีเงื่อนไขเช่นนี้ ทำให้หน่วยงานราชการไม่ได้ให้ความช่วยเหลือและบริการแก่ชุมชนมากเท่ากับ นักการเมืองท้องถิ่นที่สามารถนำทรัพยากรจากนโยบายของเทศบาลเชียงใหม่ นำมาสู่การช่วยเหลือ ดูแลแก่ชุมชน จึงพบว่าอิทธิพลของหน่วยงานภาครัฐในนามของนักการเมืองท้องถิ่นที่บริหารงาน ในเทศบาลเป็นผู้ทำงานร่วมกับชาวบ้านมากกว่าเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการอื่นๆ

การช่วงชิงความชอบธรรมที่เกิดขึ้นในยุคนี้ก็คือ มีการตั้งหน่วยงานภาครัฐเกิดขึ้นซึ่ง เป็นการสร้างอำนาจเหนือเพื่อควบคุมชุมชนมากกว่าการนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ก็คือการให้อำนาจแก่การเคหะแห่งชาติในการจัดการกับชุมชน ในลักษณะดังกล่าวพบว่า อำนาจอันชอบธรรมที่หน่วยงานภาครัฐพยายามปรับสภาพกลับไม่ประสบผลสำเร็จ กระแสการไล่รื้อยังคงได้รับความนิยม และการแก้ไขปัญหามิตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน เช่น การสร้างแฟลตของการเคหะ ซึ่งไม่ได้แก้ไขปัญหาวงเวียนในชุมชนแต่มุ่งไปยังกลุ่มเป้าหมายประชาชนชั้นกลางระดับ ย่อมมากกว่า กระบวนการการแก้ไขปัญหาลงทุนให้ฐานอำนาจของชาวบ้านเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเมื่อ ชาวบ้านได้พบบทเรียนอันสำคัญว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนชาวบ้าน แต่พยายามที่จะขัดขวางกระบวนการของชาวบ้านอยู่เสมอ ไม่มีการรับฟังเสียงชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน การตื่นตัวเรื่อง ภาครัฐหรือหน่วยงานภาครัฐไม่ฟังเสียงชาวบ้าน ได้กลายเป็นกระแสหลักของผู้คน ในสังคมเมืองและสังคมชนบททั่วไป “กระแสชาวบ้าน” จึงกลายเป็นวาทกรรมของกลุ่มการเมือง

และนักการเมืองนำไปใช้ในการแสวงหาความชอบธรรม ในขณะที่กลุ่มชาวบ้าน กระบวนการไม่ฟังเสียงชาวบ้าน กลายเป็นฐานสร้างอำนาจของชาวบ้าน และการนิยามเรื่อง “การไม่ฟังเสียงชาวบ้าน” กลายเป็นวาทกรรมทางการเมืองที่หมายถึงการไม่มีสิทธิและอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทและหน้าที่ต้องแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนภาคพลเมือง และวาทกรรมเรื่อง “การไม่ฟังเสียงชาวบ้าน” ได้กลายเป็นจุดหลักที่สำคัญของการแก้ไขปัญหของชาวบ้านจวบจนปัจจุบัน

3.2.2 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตร

ปัจจัยที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัดได้แก่ การที่องค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างกิจกรรมทางสังคมในชุมชนหัวฝาย

ในยุคของนายประทีปหรือพ่อประทีปนี้พบว่า ชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงในหลายอย่าง เริ่มด้วยโครงการการปรับปรุงและสร้างระบบท่อระบายน้ำภายในชุมชนมีความยาว 150 เมตร รวมถึงงานเรียงหินก่อดันคลองน้ำแม่ข่า ซึ่งได้รับการสนับสนุนความร่วมมือและสนับสนุนงบประมาณ GTZ (โครงการเยอรมัน-ไทย) เทศบาล และมูลนิธิศุภนิมิต เป็นจำนวน 370,000 บาท ในบริเวณข้างวัดหัวฝายและด้านหน้าวัดหัวฝาย ซึ่งการได้รับความช่วยเหลือครั้งนี้พบว่า นายประทีปและชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยสนับสนุนด้านแรงงานในการสร้างระบบท่อระบายน้ำครั้งนี้ นับเป็นเงินประมาณ 30,000 บาท โดยนายประทีปได้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างและดูแลโครงการนี้เองทั้งหมด เพราะเป็นผู้รับเหมาที่มีความรู้เรื่องช่างเทคนิค ทำให้งานพัฒนาระบบก่อสร้างภายในชุมชนช่วงแรกดำเนินไปด้วยดี และชาวบ้านให้การสนับสนุนอย่างดี

ลักษณะของกิจกรรมภายในชุมชนที่เกิดจากระบบความร่วมมือหรืองานให้การสนับสนุนที่เริ่มมาตั้งแต่ยุคของนายน้อย สุริยา ที่ต่อเนื่องมาถึงสมัยของนายประทีปที่เด่นชัดอีกงานหนึ่งก็คือ โครงการอาหารเสริมแก่เด็กอ่อนในชุมชน โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิศุภนิมิตมาตั้งแต่แรกเริ่ม โดยทำกิจกรรมผ่านทางเจ้าหน้าที่เทศบาล และเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยข้างตลาด ลงสู่ผู้ปฏิบัติงานคือ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน(อสม.) ซึ่งเริ่มให้ความช่วยเหลือนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 ตลอดจนถึงปี พ.ศ.2536 โดยกลุ่มอสม.จะทำงานสำรวจตามแนวทางของสถานีอนามัยกำหนดไว้ เช่น งานออกตรวจสุขภาพเด็กทารกแรกเกิดถึงอายุราว 5 ปี เช่น การชั่งน้ำหนักเด็ก แจกอาหารเสริมของโครงการ(นมผงและไข่)แก่เด็กที่มีน้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์มาตรฐาน เป็นต้น นอกจากนี้งานด้านสุขอนามัยยังหมายถึงการมีศูนย์แพทย์เคลื่อนที่และกลุ่มอาจารย์นักศึกษาแพทย์รวมถึงนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เข้ามาส่งเสริมและให้

องค์ความรู้เรื่องสุขอนามัยและป้องกันโรคติดต่อภายในชุมชนและนอกชุมชนในปีพ.ศ.2536-2537 เช่น การเข้ามาให้ความรู้แก่ชุมชนเรื่องเอดส์ (HIV) โดยมีนายแพทย์บุญสูงส่ง นำทีมนักศึกษาเข้ามาศึกษาภายในชุมชน มีกลุ่มอาสาสมัครของโครงการเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์ เข้ามาทำงานผ่านทีม อสม. ผ่านไปสู่กลุ่มเยาวชนของชุมชน โดยมีการนำเยาวชนในชุมชนไปอบรมให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ และนำทีม อสม. ไปอบรมเรื่องการดูแลผู้สูงอายุ การปฏิบัติตัวดูแลและการเฝ้าระวังสุขภาพ ที่สภากาชาดไทย รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัครยังนำทีมอสม. และทีมเยาวชนในชุมชนไปศึกษาดูงานที่ศูนย์เพื่อนชีวิตใหม่ และศูนย์พระพนมย์เทพ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของผู้ติดเชื้อที่ดูแลสุขภาพตนเอง การพยายามให้ทีมของชุมชนทำจดหมายขอตอบคำถามปัญหาและความเข้าใจเอดส์ การอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ เพื่อนำแจกจ่ายให้กับอาสาสมัครเอดส์ในชุมชนหัวฝาย เป็นต้น ดังนั้นพบว่าภายในชุมชนหัวฝายจึงมีกิจกรรมที่องค์กรฝ่ายนอกได้เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรม ซึ่งปัญหาชุมชนที่ใหญ่ที่สุดในช่วงนี้ก็คือปัญหาการติดเชื้อเอดส์ของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากนี้แล้วยังมีโครงการจากกองการแพทย์ โครงการที่มาจากกองอนามัยได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือและแนะนำจำนวนมาก สำหรับทางเทศบาลก็ได้มีโครงการจัดงบประมาณเข้ามาให้ความช่วยเหลือผ่านเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยข้างตลาด โดยมีเงินฝากในธนาคารเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ติดเชื้อและครอบครัวเป็นรายเดือน ซึ่งเทศบาลได้จัดเป็นโครงการชุมชนบำบัด โดยจัดงบประมาณลงสู่ชุมชน ชุมชนบำบัดของชุมชนหัวฝายครั้งนั้นได้รับงบประมาณ 50,000 บาท โดยการสนับสนุนจากกองการแพทย์ รวมทั้งจัดนโยบายให้ความช่วยเหลือลงสู่ชุมชนทุกชุมชนซึ่งขณะนั้นมีอยู่ 21 ชุมชนชุมชนละ 8,000 บาท โดยงบส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้แล้วองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ เช่น กลุ่มเพื่อนร่วมงาน (POP) ได้มีงบประมาณการให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อและครอบครัว รวมถึงการสร้างองค์กรชุมชนเพื่อที่จะให้ความช่วยเหลือชุมชน ซึ่งต่อมาได้มีการจัดระบบการทำงานกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดในระดับจังหวัดขึ้นมีชื่อว่า “ศูนย์ประสานงานชุมชนเมืองเชียงใหม่” ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางการรวมตัวเพื่อสร้างองค์กรจากผู้นำชุมชนจากแต่ละชุมชนมาสู่ผู้แทนแขวง ทำหน้าที่ในการประสานงานกลุ่มเครือข่ายชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ให้มาร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง และการจัดระบบการเรียนรู้ของชุมชนต่างๆนี้เอง ทำให้เกิดการดำเนินงานเครือข่ายและสร้างพันธมิตรแนวร่วมที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยได้ประสานงานความร่วมมือระหว่างรัฐ ประชาชน และสถาบันการศึกษา จัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่าง ชาวบ้าน ราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้น ภายใต้ชื่อว่า “คณะกรรมการกลั่นกรองโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง” ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ประกอบไปด้วยชาวบ้าน 5 คน ข้าราชการจากเทศบาล สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เริ่มเข้ามาทำงานด้านสิ่งแวดล้อม และทีมงาน YMCA

ด้วยลักษณะพิเศษของกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ที่ถูกเรียกว่า ชุมชนแออัดเหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนความเป็นคนชุมชนแออัดบางประการ อรรถจักร ใด้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแออัดในเชียงใหม่เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันว่า

“การเรียนรู้ที่สำคัญขององค์กรนักพัฒนาเอกชนระหว่างกระบวนการทำงานที่น่าสนใจได้แก่ การพบว่า ชุมชนแออัดของเมืองเชียงใหม่มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากชุมชนแออัดที่กรุงเทพฯ เพราะกลุ่มคนในพื้นที่ที่เรียกว่า ชุมชนแออัดเชียงใหม่ นั้นมีความสำนึกร่วมกันในความเป็นคนพื้นเมือง และมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในเขตพื้นที่อื่นกับคนในพื้นที่ชุมชนแออัดที่สลับซับซ้อนมากกว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ หากต้องการเน้นการสร้างองค์กรชุมชนจึงต้องสร้างเครือข่ายที่กว้างขวาง มากกว่าจะจำกัดเฉพาะในพื้นที่ชุมชนแออัด ด้วยการค้นพบดังกล่าวนี้ทำให้นักพัฒนาเอกชนพยายามที่จะเปลี่ยนป้ายที่เดิมเคยเรียกว่า “ชุมชนแออัด” มาเป็น “ชุมชนเมือง”...” (อรรถจักร สัตยบุรุษ, 2542: 99-100)

ด้วยการค้นพบศักยภาพที่สำคัญขององค์กรชาวบ้านนี้เอง ทำให้การทำงานเพื่อให้ออกองค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนได้เรียนรู้วิถีทางเพื่อสามารถที่จะทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองและพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงอยู่ในเมืองใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและดำรงความเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อความเป็นเมือง มิใช่อยู่ในสภาพที่เป็นมะเร็งของเมืองใหญ่อย่างที่ได้ออกให้อยู่ในสภาพเดิมๆมาก่อน

กระบวนการการร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ในการจัดการเรื่อง “ความยากจน” และ “กระบวนการการศึกษาของชุมชน” นอกเหนือไปจาก “กระบวนการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย” ซึ่งเริ่มปรากฏชัดเจนถึงแนวคิดวิธีการปฏิบัติงานของราชการบางหน่วยที่เริ่มเน้นการจัดการกลุ่มชาวบ้านประเภทบุกรุกที่ดินราชการและเอกชนที่เพิ่มวิธีการที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น จากเดิมเพียงตัดเดือนจนกระทั่งเริ่มมีแนวคิดการให้ผู้นุกรุกพื้นที่ราชการและเอกชนออกจากพื้นที่โดยวิธีการไล่อื้อ ดังนั้นกลุ่มที่เดือดร้อนจำนวนมากคือกลุ่มชุมชนบุกรุกริมคลองแม้ว่าที่มีกลุ่มชุมชนต่างๆตั้งอยู่ริมคลองตลอดแนว สำหรับชุมชนหัวฝายซึ่งมีทั้งกลุ่มชาวบ้านที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ที่มีที่ดินเช่ากรรมสิทธิ์ และที่ดินบุกรุกเทศบาลและกรมเจ้าท่า ยังไม่ได้รับผลกระทบมากไปกว่าถูกทำให้ที่อยู่อาศัยลักษณะชุมชนเหมารวมว่าเป็นชุมชนแออัด และบางส่วนบุกรุก ทำให้ชุมชนหัวฝายกลายเป็นแหล่งถูกทำให้คนอพยพเข้ามามากยิ่งขึ้น เพราะการที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีโฉนดที่ดินทำให้ราชการไม่สามารถทำให้กลายเป็นชุมชนเพื่อการขับไล่ได้อย่างสมบูรณ์ อีกประการหนึ่ง การที่ชุมชนหัวฝายนับเป็นชุมชนแรกๆที่ราชการได้แต่งตั้งให้เป็นชุมชนที่ยอมรับของหน่วยงานราชการ และอยู่ใน

แผนพัฒนาของเทศบาลมานับแต่ต้น ทำให้ชุมชนหัวฝายได้มีกระบวนการต่อรองกับเทศบาลได้มากกว่าชุมชนอื่นๆ อีกประการหนึ่ง เป็นชุมชนเปิดประเภทบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาทำงานและมีปฏิบัติการในเรื่องต่างๆมาเนิ่นนาน ทำให้กลายเป็นชุมชนที่ราชการเป็นต้นแบบให้การพัฒนาและนำไปสู่มาตรฐานในการจัดการชุมชนประเภทบุกรุกอื่นๆ ดังนั้นพบว่า องค์กรและหน่วยงานต่างๆที่เข้ามาในชุมชนหัวฝาย ต่างมีส่วนในการจัดระบบการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอย่างมาก **โดยแบ่งกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านต่อหน่วยงานภายนอกได้คร่าวๆ ดังต่อไปนี้**

หนึ่ง องค์กรประเภทเครือข่าย “สังคมสงเคราะห์” เช่น หน่วยงานราชการแทบทุกหน่วยงาน จะเข้ามาเพื่อแจกจ่ายด้านสาธารณสุขโรคหรือเงินเป็นรายย่อยแก่ความเป็นปัจเจกให้แก่ชุมชน การสงเคราะห์ต่อหน่วยครัวเรือนและหน่วยบุคคล มีผลอย่างมากที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนจำนวนหนึ่งได้กลายเป็นกลุ่มประเภท “ขอ” มากกว่า “ให้” ดังนั้นแนวคิดของชาวบ้านในช่วงระยะแรกกลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านขอเป็น จนกระทั่งมีชาวบ้านกันเองเริ่มนิเทศาและวิพากษ์วิจารณ์ชาวบ้านกันเองว่า “...อุปนิสัยของชาวชุมชนนี้ เป็นคนโลภมาก จะเอาอย่างเดียว ที่ให้อะไรจ้องจะเอากันไปหมด แล้วไม่มีใจต่อกัน คิดแต่จะเอาอย่างเดียว...” (สัมภาษณ์ชาวบ้านผู้หนึ่ง วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนวัดหัวฝาย) การสร้างอุปนิสัยที่สำคัญของทีมสงเคราะห์ สอนให้ชาวบ้านได้เรียนรู้แต่วิธีการที่จะทำอย่างไรที่จะให้กลุ่มองค์กรภายนอกเข้ามาให้ และให้อย่างไม่บีบจำกัด ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีความขัดแย้งมาก โดยเฉพาะบุคคลภายนอกหรือองค์กรภายนอกที่เข้ามาให้กรณีเฉพาะบุคคล ก็ยังจะทำให้ชาวบ้านกลุ่มอื่นๆที่เข้าไม่ถึงเกิดความน้อยใจและนำไปสู่การไม่ให้ความร่วมมือกับองค์กรภายนอกที่ตึ๊ง หรือแม้กระทั่งกลุ่มชาวบ้านบางกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือก็ใช้มาตรฐานนี้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์แบบการสร้างระบบเครือข่าย เช่น กรณีการให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวี ซึ่งมักมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือเป็นรายบุคคลและสนับสนุนครอบครัว โดยหลายองค์กรไม่ผ่านคณะกรรมการชุมชน แต่ส่งให้ตรงกับกลุ่มผู้ป่วยและครอบครัว ทำให้ครอบครัวดังกล่าวเริ่มแสวงหาแนวเครือข่ายอื่นๆ เพื่อต้องการได้รับการสนับสนุนตรงโดยไม่ผ่านพิจารณาจากองค์กรชุมชน ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้ชุมชนเกิดความขัดแย้ง และอาจนำไปสู่การสร้างแรงกดดันภายในครัวเรือนและชุมชน เช่น การนิเทศา หรือมีหน่วยงานอื่นๆเข้ามาให้การสนับสนุนผ่านคณะกรรมการก็จะถูกกลุ่มชาวบ้านอื่นๆคัดค้าน และหรือครอบครัวดังกล่าวสามารถสอบถามแหล่งให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามาให้การสนับสนุนตรงต่อไป วิธีการเช่นนี้ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนและที่เข้ามาจากหน่วยงานภายนอกส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่ “ต้องการฝ่ายเดียว” และ “การช่วงชิงทรัพยากรอื่นๆ” ที่ชุมชนมีจำกัดเหล่านี้ มีผลทำให้ระบบความสัมพันธ์ของผู้ติดเชื้อครอบครัวและชุมชนมีความกระทบกระเทือน เช่น ทำให้ผู้ที่ติดเชื้อมีอาการเครียดจากแรงกดดัน

ของชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เสียชีวิตอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อครอบครัวโดยถูกกล่าวหาว่าเป็น “ครอบครัวเอสดี” หรือส่งผลกระทบต่อ เด็ก บุตรหลานที่ติดเชื่อจากบิดามารดา ทำให้อยู่อาศัยกับชาวบ้านในชุมชนได้ลำบาก ถูกแรงกดดันจนเป็นเหตุให้มีอาการทางจิต เช่น ซึมเศร้า เจ็บป่วยได้ง่าย ร่างกายไม่แข็งแรง หรือทำให้อาการทรุดลงอย่างรวดเร็ว หรือกรณีเด็กไม่ติดเชื่อซึ่งเป็นกลุ่มเด็กคลอดก่อนบิดามารดาเสียชีวิต ก็ถูกแรงกระแทกจากชุมชนได้ง่าย เช่น ถูกกล่าวหาว่า “เด็กเอสดี” เป็นต้น กรณีเช่นนี้ทำให้สภาพของความเป็นชุมชนได้รับผลกระทบมากกว่าสร้างสรรค์ ดังนั้นกระบวนการการได้การสงเคราะห์จึงมีผลต่อความเป็นตัวตน ครอบครัว และชุมชนอย่างมาก การเข้าสู่กระบวนการคณะกรรมการชุมชนและสังเกตติดต่อคณะกรรมการชุมชน เพื่อขยายผลต่อกลุ่มย่อยอื่นๆ ในชุมชน กรณีเช่น กลุ่ม อสม. จึงทำให้ชุมชนสามารถปกป้องชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่อยู่ในสภาพที่สมควรได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนได้ดีกว่าส่งผ่านสงเคราะห์โดยตรงอย่างไรก็ตาม หากชุมชนอ่อนแอ ไม่มีความเข้มแข็ง กติกาไม่มั่นคง ก็จะส่งผลกระทบต่อกระจายทรัพยากรที่มาจากภายนอกอย่างไม่เท่าเทียมกัน เช่น ให้อายุที่รักที่ซัง ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนเฉกเช่นกัน

สอง องค์การประเภท “การเมือง” การเข้ามาขององค์การการเมืองส่วนท้องถิ่นมีผลต่อการเรียนรู้ของชาวบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีความสามารถต่อการคิดและจัดการแบบการเมือง ก็ด้วยวิธีการเรียนรู้เช่นนี้ แต่สำหรับชาวบ้านในชุมชนหัวฝายมีวิถีคิดแบบการเมืองท้องถิ่นไม่มากนัก เห็นได้จากวิธีการต่อรองและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนต่อองค์การการเมืองท้องถิ่น ทำให้แนวการพัฒนาจำนวนมากจำเป็นต้องพึ่งพาระบบองค์การประเภทอื่นๆ มากกว่าพึ่งพาองค์การของการเมือง ลักษณะที่สำคัญที่สะท้อนต่อระบบการเมืองที่มีต่อภาคชาวบ้าน สังเกตได้จากคำสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ราชการคนหนึ่งดังต่อไปนี้ว่า “งานที่ทำยากที่สุดก็คือการทำงานชุมชน มีปัญหาไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน ชาวชุมชนบางคนทำงานเพื่อผลประโยชน์ตัวเอง มีเรื่องการเมืองเข้ามาแทรกแซงมาก เช่น กลุ่มบริหารเทศบาลชุดเดิม จะให้ความช่วยเหลือชุมชนอย่างดี เช่น งานศพ งานต่างๆภายในชุมชน จะให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินแก่ชุมชน แต่หากเมื่อเปลี่ยนการบริหาร เช่น ช่วงที่กลุ่มเทศบาลอานันท์ภูมิบริหาร จะให้ความร่วมมือและช่วยเหลือชาวบ้านดีมากดังที่กล่าวมาแล้ว ต่อพอเข้าช่วงการบริหารของกลุ่มนวัตรัฐพัฒนาไม่มีนโยบายให้ความช่วยเหลือชาวชุมชนแออัด เพราะถือว่าได้เสียงสนับสนุนมาจากชนชั้นกลาง จึงไม่สนใจชาวบ้านในชุมชน ทำให้บางชุมชนเกิดอาการต่อต้านเทศบาล ด้วยวิธีต่างๆ เช่น การไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่เทศบาล เป็นต้น ...”(สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยคนหนึ่ง ประมาณสิงหาคมค.ศ. 2539 สถานีอนามัยช้างคลาน) โดยมุมมองเพิ่มเติมของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อชาวบ้านในชุมชนหัวฝายและชุมชนอื่นๆ ก็คือ “...ลักษณะที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีคิดดังกล่าวนี้

เกิดจากชาวบ้านมีปัญหาเรื่องปากท้อง สมาชิกในชุมชนที่จะเข้ามาช่วยงานชุมชนต้องมีฐานะดีหน่อย คนยากจนเขาก็ไม่อยากจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ไม่ให้ความร่วมมือ บางชุมชนมี 100 กว่าหลังคาเรือน มีคนฐานะดี 2-3 คนที่ช่วยทำงานชุมชน บางทีเราไปช่วยเขา ให้อะไร ให้อะไร นี้เอา แต่งานด้านสาธารณสุขเป็นงานแนะนำให้ช่วยเหลือตนเอง เขาก็ไม่ค่อยจะทำ รอให้เราช่วย อยากได้คนมาช่วยทำงานชุมชนเพิ่ม เพราะว่าทำคนเดียวเป็นงานยาก...” ทักษะวิธีคิดของระบบเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยที่มีต่อระบบการเมืองของชาวบ้าน ทำให้เห็นมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งพบว่าชาวบ้านมีวิธีการนำเสนอให้เจ้าหน้าที่และหน่วยงานราชการทำงานในลักษณะเดิม คือ ระบบการสงเคราะห์ซึ่งหมายถึงมีหน้าที่ให้อย่างเดียว ดังนั้นระบบการเมืองท้องถิ่นจึงมีมุมมองว่าชาวบ้านในชุมชนจะเอาอย่างเดียว สิ่งที่นักการเมืองท้องถิ่นคาดหวังจากชาวบ้านตอบแทนก็คือ การได้คะแนนเสียง ในกรณีของชาวบ้าน การเรียนรู้ถึงสิ่งที่ได้รับก็คือ หาวิธีการที่จะให้นักการเมืองท้องถิ่นช่วยเหลือในด้านต่างๆ จำนวนมาก และสร้างระบบผ่านเรื่องการเมืองกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่เทศบาลรวมถึงหน่วยงานราชการอื่นๆ และในหลายๆครั้ง สิ่งที่ชาวบ้านต้องการจึงไม่ได้รับการตอบสนองจากเจ้าหน้าที่เทศบาล เพราะทั้งเทศบาลก็เป็นรูปแบบของการเมืองที่ชาวบ้านต่อสู้ด้วยระบบตรงไม่ได้ การขอความช่วยเหลือจากนักการเมืองท้องถิ่นอื่นๆ เช่น สก. หรือ สข. หรือ สจ. จึงได้รับการตอบสนองได้เร็วกว่า แต่ไม่ได้สะท้อนให้เห็นว่าจะประสบความสำเร็จในการช่วงชิงงบประมาณของเทศบาลที่ให้การสนับสนุนหรือไม่ อีกกรณีหนึ่งซึ่งจะส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคณะกรรมการชุมชนกับเทศบาลมากที่สุดก็คือ การยอมให้เจ้าหน้าที่เทศบาลควบคุมชุมชน จะมีผล 2 ระดับด้วยกัน คือ ระดับความพึงพอใจต่ออำนาจที่ขยายเพิ่มและส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนมวลรวม ชาวบ้านในอดีตได้เรียนรู้ว่า การมีระบบความสัมพันธ์ต่อเทศบาลมีทั้งผลดีและผลเสีย กรณีชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมเช่นชุมชนหัวฝายผลกระทบนี้อาจไม่รุนแรงเท่ากันชุมชนกรณีบุกรุกที่ต้องเล่นการเมืองในระดับตาต่อตาฟันต่อฟัน เช่น ไม่ยอมเป็นฐานอำนาจการเมือง ก็ไล่รื้อออกไป หรือ ไม่ช่วยสร้างผลประโยชน์ให้กับเทศบาลก็ถูกขับไล่ไล่ส่งและหรือถูกกระบวนการการเมืองอื่นๆเล่นงาน เช่น ไม่ยอมให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนต่างขนาดานา ส่งผลให้กลุ่มชุมชนบุกรุกประเภทนี้ต้องแสวงหาความร่วมมือองค์กรอื่นๆเพื่อต่อสู้กับเทศบาล และหลายครั้งไม่ประสบความสำเร็จต้องล่าถอย แต่ถ้าหากมีแรงหนุนจากกลุ่มองค์กรอื่นๆ อย่างแข็งขันจะสามารถต้านทานหน่วยงานของราชการได้อย่างเกิดความภาคภูมิใจแก่ชาวบ้านจำนวนมาก กระแสการเมืองท้องถิ่นส่งผลให้กำเนิดทิศทางของชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านต่อเส้นทางในการเลือกเดินอย่างมั่นคงหรือไม่มั่นคงขึ้นอยู่กับผู้นำและทักษะการมองสังคมโดยรวม ซึ่งผู้นำจำนวนมากที่ได้รับการพัฒนาเกิดการกระบวนการเรียนรู้ต่อสู้กับระบบทั้งในและนอกราชการจากเจ้าหน้าที่เทศบาลและหน่วยงานราชการอื่นๆ ซึ่งทำให้ความเป็นชุมชนหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับกระแสการเมือง

ท้องถิ่นอย่างมาก รวมถึงการพัฒนาของชุมชนจำนวนมากก็พัฒนามาจากกระแสการเมือง ท้องถิ่นมากกว่ารูปแบบอื่นๆ ซึ่งพบว่า “การเมืองท้องถิ่น เป็นเวทีเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน และการสร้างศักยภาพของระบบเครือข่ายของชุมชน” ดังนั้นพบว่า เมื่อใดก็ตามกระแสการเมืองแรงต่อองค์กรชุมชน กระแสเครือข่ายก็จะมีรูปแบบที่ชัดเจนและตอบโต้ได้อย่างรุนแรง หากช่วงใดกระแสการเมืองไม่ร้อนแรงหรือให้ความร่วมมือกับชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านดี กระแสเครือข่ายองค์กรชุมชนมีพลังน้อยมากหรือหารูปแบบไม่แน่นอนหรือมีการรวมกลุ่มเครือข่ายแบบหลวมให้ปรากฏอยู่ประปราย เป็นต้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เองที่สอนให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เรื่อง “อำนาจ” ที่มีอย่างไม่เท่าเทียมกัน และการพยายามที่จะให้ชาวบ้านมีอำนาจของสิทธิและเสรีภาพในการจัดการ และการได้รับการพิจารณาเข้าร่วมทางการเมืองในฐานะผู้มีหน้าที่ต่อการพัฒนาเมืองด้วย

สาม องค์กรประเภท “หน่วยงานพัฒนาเอกชน” หน่วยงานพัฒนาเอกชนได้เกิดขึ้นหลังจากมีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เกิดจากกลุ่มนักศึกษาที่เล็งเห็นถึงสถานภาพของสังคมไม่มีความเท่าเทียมกัน ทำให้กลุ่มชนวนาชาวไร้อุปการะกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ด้วยวิธีการกดขี่ข่มเหงรังแกจากเจ้าหน้าที่ราชการและกลุ่มนายทุนจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้กลุ่มชนวนาชาวไร้อุปการะจำนวนมากสูญเสียวิถีชีวิตและนำไปสู่การเกิดความยากจนในสังคม และจำนวนนักศึกษาที่คัดค้านต่อกระแสความรุนแรงของการบริการงานของรัฐบาลขณะนั้น ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคมอย่างรุนแรง และส่งแรงบีบบังคับให้เกิดการปฏิวัติโดยกลุ่มชนชั้นนำหรือนักศึกษาที่ไม่สามารถทนต่อแรงบีบบังคับจากระบบการบริหารงานได้ ผนวกกับการมีกระแสสังคมนิยมเรื่องแนวความคิดความเท่าเทียมต่อสังคมมวลรวมเป็นทางออกและทางเลือกในการพิจารณาของกลุ่มนักศึกษาที่มองการปฏิรูปสังคมให้อยู่ในสมัยใหม่ เรื่อง สังคมและความเท่าเทียมกันหรือระบบประชาธิปไตยของกลุ่มประชาชน เป็นต้น ดังนั้นงานพัฒนาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ก็คือ งานพัฒนาชนบทและงานพัฒนาชุมชนเมืองที่ต้องการให้ชาวบ้านที่ยากจนได้รับการช่วยเหลือและแก้ไขให้พ้นจากสภาพแรงบีบบังคับจากการเมืองและสังคมภายนอก งานของ นลินี ได้อธิบายให้ทราบว่า ช่วง ปีพ.ศ.2511-2521 หน่วยงานพัฒนาเอกชนได้เกิดขึ้นเช่น กลุ่มศูนย์กลางเทวา ศูนย์พัฒนาบุคคล YMCA สมาคมร่วมกันสร้าง และมูลนิธิดวงประทีป ต่อมาในปี พ.ศ.2522-2531 กลุ่มหน่วยงานพัฒนาเอกชนได้เกิดขึ้นอีกจำนวนมาก เช่น กลุ่มชุมชนสัมพันธ์ (ภายหลังจดทะเบียนเป็นมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย) เรดบาวรีนา กลุ่มเพื่อนร่วมงาน(POP) มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม องค์การสันติสุข มูลนิธิศึกษาเอเชีย (JSRC) YPDC (เปิดทำงานเมื่อปี พ.ศ.2531) JVC องค์การนานาชาติ กลุ่มศึกษาปัญหาสลัม สุภนิมิตร กป.อพช.ด้านชุมชนแออัด และในระยะต่อมาก็ยังมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆเพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น ในปี พ.ศ.2533-2537 เป็นช่วงหนุนเสริมภาคประชาชน เช่น สถาบันพัฒนาพื้นฐาน ศูนย์ฝึกอบรมคนจนเมือง กลุ่มสื่อก้าวหน้า ซึ่งงานส่วนใหญ่ของกลุ่ม

นักพัฒนาเหล่านี้เริ่มต้นที่กรุงเทพมหานครก่อนที่จะกระจายอาสาสมัครไปยังทั่วประเทศ เพื่อให้ชาวบ้านในชนบทและในเมืองมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อช่วยเหลือและหาวิธีแก้ไขปัญหาคความยากจนทั้งความยากจนต่ออำนาจการเมือง และความยากจนต่อฐานเศรษฐกิจ

กรณีในชุมชนหัวฝายพบว่า กระบวนการของนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาโดยแรกเริ่มได้รับความร่วมมือจากเทศบาลก่อนที่จะแยกย้ายกันทำงานแบบฉบับของตนเอง เพราะทีมงานขอเทศบาลเน้นแต่เฉพาะการแก้ไขปัญหาทงกายภาพเป็นหลัก ซึ่งหน่วยงานแรกที่เข้ามาทำงานในชุมชนแออัดในเชียงใหม่ในราวปี พ.ศ.2534-2535 คือ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย(มพส.) เพื่อขึ้นมาต่อรองเรื่องการมีสิทธิที่จะได้อยู่อาศัยกับเทศบาลจากกระแสความโล่งใจของชุมชนในเชียงใหม่ ในช่วงนี้กลุ่มนี้ได้เข้ามาเพื่อแก้ไขปัญหาลอเรือและปัญหาทั้งทางกายภาพและทางสังคมของชุมชน ต่อมากลุ่ม กลุ่มเพื่อนร่วมงาน(POP-People Organization for Participation) ซึ่งขึ้นมาสานต่องานของมพส.ในราวปี พ.ศ.2537 จนกระทั่งปัจจุบัน ชุมชนหัวฝายก็ยังได้รับความร่วมมือกับกลุ่มเพื่อนร่วมงาน เพื่อน้อย ได้อธิบายถึงบทบาทของกลุ่มเพื่อนร่วมงานแก่ชุมชนหัวฝายไว้ว่า “...เจ้าหน้าที่ของทีมงาน(กลุ่มเพื่อนร่วมงาน) ได้เข้ามาแนะนำ มาติแบบแนะนำ ดักเตือน ให้รู้ถึงเรื่องกฎระเบียบต่างๆ ช่วยทำให้คนในชุมชนได้รู้อะไรเยอะ เพราะคนในชุมชนเรื่องเรียนรู้อะไรไม่ได้มาก เพราะบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ บางคนจบแค่ ป.4 ป.2 ก็ไม่รู้ไม่หมด รู้นิดหน่อย และรู้แต่เรื่องเฉพาะในหมู่บ้าน ไม่รู้มากที่ไม่รู้จะไรมากก็ในหลายๆ เรื่องหลายๆ ด้าน ที่ต้องได้รับคำแนะนำจากคนภายนอกเข้ามา...”(สัมภาษณ์ เพื่อน้อย สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนวัดหัวฝาย) ซึ่งนับว่ากลุ่มนักพัฒนาเอกชนเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เรื่องสังคมและโลกภายนอกด้วยความเข้าใจ และส่งเสริมการเติบโตเพื่อนั้นการช่วยเหลือตนเองได้อย่างไม่พึ่งพาระบบอื่นๆ มากนัก อย่างไรก็ตามพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในระบบนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้มีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการเรียนรู้เรื่องสิทธิความเป็นพลเมืองไทยที่พึงควรจะได้รับสิทธิ และการสร้างระบบองค์กรเพื่อสามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งในอดีตและอนาคต

สี่ องค์กรประเภท “กลุ่มนักวิชาการ” หน่วยงานนักวิชาการหรือกลุ่มปัญญาชนทั้งภายในเมืองเชียงใหม่และที่อื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนโดยการขอความร่วมมือจากกลุ่มนักพัฒนาเอกชนต่างๆ เพื่อช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาคและความเดือดร้อนของชาวบ้านในชุมชน ในกรณีเกิดเหตุการณ์ที่ไม่เป็นธรรมขึ้นในชุมชนต่างๆ นักวิชาการในที่นี้ หมายถึง กลุ่มผู้มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญด้านการสร้างองค์ความรู้ เช่น ครู อาจารย์ในระดับอุดมศึกษา ที่มีองค์ความรู้ทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงเทคนิคเพื่อเป็นตัวอย่างในการพิจารณาในการแก้ไขปัญหาคต่างๆ กลุ่มนี้มีส่วนที่สำคัญที่ทำให้เส้นทางของงานนักพัฒนาเอกชนและกลุ่มองค์กรชาวบ้านมีรูปแบบที่ชัดเจน และช่วยเป็นแรงสนับสนุนวิธีการหรือขั้นตอนต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงนับได้ว่ามีผลต่อการเปลี่ยน

แปลงวิถีชีวิตของชาวชุมชนและการพัฒนาการด้านต่างๆได้ ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มอาจารย์สถาบัน ราชภัฏเชียงใหม่ ได้เป็นผู้ริเริ่มและผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งต่อชาวชุมชนแออัดในการจัด กิจกรรมออมทรัพย์ในชุมชนแออัด และสามารถขยายกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์อย่างกว้างขวาง ใน นามของ กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน โดยในระยะแรกให้มีความสามารถในกู้ในกรณีฉุกเฉิน และเพื่อซ่อมแซมบ้าน ซึ่งต่อมาพบว่า สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง(พอช.) การเคหะแห่งชาติ ได้ พยายามเข้ามาช่วยหนุนเสริมกิจกรรมนี้ หรือกลุ่มกิจกรรมอื่นๆในด้านการส่งเสริมความรู้ของนัก วิชาการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในนามของ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง การจัดองค์ความรู้หรือเรียนรู้เพิ่มเติมแก่ชาวบ้านหลังช่วงเลิกเวลาทำงานแล้ว เป็นต้น นอกจากนี้ องค์ความรู้ของชาวบ้านที่ได้รับการเรียนรู้จากนักวิชาการ เช่น โครงการวิจัยต่างๆ ที่ทีมงานนักวิชา การกลุ่มต่างๆเข้าไปทำงานด้วย โดยเฉพาะเมื่อที่ทีมงานวิชาการได้ขอให้กลุ่มชาวบ้านเข้ามาร่วมงาน วิจัยด้วย ส่งผลให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจเชิงทฤษฎีจากนักวิชาการมากยิ่งขึ้น และเข้าใจต่อวิธี วิเคราะห์จากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และกลุ่มองค์กรอื่นๆมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบวน การวิเคราะห์เชิงทฤษฎีของชาวบ้าน อาจไม่ได้แสดงบทบาทต่อชุมชนมากนัก และส่งผลต่อระบบ การจัดการและการมองโลกมากขึ้น เช่น โครงการวิจัยและปฏิบัติการ เรื่อง พัฒนาชุมชนแออัดและ องค์กรชุมชนแออัดในเมือง ซึ่งศึกษาตัวอย่างชุมชนแออัดทั่วประเทศ ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านได้รับรู้ เรื่องราวของตนเองผ่านวิธีคิดและมองจากกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนางาน ชุมชนมากยิ่งขึ้น รวมไปถึง องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและงานวิชาการที่ส่งเสริมให้แนวคิด วิธี คิด รวมถึงวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในชุมชนได้รับการแลกเปลี่ยนและนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่าง ยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการความเข้มแข็งให้กับชาวบ้านและองค์กรชุมชน เช่น สำนัก งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ฯลฯ เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านมี ความเป็นอยู่ที่ดีทั้งด้านกลุ่มอาชีพ และกลุ่มสุขภาพอนามัย รวมถึงแนววิธีการที่จะทำให้ชาวบ้านมี ความรู้และทบทวนองค์ความรู้ในการดูแลตนเองทั้งในด้านสังคมและสุขภาพอนามัย รวมถึงการ สร้างความมั่นใจตนเองเพื่อสามารถพัฒนาสังคมและเมืองได้ต่อไปได้ ซึ่งนับว่าเป็นเป้าหมายหลัก ในการพยายามลดระดับเรื่อง ความยากจน ต่อ คุณค่า คนยากจนในเมืองและชนบท

ห้า องค์กร “ประเภทสื่อมวลชน” ซึ่งนับว่าเป็นองค์กรที่มีบทบาทและมีความสำคัญใน การเผยแพร่รูปแบบและสร้างภาพลักษณ์ให้กับชาวบ้านในชุมชนแออัด ซึ่งพบว่า การประสานงาน ระหว่างกลุ่มนักพัฒนาเอกชน หน่วยงานราชการ และนักวิชาการ จะส่งเสริมให้ชุมชนได้เปลี่ยน แปลงภาพลักษณ์ ที่แสดงออกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะผ่านพันธมิตรสื่อมวลชนนับแต่แรกเริ่ม ซึ่ง ช่วยทำให้ภาพลักษณ์ของชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนแออัดได้รับการยกระดับมากยิ่งขึ้น เช่น สื่อ

โทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ที่ทำงานดูแลด้านสังคมและการพัฒนาชุมชนทุกระดับ เป็นต้น

นอกจากนี้ อาจมีกลุ่มองค์กรอื่นๆที่ไม่ได้กล่าวในที่นี้ที่มีส่วนสร้างสรรค์แนวคิดและวิถีคิดของคนในชุมชนแออัดทั้งโดยผ่านกิจกรรมและผ่านวิธีการอื่นๆอีกหลายประเภท

ดังนั้น พบว่า งานพัฒนาในช่วงที่ นายประทีป บุญหมั่นดำรงตำแหน่งเป็นประธานชุมชน ได้มีความเปลี่ยนแปลงและมีความก้าวหน้าของงานมากยิ่งขึ้นอีกหลายกิจกรรม โดยเฉพาะนับว่าเป็นยุคของการสร้างสรรค์งานกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริงและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

กลุ่มระบบความสัมพันธ์ที่เกิดจากการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ซึ่งกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ทั้งหน่วยงานราชการ อาทิ เทศบาล กองการแพทย์ กองอนามัย กรมประชาสงเคราะห์ ฯลฯ หน่วยงานการเมือง อาทิ กลุ่มสภ. กลุ่มสข. กลุ่มสจ. ฯลฯ ที่เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานนักพัฒนาเอกชน อาทิเช่น กลุ่มมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย กลุ่มเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ หน่วยงานนักวิชาการ อาทิ เครือข่ายอาจารย์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกลุ่มเครือข่ายอาจารย์มหาวิทยาลัยอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ฯลฯ ที่มีส่วนร่วมทั้งในรูปแบบงานวิจัย รูปแบบงานวิชาการอื่นๆทั้งจัดเวทีสัมมนา และเผยแพร่สู่สาธารณชน กิจกรรมเหล่านี้ต่างเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ตนเองจากระบบผ่านกลุ่มต่างๆ เป็นต้น กิจกรรมที่สำคัญที่ได้รับความร่วมมือ อาทิเช่น

“กิจกรรมออมทรัพย์” ชุมชนแออัดวัดหัวฝายนี้พบว่า มีการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย และแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านในชุมชน โดยเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ริเริ่มการออมทรัพย์ให้กับชาวบ้านในชุมชน แต่ในระยะแรกชาวบ้านไม่เข้าใจต่อระบบการเก็บเงินหรือการบริหารจัดการการเงินอย่างเป็นระบบ หรือความสำคัญของการเก็บออม เนื่องด้วยการให้เหตุผลภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันสำคัญกว่าการเก็บฝากเงิน จึงทำให้รูปแบบองค์กรไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แม้อ้อมามีกลุ่มออมทรัพย์ในรูปแบบของเครดิตยูเนียนเข้ามาในชุมชน แต่ใช้เวลานานเนื่องจากสมาชิกมีจำนวนไม่มาก ผู้ที่จะสามารถเข้าเป็นสมาชิกได้นั้นต้องมีเงินฝากอย่างสม่ำเสมอ มีรายได้ที่แน่นอน หรือมีรายได้ประจำ จิตจำกัคของรูปแบบการออมทรัพย์จึงกระจุกอยู่ที่กลุ่มผู้มีรายได้ประจำ สำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยถึงน้อยมาก จึงไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการได้ งานของ อรรถจักร์ ได้กล่าวถึงกิจกรรมออมทรัพย์ในช่วงเวลานี้ว่า ทางมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ร่วมกันกับอาจารย์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ทำกิจกรรมงานออมทรัพย์ โดยนำเครือข่ายกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งอาจารย์วีระ คำวิเศษณ์ อาจารย์ประจำสถาบันราชภัฏ

เชียงใหม่เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถขยายกิจกรรมการออมทรัพย์ออกไปได้อย่างกว้างขวางไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามพบว่า กิจกรรมการออมทรัพย์ของชาวบ้านชุมชนแออัดนั้นยังไม่สามารถขยายไปสู่การให้บริการกู้ยืมได้มากนัก ขณะเดียวกันก็ยังไม่สามารถขยายประเภทเงินกู้ได้ มีให้กู้เพียงเฉพาะกรณีฉุกเฉิน และเพื่อซ่อมแซมบ้านและกู้ได้จำนวนไม่มากนัก ดังนั้นจึงเป็นที่น่าเข้าใจว่าการขยายตัวของการออมทรัพย์นี้มีเรื่องที่น่าจะวิเคราะห์อย่างน้อยสองเรื่องด้วยกัน เรื่องแรก คือ แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการออมทรัพย์ ซึ่งอาจพบว่าอาจมีเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคมที่อาจจะนำมาสู่การคิดกิจกรรมใหม่ๆ ที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มคนในชุมชนได้มากขึ้น เพราะในความเป็นจริงแล้วการออมทรัพย์และการกู้ยืมได้ในไม่ก็เงื่อนไขนั้นถือได้ว่าเป็นเพียงการสร้างหลักประกันพื้นฐานในขั้นต้นเท่านั้น และประการที่สองนั้น การได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง(พชม)ที่ได้พยายามขยายบทบาทด้านการส่งเสริมเงินทุนให้แก่สมาชิกชุมชนแออัดในหลายๆด้าน ได้แก่ การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อพัฒนาชุมชนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการปรับตัวในด้านอาชีพ ในด้านที่อยู่อาศัย หรือกู้เงินหมุนเวียน การเพิ่มช่องทางให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยคำนึงถึงฐานที่มั่นคงของชุมชน(อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์,2542:100) ซึ่งพบว่าในปี พ.ศ.2538 ทางชุมชนหัวฝายได้ริเริ่มจัดออมทรัพย์ในรูปแบบเฉพาะของชาวบ้านขึ้นมา โดยได้รับการแนะนำและความช่วยเหลือเรื่องข้อมูลข่าวสารและความรู้การออมทรัพย์ จากเจ้าหน้าที่ของกองทุนพัฒนาชุมชนเมือง หรือ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง(พชม.) เข้ามาอบรมชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกพบว่า แรกเริ่มมีสมาชิกจำนวน 50 หุ่น การออมหุ่นละ 100 บาทต่อเดือน โดยมีการออมทุกๆเดือน เริ่มต้นจากประธานชุมชนเป็นผู้นำตัวอย่างให้แก่ชาวบ้านในชุมชนคือ พ่อประทีป บุญหมั่น โดยแนะนำถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเพื่อออม ในเรื่องการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย จากกระแสที่ร้อนแรงในขณะนั้นเรื่องการไล่รื้อชุมชนแออัด การออมทรัพย์จึงเริ่มต้นด้วยการออมเพื่อการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นเป้าหมายหลัก โดยมีการจัดตั้งรูปแบบคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ขึ้น เช่น กรรมการตรวจสอบ กรรมการเงินกู้ ซึ่งนายประทีป เป็นผู้ดูแล ในช่วงแรกนี้ ชาวบ้านในชุมชนต่างยังไม่ให้ความไว้วางใจมากนัก เนื่องจากเห็นตัวอย่างระบบการจัดการการเงินที่เคยมีอยู่ในชุมชน แล้วไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนเคยพบประสบการณ์ เรื่องความไม่ซื่อสัตย์ของกรรมการ นับตั้งแต่ การจัดตั้งกองทุนยา กลุ่มจักสานที่สนับสนุนจากเทศบาล กลุ่มฉาปนกิจ และกองทุนเงินพัฒนาชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลเช่นกัน ดังนั้นพบว่า ในระยะแรกของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสนใจมากนัก รวมถึงชาวบ้านบางคนมีความคิดเห็นว่า เรื่องเงินๆทองๆไม่อยากเข้าไปยุ่ง จึงพบว่า กลุ่มออมทรัพย์นับเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีมองการเข้าและออกการเป็นสมาชิกอยู่เนืองๆ ชาวบ้านจึงมองว่ามีความไม่แน่นอน ทำให้กลุ่มที่ยังมีการออมทรัพย์อยู่เป็นกลุ่มที่มีรายได้ประจำที่แน่นอนหรือเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชนที่ยั่งยืน

หยัดการออม รวมถึงกลุ่มที่ทำงานประจำ เช่น กลุ่มรับราชการ กลุ่มทำงานในบริษัทห้างร้านต่างๆ ที่มีรายได้ต่อเดือน ฯลฯ ส่วนกลุ่มที่ทำงานอื่นๆ โดยเฉพาะรายได้รายวัน ยังไม่ยินดีเข้าร่วมการออมทรัพย์ โดยให้เหตุผลถึง การมีรายได้กับรายรับไม่เพียงพอในชีวิตประจำวัน

โดยสรุปแล้วพบว่า การสร้างสรรค์ต่อแนวทางการพัฒนาของชาวบ้านในชุมชนวัดหัวฝาย พบว่า กลุ่มที่มีความสนิทสนมกับชาวบ้านมากที่สุดมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเทศบาล ซึ่งใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำเทศบาล กลุ่มนักพัฒนาเอกชน ที่มุ่งส่งเสริมและช่วยแก้ไขปัญหาแก่ชาวบ้านในชุมชนหัวฝาย และเนื่องด้วยนโยบายและกระแสการไล่อื้อชุมชนแออัดในเชียงใหม่ที่เริ่มมีกระแสนับแต่ปี 2530 เป็นต้นมา พบว่า ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในกลุ่มบุกรุกที่อาศัยริมคลองแม่ข่าต่างหวั่นไหวไปกับกระแสดังกล่าว นักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการจำนวนมากมุ่งเข้าไปสู่วิธีการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน และพบว่าหลายชุมชนถูกเทศบาลไล่อื้อได้มาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกลุ่มชาวเขาที่ยังไม่มีการยอมรับทางเทศบาลเป็นชุมชนแออัดซึ่งมักเป็นกลุ่มปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ หลายหลัง และไม่มีสังกัดชุมชน โดยเทศบาลให้เหตุผลการไล่อื้อชุมชนบุกรุกริมคลองแม่ข่าถึงการให้บ้านเรือนที่สร้างเข้าไปในคลองแม่ข่า ให้ขยับเข้าขึ้นฝั่งหรืออยู่ริมตะลิ่ง เพื่อที่จะให้น้ำในฤดูน้ำหลากสามารถผ่านไปได้ แต่ในทัศนะหนึ่งพบว่า การรื้อไถ่บ้านชาวบ้านไม่ได้รับอนุญาตให้ปลูกริมตลิ่ง จึงทำให้การไล่อื้อชาวบ้านในช่วงแรก ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพจากพื้นที่แห่งหนึ่งและเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนแออัดอีกแห่งหนึ่ง และทำให้พื้นที่ยิ่งแน่นมากยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนแออัดชุมชนต่างๆ ร่วมกันกับนักพัฒนาองค์กรเอกชนต่างต่อรองกับเทศบาลเพื่อให้สามารถอยู่อาศัยริมตลิ่งหลังจากขยับบ้านออกจากแนวกลางคลองแล้ว และการต่อรองหลายครั้งถึงขั้นประท้วงเกิดขึ้นเมื่อเทศบาลไม่ยินยอมให้มีการปลูกสร้างบ้านเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงแนวคลองแม่ข่า และต่อมาเมื่อกระแสนี้ไม่หมดไป ทำให้ชุมชนแออัดร่วมกันจัดตั้งเป็นรูปแบบขององค์กรเครือข่ายชาวบ้าน เช่น ศูนย์ประสานงานชุมชนเมืองเชียงใหม่ (ศปชม.) ทำให้กลุ่มชาวบ้านได้เรียนรู้เรื่องความน่าเสียของคลองแม่ข่าถึงข้อกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มที่ทำให้แม่น้ำในคลองแม่ข่าน่าเสีย และส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วเมือง การเรียนรู้เรื่องระบบนิเวศน์ของชาวบ้านร่วมกับกลุ่มเพื่อนร่วมงานและกลุ่มมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ได้เริ่มต้นที่จะสร้างกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำเสีย โดยได้ศึกษาดูงานตัวอย่างจากชุมชนเก่าแก่อำเภอสงขลา ที่ได้มีการพัฒนารูปแบบการรักษาแนวคลองและคลองเพื่อทำให้สามารถอยู่อาศัยตามแนวริมแม่น้ำได้ ซึ่งทำให้ทางเทศบาลต้องยอมรับเงื่อนไข ดังนั้น กิจกรรมเรื่องโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองจึงได้เริ่มต้นขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงปี พ.ศ.2539-2542 ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนเพื่อการพัฒนาจาก สำนักความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Danish Cooperation for Environment and Development - DANCED) รัฐบาลประเทศเดนมาร์ก ผ่านสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ (พชม.)

ในลักษณะหนึ่งเหตุที่งานด้านสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นประเด็นหลักของเมืองและชุมชนก็เพราะต้องการการแก้ไขปัญหาด้านกายภาพที่สะสมมาช้านาน และที่สำคัญก็คือ การเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการเสื่อมโทรมของชุมชนแออัด ได้ปรากฏขึ้นนับแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2519-2524) มาแล้ว โดยงานของดวงจันทร์ กล่าวไว้ว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้เริ่มเน้นการดูแลด้านงานปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักตลอดจนสิ่งแวดล้อมของชาติ ซึ่งนับแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) เป็นต้นมาพบว่า ได้พบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมปรากฏขึ้นในกรุงเทพมหานคร ก่อนที่จะเกิดรูปแบบเดียวกันในส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นที่มาของการสร้างแนวคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด (ทั่วประเทศ) นอกจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2519-2524) ที่สภาพทางสังคมเมืองเจอกับปัญหาต่างๆ ทั้งทางสังคมและ กายภาพแล้ว พบว่า แม้แต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ก็ยังติดกับแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการขจัดให้ออกไปจากสังคมโดยวิธีไล่รื้อ ดังนั้นจึงขัดกับกระแสนโยบายในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ (ฉบับที่ 5) ที่มีนโยบายเร่งปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เร่งการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมและยกระดับมาตรฐานผู้มีรายได้น้อย และกำหนดให้มีแผนนโยบายคำนึงถึงคนจนในเมืองมากยิ่งขึ้น(ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2542:221-223) ในขณะเดียวกันพบว่า ตามนโยบายของภาครัฐบาล ยังพบว่าเมืองเชียงใหม่ยังคงมีโครงการวางแผนพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่อง เชียงใหม่ถูกยกระดับเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การบริการและการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน และเริ่มการขยายบทบาทเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญมากขึ้นตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ต่อเนื่องนโยบายเดียวกันถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) และเพิ่มการขยายพื้นที่และ โครงการฯ มากยิ่งขึ้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ซึ่งนับได้ว่าเป็นทศวรรษที่เศรษฐกิจได้เติบโตสูงสุดนับได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของนักธุรกิจในประเทศไทย มีงานขยายโครงการเกิดขึ้นในเชียงใหม่มากมาย เช่น การลงทุนจากนักลงทุนหลายแห่งมาลงทุนในเชียงใหม่จำนวนมาก เช่น การสร้างอาคารสูง โรงแรม ศูนย์การค้า รีสอร์ท สวนเกษตร สนามกอล์ฟ บ้านจัดสรร ที่ดินจัดสรร ฯลฯ ซึ่งนับแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมาอัตราการขยายตัวของเชียงใหม่สูงมาก เช่น โครงการสร้างอาคารสูงที่ได้รับอนุมัติแล้วประมาณ 60 โครงการ โครงการสร้างโรงแรมขนาดใหญ่จำนวน 32 โครงการ มีโครงการบ้านจัดสรรประมาณ 120 โครงการ ซึ่งทำให้ราคาที่ดินในเขตเมืองเชียงใหม่สูงขึ้นเป็นประวัติการณ์หลายเท่าตัว โดยเฉพาะความเป็นพิเศษของยุคแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) นี้ก็คือ ในช่วงต้นปี พ.ศ.2535 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนากาเหนือสู่ความร่วมมือเศรษฐกิจ 5 เชียง ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง(พม่า) เชียงรุ่ง (จีน) เชียงของ (หลวงพระบาง ลาว) เพื่อใช้ภาคเหนือ

ตอนบนเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรม เป็นประตูกการค้า และการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงด้วยโครงข่ายคมนาคมทางถนน รถไฟ และการขนส่งทางลำนํ้าโจง ในปี พ.ศ.2537 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาประกอบด้วย 1.บริษัทเอเชียนเอ็นจิเนียริง คอนซัลแต้นท์ จำกัด 2.บริษัท เอส เจ เอ ทริคิ จำกัด 3.บริษัทหลุยส์ เบอร์เจอร์อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ดำเนินการศึกษาวงเงิน 50 ล้านบาท จัดทำโครงการศึกษาเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งแผนพัฒนานี้มีระยะยาวตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ต่อไปจนถึงปี พ.ศ.2568 (สมโชค อ่องสกุล, 2546: 206-208) ในขณะที่ในเมืองเชียงใหม่เองในช่วงนี้ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่นำผลเสียต่อภาพลักษณ์เมืองประวัติศาสตร์และปัญหาสารพัด เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหามลพิษทางนํ้า ปัญหาอากาศ ปัญหาเสียง ปัญหาขยะ ปัญหาอาคารสูงในบริเวณที่ไม่เหมาะสม ปัญหาเรื่องชุมชนแออัด ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาโสเภณี ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการใช้ที่ดินผิดประเภท ฯลฯ นานาประการเหล่านี้ทำให้ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่คิดหาทางแก้ไขปัญหามานับแต่สมัยของผู้ว่าราชการจังหวัด นายไพรัตน์ เตชะรินทร์ เช่น พ.ศ.2532 ออกกฎหมายควบคุมเช่นเทศบัญญัติควบคุมอาคาร และกฎหมายผังเมืองควบคุมการใช้พื้นที่ ฯลฯ ซึ่งได้ผลน้อยมาก และหรือโครงการที่คิดสร้างเมืองใหม่เพื่อรักษาเมืองเก่าไว้โดยได้นำโครงการวางแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่เสนอขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาเพื่อว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาหลุยส์ เบอร์เจอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล ลิงค์ คิตรายละเอียดโครงการ โดยบริษัทที่ปรึกษามีผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศมาทำงานร่วมกับอาจารย์ส่วนหนึ่งในคณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยบริษัทดังกล่าวได้ว่าจ้าง ส่วนภาคราชการได้แต่งตั้งคณะกรรมการวางแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ด้านอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและการคลัง ด้านการคมนาคมขนส่ง ขึ้นเพื่อจัดทำร่างแผนปฏิบัติการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญอื่นๆ ซึ่งต่อมาโครงการเหล่านี้ได้ชะงักด้วยการเสียชีวิตของนายไพรัช เตชะรินทร์ ด้วยอุบัติเหตุทางอากาศ พร้อมกับ การติดตามมาของเหตุการณ์บ้านเมืองของการเปลี่ยนแปลงโดยคณะกรรมการที่เรียกตนเองว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ก่อ รัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกชาติชาย และได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ติดตามมาด้วยการเลือกตั้งโดยรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ นายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2536-2538) สถานนโยบายเปิดเสรีการเงินและเอกชนสามารถกู้เงินจากต่างประเทศในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6-7 ซึ่งต่ำกว่าอัตราภายในประเทศ และตามมาด้วยรัฐบาลสมัยของ นายบรรหาร ศิลปอาชา (พ.ศ.2536-2538) มีการดำเนินแผนยุทธศาสตร์พัฒนาภาคเหนือก็ได้รับการดำเนินการจากภาคราชการอย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินโครงการเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน บริษัทที่ปรึกษาได้นำเสนอรายงานการศึกษาครั้งแรก มิถุนายน 2538 ทำให้วงการที่ดินในเชียงใหม่-ลำพูนเฟื่องฟูยิ่งขึ้น มีการกว้านซื้อที่ดินที่คาดว่าโครงการเมืองแฝด

เชียงใหม่-ลำพูน จะเกิดขึ้นจำนวนไม่น้อย นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ภาคธุรกิจได้ก่อหนี้เอกชนที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่ง และโครงการทั้งหมดต้องหยุดชะงักลงเมื่อเศรษฐกิจไทยประสบวิกฤตหนักเพราะทั้งภาคราชการและภาคธุรกิจเอกชนต่างก่อหนี้ต่างประเทศจำนวนมาก ว่าในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2540 ไทยมีหนี้ระยะยาวถึง 585,000 ล้านดอลลาร์ แม้รัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ(พ.ศ.2539-2540)จะพยายามให้เงินกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงินจำนวนมากเพื่อช่วยเหลือสถาบันการเงิน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งการใช้เงินกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงินจะมีมาตั้งแต่สมัยของ นายบรรหาร ศิลปอาชา (พ.ศ.2538-2539) ได้พยายามพยุฐานะของธนาคารกรุงเทพฯพาณิชย์การ จำกัด ไว้ถึงจำนวน 100,000 ล้านบาทและสั่งปิดสถาบันการเงิน 16 แห่งแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถรักษาเสถียรภาพไว้ได้ รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ต้องใช้เงินกองทุนดังกล่าวพยุฐานะสถาบันการเงินอีก 500,000 ล้านบาท ก่อนสั่งปิดสถาบันการเงินเพิ่มอีก 42 แห่งแล้วตั้งคณะกรรมการปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปรส.)ให้ตรวจสอบ ผลการพิจารณายืนยันให้ปิดสถาบันการเงินจำนวน 56 แห่ง หลังจากนั้นวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้ประกาศเปลี่ยนระบบการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราจากระบบตะกร้าเงินเป็นระบบค่าเงินบาทลอยตัว พร้อมขอเข้ารับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 5 สิงหาคม 2540 และประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2540 และเศรษฐกิจเข้าสู่ “ขาลง” หรือ “ยุคฟองสบู่แตก” ทำให้โครงการใหญ่ๆ ของเชียงใหม่ทั้งหมดต้อง หยุดชะงักลงทุกโครงการ (สมโชติ อ๋องสกุล, 2542: 207-209) อย่างไรก็ตาม เมืองเชียงใหม่ก็ยังคงดำเนินโครงการต่างๆที่ยังคงได้รับการอนุมัติงบประมาณก่อนหน้านั้นไปแล้ว เช่น งานโครงการ ขุดคันศึกษาและขุดแต่งกำแพงเมืองและแจ้งเมืองในช่วงปี พ.ศ.2539-2540 มีการขุดคันทางโบราณคดีและขุดแต่งโบราณสถานกำแพงเมืองเชียงใหม่ได้รับเงินกู้จาก OECF. และยังคงดำเนินโครงการ ก่อสร้างโครงข่ายถนนในเมืองเชียงใหม่ได้ดำเนินตามแผนเป็นรูปวงแหวน 3 รอบคือ วงแหวนรอบในและรอบกลาง และรอบนอก ซึ่งผ่านพื้นที่เกษตรกรรมและโบราณสถานของเมือง โดยได้รับงบประมาณจำนวนนับพันล้านบาทผ่าน 2 หน่วยงานคือ กรมทางหลวง และกระทรวงคมนาคม (วงแหวนรอบในและรอบนอก) และกระทรวงมหาดไทย กรมโยธาธิการ(วงแหวนรอบกลาง) โดยเปิดใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2545 และงานอื่นๆในลักษณะที่คล้ายคลึงกันอีกหลายโครงการฯ

การมีรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 โดยการวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9(พ.ศ.2545-2549)เปิดโอกาสในประชาชนทุกชนชั้น ทุกภูมิภาคของไทยได้มีส่วนร่วมในการร่างมากขึ้นกว่าเดิมจากแผนพัฒนาฯทุกฉบับที่ผ่านมา โดยที่เชียงใหม่เริ่มต้นใช้กันตั้งแต่ปีพ.ศ.2543 เป็นต้นมา ในขณะที่การเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม 2544 ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้เป็นรัฐบาล

ที่มีเสียงข้างมากมากที่สุดในการตัดสินใจ โดยนำนโยบายที่ใช้หาเสียงมาสู่การปฏิบัติ สร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่เป็นรูปธรรมขึ้นหลายประการ เช่น การมีนโยบายนำการหาเสียงเชิงปฏิบัติ เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการ 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ฯลฯ โดยทุกโครงการได้รับการตอบรับจากภาครัฐและภาคประชาชนอย่างเนืองแน่น ซึ่งนับว่าได้สร้างประวัติศาสตร์ของภาคการเมืองไทยที่สำคัญ และนำมาซึ่งโครงการของเชียงใหม่ที่เน้นไปในการโครงการขุดแต่งและบูรณะโบราณคดีต่างๆของเชียงใหม่ เพื่อการอนุรักษ์โบราณคดีและประวัติศาสตร์ และสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชียงใหม่เป็นเมืองประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ได้มีการจัดทำโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจ ในเชิงเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่หลายแห่ง เช่น โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทะเลสาบคอยเต่า อ.คอยเต่า โครงการพัฒนาบ้านเล็กในป่าสน อำเภอแม่แจ่ม โครงการศึกษาและพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มน้ำตกห้วยแก้ว คอยสุเทพ-ปุย โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์น้ำตกแม่สา อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย อำเภอแม่ริม โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมน้ำพุร้อนสันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านตัวอย่างห้วยตึงเฒ่า โครงการสอนขี่ม้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อ.แม่ริม โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม โครงการปรับปรุงและบูรณะพิพิธภัณฑสถานพระตำหนักคาราภิรมย์และปรับปรุงสวนหิน อำเภอแม่ริม โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานหมู่บ้านชาวเขา โครงการพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติในส่วนสัตว์เชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีโครงการที่สร้างเมืองเชียงใหม่ในเชิงพัฒนา เช่น โครงการเมืองน่าอยู่ อันเป็นที่มาของวัตถุประสงค์ของชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา โดยมีกำหนดกรอบการพัฒนาให้เป็นเมืองน่าอยู่ไว้ 5 ด้านคือ 1) ด้านกายภาพ มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบคมนาคมขนส่ง และมีการกำหนดการใช้ที่ดินให้เหมาะสม 2) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาคุณภาพของสภาวะแวดล้อมของเมือง 3) ด้านเศรษฐกิจ พัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) ด้านสังคม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 5) ด้านการบริหาร ต้องมีประสิทธิภาพและโปร่งใส (พลเมืองเหนือ, 2545:11 อ้างใน สมโชติ อ๋องสกุล, 2546: 217-218)

การมองเห็นถึงรูปแบบของภาวะวิกฤตของประเทศชาติทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และภาวะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีมากยิ่งขึ้นนับเป็นหนึ่งในวิกฤตภายในประเทศ ดังนั้นการพัฒนาแบบวิธีคิดของคนในชุมชนแออัดอาจถือได้ว่าเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านการพัฒนาชุมชนด้วย พบว่า ในช่วง ปีพ.ศ. 2539-2540 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชนแออัดก็คือพบว่า โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองได้เข้ามาในจังหวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและชุมชนที่ตกตะลึงกับการสูญเสียพลังทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย

และพบว่า การดำเนินนโยบายที่สำคัญของโครงการฯนี้เหมาะสมกับยุคของการเปลี่ยนแปลงระบบคิดของสังคมไทย โดยสังเกตได้จากแนวคิดของการวางนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8(พ.ศ.2540-2544) ได้ให้ความสำคัญอย่างสูงสุดและชัดเจนที่สุดเรื่อง **“กระบวนการ”**ที่**ให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยใช้ระบบการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนาแทนการพัฒนาที่ใช้เศรษฐกิจ** โดยแผนพัฒนาฯฉบับที่ 8 นี้ได้เน้นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและครอบครัว การพัฒนาศักยภาพคน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน (ดวงจันทร์ อาภาวัชรธรรม์ เจริญเมือง, 2542: 231-232)

ดังนั้นเมื่อโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง (Urban Community Environmental Activities) ได้เข้ามาส่งเสริมความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นโครงการที่ได้มีการลงนามร่วมกันระหว่างสำนักความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Danish Cooperation for Environment and Development –DANCED) รัฐบาลประเทศเดนมาร์ก ผ่านสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ (พชม.) ได้มีการลงนามตกลงร่วมกันเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2538 และโครงการฯได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือนมกราคม 2539 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการกระจายการบริหารจัดการในการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน โดยให้องค์กรชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานหลักในการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนของตนเอง พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถริเริ่ม นำเสนอกิจกรรมและดำเนินการเองได้ โดยมีองค์กรภายนอกต่างๆ ร่วมให้การส่งเสริมและสนับสนุน นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนเกิดกลไกความร่วมมือ ร่วมตัดสินใจ ระหว่างชุมชน และฝ่ายต่างๆเพื่อระดมทรัพยากรมาใช้ในงานพัฒนาชุมชน และรวมถึงการเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547:1) โดยมี ชุมชนที่อยู่ในโครงการฯนี้จำนวน 196 โครงการทั่วประเทศ ซึ่งชุมชนวัดหัวฝาย นับเป็นหนึ่งในชุมชนในโครงการฯนี้ พบว่าชุมชนได้ยื่นข้อเสนอโครงการและได้รับการเห็นชอบของโครงการ ชุมชนหัวฝายได้ยื่นเสนอโครงการขยายเขตประปาชุมชน สำหรับชาวบ้าน 16 หลังคาเรือน เป็นเงินงบประมาณ 47,666 บาท ซึ่งนอกจากชุมชนวัดหัวฝายแล้ว ยังมีชุมชนในเมืองเชียงใหม่อื่นๆเข้าร่วมโครงการอีก คือ ชุมชนอินทนิล ได้เสนอโครงการปรับปรุงทางเดินเท้า เป็นเงิน 71,840 บาท ชุมชนเซ็นทรัล เสนอโครงการสร้างศาลาเอนกประสงค์ เป็นเงิน 48,805 บาทและสร้างบ่อน้ำในชุมชน เป็นเงินจำนวน 19,919 บาท ชุมชนวัดเมืองกาย เสนอโครงการรั้วศูนย์ชุมชน 100 เมตร เป็นจำนวนเงิน 109,486 บาท ชุมชนทุ่งพิศนา เสนอโครงการ

สร้างสะพานทางเดินเลียบบแนวคลอง เป็นจำนวนเงิน 176,435 บาท ชุมชนชนสงชอย 9 เสนอโครงการสร้างทางเดินและสะพาน เป็นจำนวนเงิน 107,706 บาท ชุมชนเครือข่ายในแขวงกาวิละ เสนอโครงการปลูกต้นไม้ในชุมชน เป็นจำนวนเงิน 60,250 บาท ชุมชนระแงง เสนอโครงการต่อเติมที่ทำการของชุมชน เป็นจำนวนเงิน 115,690 บาท ชุมชนป่าห้า เสนอโครงการเสียดตามสายในชุมชน เป็นจำนวนเงิน 79,673 บาท ชุมชนแม่หยวก เสนอโครงการสร้างศาลาชุมชน เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท ชุมชนสามัคคีต้นขาม เสนอโครงการสร้างศาลาเอนกประสงค์ เป็นจำนวนเงิน 197,042 บาท ชุมชนท่าสะอาดย เสนอโครงการปรับปรุงศาลาเอนกประสงค์ เป็นจำนวนเงิน 16,000 บาท ชุมชนร่วมใจสามัคคี(คลองเงิน 1) เสนอโครงการซื้ออุปกรณ์จัดเก็บขยะ เป็นจำนวนเงิน 13,970 บาท ชุมชนสิริมงคล เสนอโครงการสร้างท่อระบายน้ำ เป็นจำนวนเงิน 57,480 บาท ชุมชนใจแก้ว เสนอโครงการสร้างศาลาเอนกประสงค์ เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท ชุมชนชนสงชอย 9 เสนอโครงการสร้างไฟฟ้าชุมชน เป็นจำนวนเงิน 68,229 บาท ชุมชนบุญปูลูน เสนอโครงการเสียดตามสาย เป็นจำนวนเงิน 47,703 บาท ชุมชนทิพย์เนตร เสนอโครงการขุดลอกและซ่อมแซมฝาท่อระบายน้ำ เป็นจำนวนเงิน 22,270 บาท และเสนอโครงการร่วมศึกษาดูงานการพัฒนาคลองตำโรง เป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท ชุมชนเมืองดั่ง เสนอโครงการปรับปรุงศาลาชุมชน เป็นจำนวนเงิน 60,000 บาท ชุมชนเทียมพร เสนอโครงการสร้างหอกระจายเสียง เป็นเงินจำนวน 30,065 บาท ชุมชนเมืองกาย เสนอโครงการเสียดตามสาย เป็นจำนวนเงิน 91,278 บาท ชุมชนรถไฟสามัคคี เสนอโครงการสร้างถนนเข้าชุมชน เป็นจำนวนเงิน 91,100 บาท ชุมชนเอราวัณ เสนอโครงการสร้างประปาชุมชน เป็นจำนวนเงิน 101,462 บาท ชุมชนสามัคคีพัฒนา เสนอโครงการประปาชุมชน เป็นจำนวนเงิน 190,076 บาท ชุมชน 5 ชั้นวา เสนอโครงการสร้างศูนย์เด็กเล็กและสนามเด็กเล็ก เป็นจำนวนเงิน 71,270 บาท ชุมชนสองพี่น้อง เสนอโครงการสร้างสะพานในชุมชน เป็นจำนวนเงิน 66,800 บาท ชุมชนกำแพงงาม เสนอโครงการขยายเขตไฟฟ้าชุมชน เป็นจำนวนเงิน 68,884 บาท ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 27 ชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนทั้งหมด โดยพบว่า โครงการที่นำเสนอส่วนใหญ่เน้นด้านการพัฒนาชุมชนทางกายภาพและบางส่วนที่เน้นเรื่องสังคม เช่น โครงการดูแลและสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน ซึ่งโครงการนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า สภาพทางกายภาพของชุมชน ยังมีอีกจำนวนมากที่สมควรที่จะได้รับการปรับปรุง สำหรับโครงการด้านสาธารณูปโภคเช่น การต่อน้ำประปาในชุมชน ไฟฟ้า ถนน ฯลฯ ยังแสดงให้เห็นถึงสภาพชุมชนที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากราชการเท่าที่ควร ซึ่งระบบนโยบายเหล่านี้มีมากอยู่ในแผนพัฒนาของทางกลุ่มเทศบาลที่สร้างความเป็นเมืองให้น่าอยู่และน่ามอง ดังนั้นจึงพบว่า การจัดการของราชการในมิติทำให้เห็นว่า เทศบาลเองแม้ให้ความช่วยเหลือชุมชน แต่ก็ไม่ได้มีความจริงจังต่อการพัฒนาชุมชนทั้งด้านกายภาพ ด้านสาธารณูปโภค และการให้ความสะดวกแก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในเมือง

และอยู่ในเขตพื้นที่ที่เทศบาลต้องให้การดูแลและต้องรับผิดชอบต่อสาธารณูปโภคเหล่านี้ นับว่าเป็นระบบการทำงานและวิถีคิดที่หน่วยงานราชการเช่น เทศบาลยังมีมิติไม่ถึงขั้นได้รับการยกย่องในกรณีของการจัดระบบการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ ซึ่งลักษณะและแนวคิดของเทศบาลยังคงอยู่ในสภาพที่ยังล้าหลัง สนใจแต่เฉพาะในเขตและบริเวณที่จะสร้างโครงการทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้สนใจวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ร่วมความเป็นเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นคนยากจนในชุมชน หรือคนชั้นกลางในเมืองเอง สวัสดิการและบริหารของหน่วยงานราชการตั้งที่ได้นำเสนอไปแล้ว พบว่า ไม่ได้ช่วยทำให้ความเป็นเมืองได้เติบโตหรือขยายผลทางเศรษฐกิจมากไปกว่าการแสดงผลงานเชิงโครงสร้างเท่านั้น ดังนั้นพบว่า ในระบบเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของผู้คนหรือประชาชนอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นการพัฒนาแบบรูปแบบเดิมๆ ดังนั้น โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมและชุมชนเมืองนี้ จึงเป็นเสียงสะท้อนของการทำงานบริหารสร้างสาธารณูปโภค เศรษฐกิจ สุขอนามัย ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จมากไปกว่าการสร้างระบบเฉพาะ โครงสร้างขนาดใหญ่ที่ส่งผลให้ความเป็นเมืองเชียงใหม่ได้รับผลกระทบในเวลาต่อมา เช่น เกิดภาวะน้ำท่วมไหลหลากเป็นเวลานานหลายเดือนในปีพ.ศ.2549 ซึ่งนับว่าเป็นอุทกภัยที่หนักที่สุดในรอบ 40 ปี เพราะระบบไม่ได้วางแผนให้เกิดความเป็นเมืองที่มีอยู่ผู้อาศัยมากไปกว่า การคำนวณว่าจะมีใครเดินทางเข้ามาแล้วนำมาเม็ดเงินจำนวนมากมากองไว้

จากผลการดำเนินโครงการฯนี้ พบว่า การที่โครงการพยายามหาวิธีการที่จะให้องค์ความรู้กับชุมชนและผู้นำชุมชนในการจัดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทำให้ภาพของชุมชนและผู้นำชุมชนถูกทำให้เปรียบเสมือนกับกระบวนการเรียนรู้ตั้งการเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน ผลจากการสังเกตนี้ ได้เริ่มต้นนับแต่การที่มีนักพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งได้เชิญนักวิชาการสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ และกลุ่มอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมาช่วยแนะนำในวิธีการทำงานแบบร่วมกัน จนกระทั่งถึงการแสวงหาแนวทางทำงาน โดยมีเครื่องมือที่สำคัญที่เป็นจุดศูนย์รวมของชุมชน ก็คือ “กองทุน” ของโครงการที่ได้นำเสนอให้แก่โครงการ ดังนั้นจึงพบว่า “กระบวนการจัดการเรียน กระบวนการจัดการสอน” แก่ชาวบ้านในชุมชนและผู้นำก็คือ วิธีการ “หนึ่ง- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดูงาน, สอง-รูปแบบการจัดการประชุมสัมมนา และ สาม-การฝึกหัดการอบรม” ยกตัวอย่างเช่น ให้อำเภอชุมชนจัดกระบวนการตัดสินใจในการคิดเอง เสนอเอง ลงมือทำ ติดตามผลที่ทำไปแล้ว ศึกษาดูแล ซึ่งมีเป้าหมายให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันทำงานมากที่สุด

และเมื่อถ้าจะศึกษาวิธีการจัดการในระบบการสร้างองค์ความรู้เรื่อง “ความโปร่งใส” ของโครงการฯ จะมีกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกส่วนองค์กร ในกรณีของโครงการฯ มีวิธีการดังนี้คือ การจัดโครงสร้างขององค์ของโครงการฯก่อนที่จะมีการพิจารณาอนุมัติโครงการฯ ได้

มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงการฯ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการกระจายอำนาจการคิด ตัดสินใจ และพิจารณาโครงการกิจกรรม คือ มีการแบ่งระดับคณะกรรมการ 2 ประเภท ประเภทแรกนับเป็นคณะกรรมการกำกับโครงการซึ่งเป็นคณะกรรมการในระดับประเภท ประกอบด้วย ตัวแทนจากฝ่ายต่างๆ 16 คน ดังนี้ 1) กรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ 2) กรรมการปกครอง 3) กรมวิเทศสหการ 4) สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 5) กรุงเทพมหานคร 6) การเคหะแห่งชาติ 7) ผู้แทนจาก DANCED 8) สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย 9) โครงการ LIFE-UNDP 10) องค์กรพัฒนาเอกชน 2 คน 11) ผู้แทนชุมชน 3 คน 12) รองกรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง 13) ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง และมีที่ปรึกษาของคณะกรรมการกำกับโครงการ 1 คน ซึ่งบทบาทของคณะกรรมการกำกับโครงการ จะกำหนดกรอบแนวทางแผนงาน ขั้นตอนการทำงาน กระบวนการของโครงการฯ เพื่อให้เป็นแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการในระดับท้องถิ่น สอง ให้ความเห็นชอบอนุมัติโครงการกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนและงบประมาณ ที่เสนอมาจากคณะกรรมการในระดับท้องถิ่น สาม สนับสนุนและประสานการดำเนินงานโครงการฯ กับโครงการอื่นๆ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อผสมผสานและสร้างความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน เข้ากับกิจกรรมหรือกระบวนการอื่นๆ ในท้องถิ่น และสี่ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ ที่ขอรับการสนับสนุนและแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน ลักษณะของกระบวนการจัดโครงการของโครงการฯ ที่ให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านชุมชนแออัดที่จะสามารถหาวิธีการช่วยให้งานได้รับการยอมรับในระดับประเทศได้ จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในส่วนของคณะกรรมการในระดับท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นคณะกรรมการชุดที่สองที่อยู่ในโครงสร้างของโครงการฯ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้จะตั้งอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ที่มีเครือข่ายของชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาสภาพแวดล้อม ร่วมกับโครงการฯ โดยมีองค์ประกอบของคณะกรรมการชุดนี้นั้นมาจากตัวแทนของชุมชน เครือข่ายชุมชน และหน่วยงานฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน เทศบาล นักวิชาการ เป็นต้น ทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับสัดส่วนของตัวแทนที่มาจากชุมชน และเครือข่ายชุมชนมากกว่าในสัดส่วน 60:40 โดยมีบทบาทหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ โครงการกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนร่วมกับชุมชนและเครือข่ายชุมชน สอง-วางขอบเขตแนวทางการทำงาน หลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการกิจกรรม ที่ได้เสนอมาจากชุมชน ร่วมกับเครือข่ายชุมชน สาม-พิจารณาความเหมาะสมของโครงการกิจกรรมฯ ของชุมชนก่อนนำเสนอให้คณะกรรมการกำกับโครงการ พิจารณาอนุมัติ สี่-เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือสนับสนุน และกระตุ้นให้ชุมชนดำเนินการทำโครงการกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน

ห้า-พัฒนากระบวนการดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อม ร่วมกับเครือข่ายชุมชน และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง หก-สนับสนุนแนวทางและกระบวนการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนโดยชุมชนให้ขยายผลกว้างขวางออกไป ที่มาจากความร่วมมือในการตัดสินใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเจ็ด-นำเสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบกระบวนการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนในอนาคต (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 5)

ที่ได้นำเสนอมานี้จะพบว่า ทางโครงการฯ ได้ดำเนินการเรียนรู้ในผู้นำชาวบ้านในระดับเครือข่ายทั่วประเทศไว้ในระดับขั้นที่สูงขึ้น การมีผู้นำชาวบ้านเข้าพิจารณาโครงการฯ และแสดงความคิดเห็นต่อเวทีการประชุมและการสัมมนา ซึ่งเดิมงานเช่นนี้เป็นที่คุ้นเคยของผู้นำระดับชาวบ้านแล้ว เพราะได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำและชาวบ้านมีความพร้อมในการแสดงออกต่อเวทีในที่ประชุม และเรียนรู้ในการจัดกระบวนการทำงานเป็นทีม ดังนั้นพบว่า การคัดเลือกผู้นำในระดับเครือข่ายหรือผู้นำชาวบ้าน จะสามารถสร้างภาวะผู้นำในการตัดสินใจพิจารณาปัญหาของชาวชุมชนทั่วประเทศได้ผลและประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง โดยผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้เจรจา ใกล้เกลี่ยต่อรอง ต่อสู้ให้กับชาวชุมชนแออัดทั้งหมด นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลติดตามโครงการหรือเป็นตัวแทนของผู้นำชุมชนและผู้นำเครือข่ายในระดับต่างๆ นอกจากนี้แล้วยังถือได้ว่าเป็นตัวแทนชาวชุมชนแออัดทั้งหมดในการแก้ไขปัญหาของชุมชน กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้จะสร้างผู้นำที่มีคุณภาพ และนับได้ว่าความสำเร็จของโครงการนี้ ไม่ได้อยู่ที่โครงการฯ ที่ลงไปเป็นเม็ดเงินประสบความสำเร็จ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ที่สามารถสร้างภาวะผู้นำในระดับประเทศได้จำนวนหนึ่ง โดยนำบทเรียนจากการมีส่วนร่วมในการพิจารณาโครงการฯ ของชุมชนแออัดทั่วประเทศเป็นห้องเรียนที่ปฏิบัติการจริง มีเวทีคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นที่มีเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการต่างๆ เป็นห้องสอบปฏิบัติงาน ซึ่งนับว่า กลุ่มผู้นำชาวบ้านกลุ่มนี้ประสบความสำเร็จจำนวนมาก และหลายคนสามารถเติบโตไปสู่การปฏิบัติงานเพื่อสังคมมวลรวมในระดับชาติเชิงนโยบายได้จริง

ในขณะที่ระดับเครือข่ายชุมชน ซึ่งจะประกอบไปด้วย จำนวนชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ ที่ได้เสนอโครงการเข้ามาพิจารณามีอยู่จำนวน 27 เครือข่าย มีโครงการนำเสนอต่อโครงการที่ได้รับอนุมัติจำนวน 196 โครงการ และมีเครือข่ายที่เข้าร่วมในกระบวนการนี้จำนวน 14 โครงการ ระดับเครือข่ายจะดูแลประสานงานกันเป็นทีมภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง นครสวรรค์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคอีสานประกอบด้วย จังหวัดอุดรธานี ชัยภูมิ สกลนคร นครราชสีมา อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น ภาคกลาง ประกอบด้วย จังหวัดอยุธยา นนทบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ(แบ่งออกเป็น สมุทรปราการและนครเขื่อนขันธ์) โดยมีกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลาง ภาคใต้ ประกอบด้วยจังหวัด ระนอง นครศรีธรรมราช ภูเก็ต ตรัง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่

จังหวัดสงขลา ซึ่งทั้งหมดนี้เรียกว่า “เครือข่ายชุมชนเข้าร่วมกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม” (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 8)

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ทางโครงการฯ ได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาโครงการระดับท้องถิ่น มีจำนวน 10 คน ประกอบด้วย หนึ่ง-ชาวบ้านในชุมชน 5 คน สอง-นักวิชาการ 3 คน ประกอบด้วยอาจารย์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ นักวิชาการสิ่งแวดล้อมของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ สาม-ฝ่ายวิชาการของสมาคม วาย เอ็ม ซี เอ สี่-นักพัฒนาเอกชน ห้า-กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครเชียงใหม่ และหก-ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง โดยรับหน้าที่เป็นเลขานุการเฉพาะเครือข่ายเชียงใหม่ ดังนั้นรายงานนี้พบว่า คณะกรรมการเครือข่ายเชียงใหม่ประกอบด้วยชาวบ้านกึ่งหนึ่งของคณะกรรมการไม่ใช่เสียงส่วนมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกระบวนการพัฒนาชุมชนเมืองเชียงใหม่เริ่มขึ้นในเดือนเมษายน 2539 โดยพัฒนามาจาก “คณะทำงานศึกษาชุมชนเมืองเชียงใหม่” ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน นักวิชาการ จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ การเคหะแห่งชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยคณะกรรมการชุดนี้ได้มีรายงานสรุปการระดมปัญหาชุมชนและสรุปได้ 5 เรื่องที่สำคัญของชุมชนแออัดก็คือ 1) ปัญหาที่อยู่อาศัย 2) ปัญหาสิทธิชุมชน 3) ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม 4) ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค และ 5) ปัญหาสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้มีการสัมมนาที่ผู้นำชุมชนต่างๆ ได้มีการเสนอปัญหา และแนวทางแก้ไขไปปัญหาต่อหน่วยงานในท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์กรศูนย์ประสานงานชุมชนเมืองเชียงใหม่ (สป.ชม.) โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง ได้เริ่มขึ้นจากการประสานความร่วมมือผ่าน สป.ชม. มีการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการและจัดตั้งกรรมการระดับจังหวัดขึ้น โดยมีปลัดเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นที่ปรึกษา(โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 18-19)

และจากรายงานดังกล่าว พบว่า ผู้ประเมินผลโครงการฯนี้ได้เน้นให้เห็นรูปแบบคณะกรรมการพิจารณาโครงการช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐ เอกชน องค์กรชุมชน ได้ในเชิงบุคคลมากกว่าเชิงระบบ หมายถึง กรรมการทุกฝ่ายมีการเรียนรู้การทำงานร่วมกันและมีความสัมพันธ์ส่วนตัว แต่ยังไม่สามารถนำกระบวนการทำงานเช่นนี้ไปขยายผลให้เกิดพหุภาคีที่เป็นทางการหรือระบบเท่าที่ควร เพราะตำแหน่งหน้าที่ และบทบาทของตัวแทนฝ่ายต่างๆ มีขอบเขตจำกัด เนื่องจากไม่มีอำนาจตัดสินใจแทนหน่วยงานของตน ไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้างานหรือหัวหน้าฝ่ายและไม่ได้รับมอบหมายมาด้วย ดังนั้นการทำงานในรูปของพหุภาคีตามวัตถุประสงค์ของโครงการจึงยังไม่เกิดขึ้น(โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 19) จากรายงานที่กล่าวมาแล้วนี้ทำให้เห็นว่า ระบบภาคีความร่วมมือของฝ่ายต่างๆซึ่งมักมีผลต่อระบบการทำงานร่วมที่สำคัญของความเป็นประชาธิปไตยนั้นยังมีการแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมล้ำใน

ลำดับสูงต่ำ โดยไม่พิจารณาถึงผลของการทำงาน เช่น งานระดับภาคีไม่ใช่เป้าหมายของการทำงาน ในระดับราชการ หรืองานราชการส่วนใหญ่ยังไม่ถึงเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาสังคมในระดับล่างสุด จนกระทั่งระดับสูงสุด นี่เป็นรูปแบบตัวอย่างที่สำคัญว่า การจัดลำดับความสำคัญของเนื้องาน ยังให้ความสำคัญกับระดับงานที่ถูกทำให้มองว่า งานเล็กหรืองานใหญ่ งานที่สำคัญและงานที่ไม่สำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาในระดับโครงสร้าง การที่ระดับผู้นำไม่ได้ให้ความสำคัญในการเข้าสู่กระบวนการทำงานในเรื่องภาคี มีผลสะท้อนให้เห็นว่า หน่วยงานราชการไทย ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดระบบความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอกมากนัก ซึ่งนับว่าเป็นการตัดสินใจในการพัฒนาในเนื้องานขององค์กรภายนอกอย่างน่าเสียดาย และทำให้องค์กรหน่วยงานราชการไม่สามารถพัฒนาไปสู่ระบบสากลได้มากไปกว่าการจัดกระบวนการขององค์กรภายในเฉพาะ ซึ่งนับว่าการไม่ถึงเห็นถึงความสำคัญของกลุ่มเล็กๆ ทำให้หน่วยงานราชการไม่สามารถปรับปรุงและปรับสภาพให้เข้ากับสภาพตามความเป็นจริงของสังคมและกลุ่มสังคมภายนอกที่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการทำงาน วิธีการมองหรือทัศนวิสัยต่อสังคมมวลรวมได้มากไปกว่าการมองดูแลเฉพาะการเมืองภายในองค์กรของตนเอง ซึ่งมีผลให้การพัฒนาการทำงานและศักยภาพของการทำงานของหน่วยงานราชการยังอยู่ในระบบล้าหลังอย่างมาก ดังเช่นในกรณีตัวอย่างของกระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพระหว่างชาวบ้านในชุมชน กับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการพบว่า จากเดิมที่ชาวบ้านเคยถูกทำให้เป็นเบี้ยล่างที่ถูกทำให้มองว่าไม่สามารถจะลุกขึ้นมาต่อกรใดๆ กับหน่วยงานราชการหรือเจ้าหน้าที่ราชการได้ แต่ปัจจุบันกลุ่มชาวบ้านดังกล่าวได้รับการยกระดับให้ลุกขึ้นมานั่งเพื่อแสดงถึงความเป็นคนไทยหรือพลเมืองไทยในการแสดงสิทธิที่ตนพึงควรจะได้รับ อย่างน้อยที่สุดก็ด้วยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชน กระบวนการสร้างเหล่านี้ในอนาคตยังถูกจำกัดด้วยมุมมองเรื่องอำนาจกับกระบวนการทำงาน และคาดว่าถ้าหากเจ้าหน้าที่ราชการยังมีมติเรื่องกระบวนการควบคุมชาวบ้านให้อยู่ภายใต้ระบบหรือถูกทำให้เกิดแรงกดดันกับองค์กรภายนอกที่มีแรงสนับสนุนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ เจ้าหน้าที่และหน่วยงานราชการคงไม่สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสมและอาจถูกทำให้เกิดความเสียหายได้หลายประการ แม้แต่ในกรณีตัวอย่างที่ได้รับจากรายงาน ก็ยังพบว่า รูปแบบขององค์กรชุมชนยังไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการ ซึ่งนับว่าทำให้เจ้าหน้าที่ได้สูญเสียวิถีคิดร่วมกับชุมชนอย่างน่าเสียดาย รวมถึงการที่ผู้นำ ได้เผชิญกับปัญหาที่ไม่สามารถตัดสินใจได้ของเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ ก็เป็นอันตรายต่อองค์กรหน่วยงานราชการมากยิ่งขึ้นในอนาคต เพราะรูปแบบวิถีคิดแบบเดิมที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้องค์กรภายนอกอื่นๆ ไม่ถึงเห็นถึงความสำคัญของการมีอยู่ของหน่วยงานราชการ และอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของความเป็นราชการได้มาก ดังนั้น เมื่อแม้ว่าชุมชนที่ไม่ได้รับการศึกษาในระบบยังมีความสามารถกล้าที่จะแสดงความรักพิชิตชอบ และลุกไปนั่งอยู่ต่อหน้าหน่วยงาน

ราชการที่พึงควรจะได้รับฟังและช่วยสนับสนุนและแก้ไขปัญหา กลับดำเนินนโยบายตรงกันข้ามกับองค์กรภายนอกที่ยังนับวันจะเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นนั้น ซึ่งทำให้กระบวนการได้มีปัญหาในเนื้อหาหรือการสูญเสียเนื้อหาอันมีค่าต่อหน่วยงานราชการหรือองค์กรหน่วยงานอย่างมีอาจจะเรียกกลับคืนมาได้ ดังนั้นพบว่า พฤติกรรมเหล่านี้ เช่น การไม่สามารถตัดสินใจได้ต่อการแก้ไขปัญหาคือของเจ้าหน้าที่ราชการในการเข้าประสานงานกับองค์กรภายนอก จะเป็นตัวสะท้อนถึงความมั่นคงหรือไม่มั่นคงต่อหน่วยงานราชการนั้นๆว่ามีศักยภาพหรือไม่ เพราะผู้ประสานงานในระดับองค์กรและหน่วยงานจะต้องมีความสามารถในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะองค์กรอื่นๆ ที่ได้ไม่รู้จักคุ้นเคยกับหน่วยงานราชการย่อมไม่เข้าใจในพฤติกรรมและวิธีการคิด และเนื่องจากไม่สามารถตัดสินใจได้ ทำให้หน่วยงานอาจสูญเสียทรัพยากรที่องค์กรภายนอกบางส่วนที่อาจเข้ามาติดต่อประสานงานร่วมในระดับอื่นๆ เช่น การจัดสรรงบประมาณ หรือการสร้างระบบเครือข่าย และการสนับสนุนในรูปแบบอื่นๆ เช่นการประกอบธุรกิจ ซึ่งมีผลต่อการประสานงานเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นองค์กรภายนอกไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน ย่อมมีระบบคุณค่าต่อการประสานงานเทียบเท่ากับองค์กรที่ให้ผลประโยชน์กับหน่วยงานราชการ เพราะองค์ความรู้ที่หน่วยงานราชการได้มีได้ระดับขององค์กร และเป็นองค์ความรู้ของการทำงานและการประสานงานที่เข้าใจต่อปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาก็อย่างเชี่ยวชาญและมีศักยภาพ รวมทั้งสามารถจะทำให้รูปแบบงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ต่างประสบความสำเร็จต่อแนวคิดที่มีแตกต่างกัน ดังนั้น ในข้อสังเกตเรื่องการจัดระบบส่งตัวแทนเข้าประชุม จึงมิใช่ในความหมายของวาระการประชุมสำคัญหรือไม่สำคัญ เช่น การประชุมกับชาวบ้านผู้ใหญ่ไม่ยอมเข้าประชุม ด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กไม่สำคัญ แต่ในระดับสายตาดังกล่าวกลับมองตรงกันข้ามว่า หน่วยงานราชการนั้นๆ ไม่มีศักยภาพและความสามารถ และได้ส่งผลให้หน่วยงานราชการนั้นๆ ไม่มีคุณค่าในสายตาขององค์กรหรือหน่วยงานภาคนอกไปในที่สุด

ในระดับเครือข่ายชาวบ้านหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน นับว่าเป็นแนวเส้นทางที่ทำให้เกิดการเติบโตในสังคมมากยิ่งขึ้น การที่สามารถเข้าไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรหน่วยงานราชการและหน่วยงานอื่นๆ ชาวบ้านสามารถที่จะแลกเปลี่ยนได้ว่าจะเลือกที่จะพัฒนาศักยภาพแบบใด ที่ตนชื่นชอบ และเหมาะสมกับภาวะการเป็นผู้นำ ดังนั้นการเข้าร่วมประชุมและร่วมแลกเปลี่ยนกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ต่างเป็นห้องเรียนที่สำคัญในการสร้างความเป็นตัวตนของผู้นำและชาวบ้านในชุมชน ซึ่งพบว่า รูปแบบของผู้นำชาวบ้านที่ชื่นชอบ เช่น บุคลิกลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ชื่นชอบในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที ต่อมาก็คือ บุคลิกลักษณะของกลุ่มนักพัฒนาองค์กรเอกชน ที่จะส่งผลให้กลายเป็นผู้มีอุดมการณ์ในการทำงานชุมชนและสังคม และเป็นที่ยอมรับของสังคมได้อย่างรวดเร็ว เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าสู่ภาวะผู้นำ

จะสามารถปรับปรุงปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิธีการพูด วิธีการนำเสนอ แม้แต่ภาษาที่ชาวบ้านหรือผู้นำได้เลือกนำมาใช้ก็มักเป็นภาษาระดับชนชั้นกลาง ภาษานักวิชาการ ภาษานักการเมืองท้องถิ่น และภาษาของนักการทูต เป็นต้น จึงพบว่า ภาวะผู้นำของแต่ละชุมชนเป็นบทสะท้อนของการร่วมประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และมีระบบคิดวิธีปฏิบัติที่แตกต่างหลากหลาย

สำหรับกลุ่มชาวบ้าน ที่ได้องค์ความรู้จากการเรียนรู้ของโครงการฯ นี้ พบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญก็คือการเห็นว่าชุมชนมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น และชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้พบว่ามีศักยภาพในการทำงานชุมชน มากยิ่งขึ้น และสามารถที่จะทำงานชุมชนได้เมื่อมีแรงหนุนในการทำงาน ได้รับการสนับสนุนให้มีการทำงานร่วมกัน ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีความภาคภูมิใจในตนเองที่สามารถทำงานพัฒนาสังคม โดยพัฒนาชุมชนในชุมชนให้กลายเป็นชุมชนที่น่าอยู่ และการทำให้ชุมชนอยู่ในสภาพที่ดีขึ้น มีสาธารณูปโภคดีขึ้น อย่างกรณีของชุมชนหัวฝาย การจัดสร้างระบบประปาภายในชุมชนทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ตลอดปี และมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น รูปแบบวิถีชีวิตที่ดีขึ้นเพราะหลุดพ้นจากความยากลำบากที่จะต้องพึ่งพิงระบบการจ่ายน้ำจากบ้านอื่นๆ ดังนั้น การมีน้ำประปาใช้ภายในชุมชน นับเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญของชุมชนระดับหนึ่ง และยกระดับความเป็นอยู่ของชาวชุมชนได้มากยิ่งขึ้น และสิ่งที่ชาวชุมชนคาดหวังต่อระดับความคิดก็คือ การถูกทำให้เท่าเทียมกับความเป็นคนที่ยาศัยอยู่ในเมืองในมิติของความเป็นเมืองใหญ่ที่มีผู้อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะดีและกลุ่มชนชั้นกลาง

สำหรับชาวชุมชนหัวฝาย การเริ่มต้นการร่วมกลุ่มองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนแรกเริ่มจากเทศบาล โดยมีองค์กรจัดตั้งหลายประเภท แต่ทำงานในระบบเดียวกันหรือคล้ายกัน เช่น กลุ่มคณะกรรมการอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน(อมส.) คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้เป็นกระบวนการร่วมตัวกันเพื่อถูกทำให้เรียนรู้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นจากเดิมที่มีการให้ความช่วยเหลือกันอยู่แล้ว เครือข่ายภายในชุมชนเช่นนี้ อาจมีตั้งหน้าที่ที่ซ้อนทับหรือมีเฉพาะบทบาทแต่กลุ่มแต่ละทีม ความแตกต่างของทีมภายในที่จัดตั้งขึ้นนี้ก็เกี่ยวข้องต่อการบริหารจัดการชุมชนทั้งในแง่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานราชการ ดังนั้นกลุ่มองค์กรหน่วยงานจัดตั้งจึงนับได้ว่าเป็นองค์การเครือข่ายภายในชุมชนที่สำคัญชุดแรกของชุมชน กระบวนการทำงานของเครือข่ายจัดตั้งภายในชุมชนเช่นนี้จะถูกกำหนดให้ดำเนินกิจกรรมชุมชนตามนโยบายของเทศบาล หรือกรมกองอื่นๆ ที่มีนโยบายเพื่อการแก้ไขและพัฒนาชุมชนดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

นอกเหนือไปจากองค์กรเครือข่ายภายในชุมชนดังกล่าวมาแล้วนั้น พบว่า องค์กรเครือข่ายภายนอกชุมชนหรือกลุ่มองค์กรชุมชนที่ไม่ได้รับการจัดตั้งโดยเทศบาล แต่ถูกจัดตั้งโดยกระบวนการกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งมีองค์กรภายนอกอื่นๆที่มีให้หน่วยงานราชการเข้ามาทำการสนับสนุน

เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น กรณีชุมชนหัวฝายพบว่า กิจกรรมจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ต่อเนื่องมาจาก โครงการ LIFE ของ UNDP ที่กลุ่มเพื่อนร่วมงานได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการสร้าง สะพานทางเดินเท้าและอื่นๆ ซึ่งงบประมาณนี้จัดกระจายให้กับชุมชนทั่วประเทศ ภายใต้การดูแล ของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองในปีพ.ศ.2536 สำหรับโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง ม.ร.ว.อศิน ทรัพย์พัฒน์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า กิจกรรมของนักพัฒนาเอกชน มีเป้าหมายที่จะเน้นให้ ชาวบ้านได้ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำและมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งนี้เพื่อ เสริมศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหา และดำเนินโครงการได้ด้วยตนเอง (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 14)

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่องานกิจกรรม เช่น มีการร่วมออกแรง ออกทุน ทรัพย์ ตลอดจนร่วมสนับสนุนอย่างอื่น เป็นต้นว่าทำอาหาร หรือเสิร์ฟน้ำ ชาวบ้านจะมาช่วยในการ ก่อสร้าง เช่น ลงไม้ลงมือ ขุดคู ถมถนน ขนดินทราย โดยเฉพาะที่ชุมชนหัวฝายพบว่า ชาวบ้านมี การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนมากกว่าการเข้าร่วมประชุมในกระบวนการวางแผนโครงการ (โครงการ พัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 15)

ผลที่เกิดขึ้นกิจกรรมทั้งหมดที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมนั้น ไม่ใช่เพียงแค่ผลงานทาง ด้านกายภาพเท่านั้น และผลกระทบที่สำคัญที่สุดได้แก่การทำให้คนในชุมชนหัวฝายได้เกิดการ อธิบายอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนเชียงใหม่

3.3 อัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน

จากการสนับสนุนชุมชนแออัดให้ทำงานเป็นทีมหรือเป็นกลุ่ม เพื่อเน้นให้เกิดความ สามัคคีและเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเปรียบเสมือนกับกระบวนการสร้างองค์ ความรู้ที่ถูกสร้างเพื่อเป็น “ห้องเรียนเชิงปฏิบัติการ” ของกิจกรรมจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อม ชุมชนเมือง โดยใช้สภาวะแวดล้อมหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นวิชาที่ชาวบ้านซึ่งเปรียบเสมือน นักศึกษาได้เข้าไปสู่การเรียนรู้ และมีเงื่อนไขในการจัดระบบการสอบเป็นกลุ่มหรือมีทีมเป็นสิ่งผูก รั้งให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ถึงแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ ซึ่งโครงการต่างๆ เหล่า นั้นได้เริ่มมีการสนับสนุนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 นั้นพบว่า รูปแบบกิจกรรมของชุมชนที่เกิดจาก โครงการนั้นมีหลากหลาย นับแต่โครงการส่งเสริมให้ร่วมกันช่วยเหลือชุมชน โครงการขยายเขต ประปาชุมชนในปี พ.ศ.2541 ซึ่งสร้างให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกลุ่มและเข้าร่วมกิจกรรม และการ ประเมินโครงการพบว่า มีความพึงพอใจในความสำเร็จของการกระจายทรัพยากรไปยังชุมชนผู้มี รายได้น้อยในเมือง ซึ่งชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสดำเนินการ บริหารจัดการ สิ่งแวดล้อมโดย

ร่วมกันในการตัดสินใจ วางแผน ติดตามและประเมินผลจากกลุ่มชาวบ้านสมาชิกของโครงการกันเอง ขณะเดียวกันชาวบ้านได้มีแนวโน้มให้ความร่วมมือกันมากยิ่งขึ้นจนสามารถปรับเปลี่ยนสภาพกลายเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อที่จะให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือกันคิด ร่วมตัดสินใจ โดยมีองค์กรต่างๆในท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา ให้การส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งจากรายงานการประเมินผลโครงการทำให้เกิดการขยายผลของโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองขึ้นในระยะที่ 2 ซึ่งยังเน้นการดำเนินการรูปแบบเดิมก็คือ ใช้ลักษณะ “กองทุน” เป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมด้านสภาพแวดล้อมชุมชน และเพื่อสามารถที่จะกระจายทรัพยากรไปยังชุมชนผู้มียรายได้น้อยได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นพบว่า โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองระยะที่ 2 ได้มีการจัดระบบบริหารจัดการแบ่งกองทุนพัฒนาสภาพแวดล้อมออกเป็น 3 ประเภทคือ หนึ่ง- **“กองทุนพัฒนาสภาพแวดล้อมในระดับชุมชน”** จะให้การสนับสนุนโครงการกิจกรรม ที่มาจากความคิดริเริ่มอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาความสามารถของชุมชน ในการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชน การสร้างกลไก และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น และการใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเชิงนโยบายที่เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาที่ชุมชนได้ร่วมกันตัดสินใจบริหารจัดการสอง-**“กองทุนพัฒนาสภาพแวดล้อมในระดับเครือข่ายชุมชน”** เพื่อการปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมที่มีขอบข่ายกว้างขวาง ทั้งในเชิงกายภาพและความร่วมมือของกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น มีการร่วมกันจัดการวางแผน ปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมร่วมกันในท้องถิ่น เพื่อแสดงให้เห็นพลังของชุมชน และเครือข่ายชุมชนที่สามารถร่วมมือกันพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนและเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สาม- **“กองทุนพัฒนาสภาพแวดล้อมแนวสาธิตทางเลือกใหม่”** เพื่อสนับสนุนให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ในการปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ ที่จะเป็นตัวอย่างในเชิงความรู้ เทคนิคใหม่ๆ การปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ดี ตลอดจนกระบวนการบริหารจัดการที่มาจากความร่วมมือของกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น เพื่อแสดงให้เห็นทางเลือกใหม่ๆ ในการจัดการบริหารสภาพแวดล้อมโดยชุมชน ข้อเสนอเชิงนโยบาย ระเบียบกฎเกณฑ์ และโครงสร้างความร่วมมือ (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 28-29) ซึ่งลักษณะของการจัดกิจกรรมผ่านรูปแบบของ “กองทุน” เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้าน ได้รู้ที่จะจัดการบริหารการเงินอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้การพัฒนาการใช้จ่ายเงินที่จะนำไปสู่การสร้างสรรพัฒนาชุมชนของตนเอง และเติบโตไปสู่การพัฒนาแนวคิดเชิงจิตสำนึกเพื่อขยายรูปแบบการพัฒนาไปสู่ชุมชนอื่นๆ หรือเรียนรู้ที่จะเข้าใจต่อปัญหาของผู้อื่นๆ ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในลักษณะการร่วมแรงร่วมใจในการช่วยแก้ปัญหา นอกจากนี้แล้ว การเรียนรู้เชิงแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะเหล่านี้ ทำให้ผู้นำชุมชนแออัด

สามารถสร้างองค์ความรู้เรื่อง “สังคม-เชิงสาธารณะ” ได้มากยิ่งขึ้นและสามารถเรียนรู้รูปแบบปัญหาเชิงสังคมหรือปัญหาเชิงโครงสร้างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อแนวคิด “จิตสำนึกสาธารณะ” เช่นนี้ คาดว่าทาง โครงการต้องการที่จะให้ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนเรียนรู้ที่จะเข้าใจต่อทั้งปัญหาของตนเอง และปัญหาของผู้อื่นๆ ช่วยลดความเห็นแก่ตนเองหรือมีมุมมองเฉพาะปัญหาตนเอง เพื่อที่จะสามารถยกระดับการเรียนรู้และเข้าใจสังคมมวลรวมได้มากยิ่งขึ้น และคาดว่าแนวคิดดังกล่าว จะช่วยให้ชาวชุมชนมีแนวคิดใหม่ที่ริเริ่มสร้างสรรค์ต่อแนวทางพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม โดยใช้เงื่อนไขที่ใกล้กับระบบวิถีชีวิต เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นงานปฏิบัติการ ซึ่งกระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นรูปแบบห้องเรียนหรือห้องเรียนเชิงปฏิบัติการ แบบเรียนรู้สอดแทรกในชีวิตประจำวันจริง ของชาวชุมชนแออัดที่สนับสนุนการเรียนรู้จาก โครงการฯ ซึ่งจะเน้นเรื่องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ รวมถึง มีการจัดอบรมการณรงค์ให้เกิดการเฝ้าระวังรักษา การสร้างกระบวนการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืนในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยตัวอย่างกิจกรรมที่ทำให้เป็นภาวะของปัญหาของชุมชน มีดังต่อไปนี้คือ

1. การจัดการขยะ
2. การนำขยะกลับมาใช้ใหม่(รีไซเคิล)
3. ไฟฟ้าชุมชน
4. น้ำประปา
5. การสุขาภิบาลชุมชน
6. ระบบระบายน้ำเสียทางท่อระบายน้ำ
7. ระบบระบายน้ำ
8. การขุดลอกคู คลอง หนองน้ำ
9. การบำบัดน้ำเสีย
10. ทางเดินเท้า สะพานทางเดินเท้าในชุมชน
11. การปรับปรุงพื้นที่ว่าง
12. การปลูกต้นไม้
13. และประเด็นอื่นๆที่ผ่านการเห็นชอบคณะกรรมการฯระดับท้องถิ่น และคณะ

กรรมการกำกับโครงการ

(โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 28-29)

ลักษณะกิจกรรมดังกล่าวพบว่า ทางโครงการฯได้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระบวนการร่วมกันคิด และการปฏิบัติการ

เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้คนที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เป็นต้น ประการที่สอง-มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนากลไกความร่วมมือในท้องถิ่น โดยจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมในระยะแรก พบว่า การพัฒนากลไกความร่วมมือเหล่านี้ หมายถึง ความสามารถที่จะจัดตั้งร่วมกันเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในโครงการฯระยะที่ 1 ก็คือ การมีคณะกรรมการพิจารณาโครงการในท้องถิ่น เพื่อที่จะสร้างให้มีความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการบริหารจัดการงานพัฒนาสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม-การพยายามที่จะให้องค์ความรู้จากการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาของโครงการฯ ทำให้ชาวชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้งานพัฒนาที่มีความคาดหวังถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้ หรือเกิดการผลักดันในเชิงนโยบาย การกระจายอำนาจ และความร่วมมือของท้องถิ่นชุมชนในการจัดการบริหารงานของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง (โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2547: 29) ด้วยการจัดกระบวนการดังนี้เอง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนแออัดได้เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วม และเป็นการเปิดเวทีและเปิดสังคมให้คนในชุมชนแออัดได้มีโอกาสได้รู้จักความเป็นสังคมมวลรวมได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ นับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงวิถีคิด และกระบวนการจัดการตนเอง ครอบครัว ชุมชน และส่งผลต่อการพัฒนาภาคสังคมเมือง และส่งเสริมให้ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนรู้จักที่จะสร้างระบบคุณค่าทั้งต่อตนเองและผู้อื่น สร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิต และต่อสู้ปัญหาต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของภาพชุมชนแออัดในสังคมไทย

ในระดับภาพเครือข่าย พบว่า นอกเหนือไปจากชุมชนหัวฝ้ายแล้ว พบว่า การนำชุมชนในบริบทที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ชุมชนกำแพงงาม ชุมชนระแกง ชุมชนฟ้าใหม่ ชุมชน 5 ชั้นวา ชุมชนคลองเงิน ชุมชนทุ่งพัฒนา เครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่กลุ่มนี้ ได้ร่วมกันทำกิจกรรม “การพัฒนาคลองแม่ข่า” “กิจกรรมธนาคารคนแปงเมือง” “กิจกรรมโรงเรียนคนแปงเมือง” “โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่” เป็นต้น ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

1. โครงการพัฒนาคลองแม่ข่า หรือโครงการคืนน้ำดีให้ลำคูไหล คืนน้ำใจให้คลองแม่ข่า

กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของโครงการนี้ก็คือ การร่วมเรียนรู้ความสำคัญของคลองแม่ข่าในเชิงประวัติศาสตร์ เรียนรู้ความสำคัญที่ชุมชนแห่งนี้เคยดำรงอยู่ร่วมกับคลองแม่ข่า และการเรียนรู้ดังกล่าวก็เพื่อการทำมาเข้าใจร่วมกันถึงแนวทางในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนต่อไป โดยเฉพาะพบว่า กิจกรรมนี้ เป็นการร่วมมือในระดับเครือข่ายชุมชนแออัดแขวงเมืองรายประกอบด้วย 7 ชุมชนดังกล่าวมาแล้วคือ ชุมชนหัวฝ้าย ชุมชนกำแพงงาม ชุมชนระแกง ชุมชนฟ้าใหม่ ชุมชน 5 ชั้นวา ชุมชนคลองเงิน ชุมชนทุ่งพัฒนา ทั้ง 7 ชุมชนนี้ได้รับการเรียนรู้โดยกระบวนการประวัติศาสตร์ทั้งในเรื่องกำแพงเมืองชั้นในกำแพงเมืองชั้นนอก และการใช้คลองแม่

ข่าในการกสิกรรมของชุมชน ดังนั้นความสำคัญที่ถูกรื้อฟื้นดังกล่าวส่งผลให้ทราบว่า ชาวชุมชนที่เข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้ควรร่วมพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกัน และการรักษาที่อยู่อาศัยร่วมกันในสิ่งแรกก็คือ การรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน เนื่องด้วยการทำให้ชุมชนมีความสะอาดข้อมหมายถึง การที่ชุมชนสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองในภาพลักษณ์ต่อตนเอง และภาพลักษณ์ที่จะมีต่อบุคคลอื่นๆ ภายนอกชุมชน

กิจกรรมนี้พบว่า เริ่มต้นตั้งแต่การร่วมกันขุดลอกคลองแม่ข่า โดยจัดทำโครงการ คือนำดีให้ลำคูไหล ถิ่นน้ำใสให้คลองแม่ข่า ขึ้นในปี พ.ศ.2541 จากงานของโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง ได้เผยแพร่การจัดกิจกรรมนี้ไว้ว่า โครงการพัฒนาคลองแม่ข่า นับเป็นโครงการระดับเครือข่ายที่รวบรวมชาวบ้านรอบๆคลองแม่ข่ามารวมตัวกัน และได้ยกรณีสัมภาษณ์ นายประทีป บุญมัน ประธานเครือข่ายชุมชนแออัดแขวงเมืองราย โดยกล่าวว่า “พวกเราชาวชุมชนแออัดริมคลองแม่ข่าทั้ง 4 พันกว่าคนมีความตระหนักเป็นอย่างดีถึงความสำคัญของแม่ข่า เพราะเราอาศัยแม่ข่ามากกว่า 40 กว่าปีแล้ว การเน่าเสียของแม่ข่าในวันนี้ไม่ว่าจะเกิดจากใคร แต่คือภาระหน้าที่ของเราที่จะต้องช่วยกันกู้กลับคืนมา ด้วยเหตุนี้พวกเราจึงร่วมกันขุดลอกคลองแม่ข่ามาตั้งแต่ปี 2540 และทำติดต่อกันมาทุกปี โดยครั้งแรกที่พวกเราขุดลอกคลองแม่ข่า พบว่ามีขยะหนาถึง 3 ชั้น คือชั้นแรกเป็นพวกผักตบชวา พอเอาผักตบชวาทิ้งออกจนหมด ก็จะเป็นขยะลอยจำพวกโฟม ขวดพลาสติกมากมาย จากนั้นก็เป็นขยะจมน้ำที่ทับถมกันมาเป็นเวลานาน ตอนนั้นแม่ข่าไม่มีขยะ น้ำในคลองแม่ข่าไหลได้ตลอดสายดีขึ้นกว่าเดิม”(โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง, 2546: 10-11) หรือในความคิดเห็นของ นายบุญเรือง ปาระรัมย์ ได้แสดงทัศนะถึงความผูกพันต่อคลองแม่ข่าแห่งนี้ว่า “คลองคาคพวกเราไม่ยอมขาด เพราะจะทำให้เสียระบบนิเวศ ปลูกปลาอยู่ไม่ได้ คลองธรรมชาติไม่เพียงเอื้อให้คนอยู่ริมคลองได้ร่มรื่น แม้กระทั่งสัตว์เล็ก ๆ ยังได้อาศัยใช้ประโยชน์จากตลิ่งริมคลองที่เป็นดิน อย่าง มด ไก่ ก็หากินได้ สุนัขถ้าร้อนก็จะชอบไปนอนแช่น้ำริมตลิ่ง ครั้งตัวดังคำโบราณพูดไว้ว่า *เดือนแปดเดือนเก้าหมาเล่นอนน้ำ*”(โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง, 2546: 23) ทัศนะที่มีต่อสภาพคลองแม่ข่าที่แต่เดิมเป็นชุมชนที่ผูกพันกับระบบเหมืองฝาย การผันน้ำเพื่อทำกสิกรรม เช่น ทำนา ทำสวน และทำไร่ ดังนั้นคลองแม่ข่าจึงเป็นคลองที่มีการส่งน้ำทำนากันได้ตลอดปี เป็นแหล่งน้ำทำที่อุดมสมบูรณ์ของเชียงใหม่ และกรณีนายบุญเรือง ปาระรัมย์ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแห่งนี้กว่า 40 ปีมาแล้ว เพื่อรับจ้างทำนา และต่อมาเมื่อเลิกกิจการทำนาแล้ว ทำให้ความแน่นอนหนาของผู้คนที่อพยพเข้ามาไม่ขาดสายทำให้ระบบการพึ่งพาธรรมชาติเช่นแต่ก่อนได้สิ้นสุดลง อย่างไรก็ตามพบว่า ชาวบ้านทุกชุมชนยังคงผูกพันต่อระบบนิเวศน์และประเพณีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่ยังคงดำรงอยู่ กรณีเช่น การจับปลาในคลองแม่ข่า การปลูกพืชผักริมคลอง

และรวมถึงการมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาหรือวันพระ ชาวบ้านในชุมชนจะไปร่วมกันทำบุญ ตักบาตร เลี้ยงพระ ฯลฯ

ซึ่งการทำงานครั้งนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะว่าการร่วมกิจกรรมของเครือข่ายองค์กรชุมชนเชียงใหม่ ซึ่งมีสมาชิกชุมชนที่อาศัยอยู่ตามแนวคลองแม่ข่าและกำแพงเมืองชั้นในกำแพงเมืองชั้นนอกที่มีประชากรร่วมอยู่ด้วยกันประมาณ 4,000 คน รวม 978 ครอบครัว และริมคลองแม่ข่าแห่งนี้ นอกเหนือไปจากกลุ่มเครือข่ายฯหรือชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ตามแนวคลองแม่ข่านี้แล้ว ชาวบ้านได้สำรวจกันเพื่อดูว่ามีกลุ่มอื่นๆที่ตั้งอยู่ริมคลองแม่ข่าอีกหรือไม่ ชาวบ้านเครือข่ายฯพบว่า ถัดขึ้นไปของชุมชนแล้วเป็นที่ตั้งของชุมชนห้องแถว โรงฆ่าสัตว์เทศบาล โรงพยาบาลและโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ซึ่งลักษณะหนึ่งทางเครือข่ายมองว่า กลุ่มทั้งหมดนี้มีส่วนที่ทำให้ “คลองแม่ข่า” ได้รับความเสียหาย โดยการปล่อยของเน่าเสียลงคลองแม่ข่าเรื่อยมาเนิ่นนาน จนคลองแม่ข่าเน่าเสีย แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเครือข่ายฯพบว่า ในสายตาของบุคคลภายนอกชุมชนแล้ว มีความเข้าใจว่า ชาวชุมชนแออัดที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ปลายน้ำแม่ข่า คือผู้ที่ทำให้คลองแม่ข่าเน่าเสีย ด้วยเหตุนี้แนวคิดและประสบการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชุมชนเก่าแก่วัดที่ค้นพบว่า น้ำเน่าเสียมาจากแหล่งใดบ้าง การศึกษาและค้นพบของกลุ่มชาวบ้านเก่าแก่วัด จ.สงขลาพบว่า หลังจากที่กลุ่มองค์กรชาวบ้านได้ร่วมกันทำการขุดลอกคลองลำโรงแล้ว พบว่า เมื่อคลองสะอาด ภายหลังไม่นานกลับมีสภาพน้ำเน่าเสียเช่นเดิม ก็ด้วยโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากที่ตั้งริมคลองลำโรงปล่อยน้ำเน่าเสียจากโรงงานลงมาสู่คลองลำโรง และทำให้การขจัดความเน่าเสียของคลองลำโรงยังไม่ได้รับการร่วมมือถึงทุกวันนี้ ซึ่งยังพบว่า คลองลำโรงจะสะอาดต่อเมื่อชาวบ้านที่อาศัยริมคลองลำโรงร่วมแรงใจขุดลอกคลองลำโรง และภายหลังไม่นานน้ำสะอาดก็เน่าเสียอีกด้วยฝีมือของกลุ่มนายทุนที่ไม่มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ กรณีเช่นนี้เป็นตัวอย่างของชุมชนเครือข่ายฯของเชียงใหม่ ซึ่งชาวบ้านของเครือข่ายฯเองก็พบว่า การเน่าเสียของคลองแม่ข่าเกิดจากกลุ่มองค์กรอื่นๆที่ร่วมกันทำให้สิ่งแวดล้อมและสภาพของคลองแม่ข่าเน่าเสียที่นอกเหนือไปจากชาวชุมชนได้ทำการขุดลอกคลองแม่ข่าแล้ว กรณีเช่นนี้ได้กลายเป็นภาวะที่เรียนรู้ของชาวบ้านในชุมชนให้รู้ถึงการเกิดภาวะของการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นกิจกรรมการขุดลอกคลองแม่ข่า นับได้ว่าเป็นการทำให้ชาวบ้านในชุมชนอาศัยริมคลองแม่ข่าได้รับความภาคภูมิใจที่มีได้เป็นผู้ที่ทำให้เกิดความเน่าเสียของคลองแม่ข่า แต่เกิดจากสาเหตุอื่นๆที่เกิดการสภาพบ้านเรือน เศรษฐกิจ และความไม่เข้มงวดของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในการจัดระบบบำบัดน้ำเสียก่อนลงคลอง

นอกเหนือไปจากชาวบ้านเครือข่ายฯแล้วพบว่า การสำรวจที่สำคัญที่ร่วมกันรณรงค์ครั้งนี้ กลุ่มเยาวชนของชุมชนที่อาศัยริมคลองแม่ข่าได้เข้ามาร่วมกันรักษาคลองแม่ข่า โดยมีการจัดกิจกรรมเยาวชนโครงการ “ท้าวรัดน้ำแม่ข่า” ขึ้นทุกเดือนเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับลูกหลาน

ในการรักษาปกป้องถิ่นฐานบ้านเกิด โดยกลุ่มชาวบ้านเครือข่ายฯและกลุ่มพี่เลี้ยง ได้ให้เด็กๆ เยาวชน ได้ร่วมกันทำการสำรวจสภาพคลองแม่ข่าตลอดสายน้ำ กิจกรรมนี้เริ่มต้นนับตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2543 เป็นต้นมา จากการทำงานของกลุ่มเยาวชนพบว่า มีโรงงานอุตสาหกรรม เช่น อูร์ด โรงงานย้อมผ้า โรงงานฆ่าสัตว์ สถานพยาบาล ตลอดจนร้านค้าต่างๆปล่อยน้ำลงคลองแม่ข่า โดยไม่มีการบำบัดน้ำเสียและยังพบว่ามีข้อเท็จจริงจำนวนมากที่เป็นสาเหตุการเน่าเสียของคลองแม่ข่า เช่น หนึ่ง-โรงงานอุตสาหกรรม เช่น อูร์ด โรงย้อมผ้า โรงฆ่าสัตว์ สถานพยาบาล ตลาด ร้านค้า สถานที่ต่างๆเหล่านี้ได้ปล่อยน้ำเสียลงคลองโดยยังไม่มีการบำบัด สอง-ลักษณะของท่อบำบัดน้ำเสียบางแห่งทำสูงกว่าระดับน้ำที่จะสามารถไหลผ่านได้ สาม-ไม่มีการเปลี่ยนหรือปล่อยน้ำดีใต้น้ำเสียในคลองแม่ข่า สี่-ขาดการดูแลแอ่งรองรับน้ำจากหนองบัวหรือหนองใหญ่ ห้า-เขื่อนกั้นน้ำบางจุดมีท่อระบายน้ำขนาดเล็กทำให้น้ำไหลผ่านลำบาก หก-ขยะมูลฝอยที่ทิ้งลงคลองทำให้ท่อส่งน้ำอุดตัน เจ็ด-มีการรुक้าแนวคลองทำให้คลองแคบน้ำไหลผ่านไม่สะดวก แปด-ห้วยแม่หยวก ซึ่งเป็นต้นคลองแม่ข่า ได้รับผลกระทบจากการรุก้าของสนามกอล์ฟด้านข้าง เก้า-มีหมู่บ้านจัดสรร รุก้าพื้นที่ของหนองน้ำที่รองรับมาจากห้วยแม่หยวก สิบ-ห้วยแม่หยวกได้รับการดูแลไม่ทั่วถึงจากหน่วยงานรัฐ สิบเอ็ด-การสร้างถนนสายหลักทับทางเดินของน้ำทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมเมือง เชียงใหม่ ปัญหาที่เกี่ยวกับคลองแม่ข่าที่สามารถมองเห็นปัญหาภาพอื่นๆของเมืองเชียงใหม่กรณี น้ำท่วม ชาวบ้านที่อาศัยต้นน้ำอย่างกรณีเช่น ชาวบ้านชุมชนทุ่งพัฒนา ได้พยายามชี้แจงว่า “ช่วงหน้าฝนระดับน้ำในคลองแม่ข่าจะสูงมาก ถึงระดับเมตรกว่า ลูกหลานไปโรงเรียนก็จะต้องขี่คอผู้ใหญ่ออกไป ทางชุมชนจึงจำเป็นต้องของบประมาณโครงการฯ เพื่อมาสร้างสะพานเลื่อนระดับได้ เพื่อที่จะสามารถเลื่อนขึ้นลงตามระดับน้ำ แต่พอถึงหน้าแล้งน้ำแทบไม่มีเลย ยิ่งตอนประมาณ 4 โมงเย็น โรงพยาบาลเอกชนที่ตั้งอยู่ติดกับชุมชนจะปล่อยน้ำจากโรงพยาบาลออกมา ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่าเพราะว่าน้ำมีสีขุ่นแดง เราไม่กล้าให้ลูกๆไปเล่นน้ำ กลัวจะได้รับอันตราย” (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่,2546:11-12)หรือแม้แต่ โรงฆ่าสัตว์เทศบาล ก็พบว่าการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานฆ่าสัตว์ของเทศบาลลงสู่คลองแม่ข่าอยู่ตลอดเวลา ซึ่งปัญหาที่เยาวชนเครือข่ายเริ่มมองเห็นถึงที่มาที่ไปของความเน่าเสียของคลองแม่ข่ามีผลต่อการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยมีการประชุมเพื่อที่จะหาแนวทางไปสู่ขอเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาลงกลุ่มเยาวชนเครือข่ายฯ ได้มีข้อเสนอว่า ประการแรก-ควรทำให้คลองแม่ข่าเป็นแอ่งรองรับน้ำได้กว้างขึ้น สอง-โรงงานอุตสาหกรรม สถานพยาบาล โรงแรม ตลาด ร้านค้า ควรมีการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงคลอง สาม-ควรให้หน่วยงานรัฐเอาใจใส่ดูแลมากยิ่งขึ้น สี่-ควรให้มีการแก้ปัญหาตรงต้นน้ำ ไม่ใช่การขุดลอกคลองปลายน้ำ และควรแก้ไขให้ถูกจุดสำคัญที่ทำให้น้ำเสีย ห้า-ควรมีการสำรวจให้แน่ชัด

ว่าห้วยแม่หยวกมีบริเวณจริงขนาดไหน ทก-ควรมีการศึกษาผังเมืองในการสร้างถนน อาคารบ้านเรือนให้แน่ชัด เป็นต้น (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่, 2546: 12-13)

กระบวนการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ของโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง ได้พยายามที่จะทำให้กลุ่มเครือข่ายและชุมชนหัวฝายได้ตระหนักและเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งนายบุญเรือง ปาละรังษี ได้อธิบายถึงผลที่ได้เรียนรู้ระบบสิ่งแวดล้อมว่า “เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2544 พวกเราชาวชุมชนแออัดได้ร่วมกันขุดลอกคลองอีกครั้ง มีการรณรงค์ไม่ให้มีการทิ้งขยะลงคลองให้ช่วยกันรักษาคลอง ตลอดจนได้ร่วมกันสำรวจปัญหาที่แท้จริงของชุมชน พบว่าชาวชุมชนมีปัญหาหลายอย่าง ทั้งด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม จึงมีการปรับผังชุมชนที่ปลูกบ้านรูกล้าแนวคลองและรื้อย้ายออกแล้วปลูกต้นไม้ตลอดแนวคลอง เราต้องการคลองที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่คลองที่ทำเขื่อนสองฝั่งด้วยคอนกรีต (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่, 2546: 14) นอกจากนี้พบว่า ชาวชุมชนหัวฝายได้มีการรณรงค์ชาวชุมชนที่อาศัยริมคลองแม่ข่าในบริเวณหลังบ้าน เพื่อที่จะสามารถปลูกต้นไม้และผักสวนครัวได้ ส่วนพื้นที่ริมคลองก็หาพืชคลุมดินมาปลูกป้องกันการพังทลายของดิน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ คือความพยายามที่จะเรียนรู้ร่วมในเรื่องกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของชาวชุมชน ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันนี้แทบทุกชุมชน ทั้งชุมชนกำแพงงามเองก็ริเริ่มที่จะจัดระบบผังชุมชน โดยมีการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่โครงการฯ ส่งสถาปนิกเข้ามาช่วยจัดระบบผังชุมชนใหม่ เพื่อให้เป็นระเบียบมีพื้นที่ว่างบริเวณแนวคลองสำหรับปลูกต้นไม้ป้องกันการพังของตลิ่ง ทางเดินจะได้กว้างขึ้น อีกทั้งขยับบ้านออกจากแนวกำแพงดิน เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานเอาไว้ รณรงค์ให้มีการบำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนก่อนปล่อยลงคลอง ปลูกผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับไว้หน้าบ้านเพื่อความสวยงาม รวมทั้งมีการสร้างศาลาชุมชน เพื่อเป็นจุดพักผ่อนและศูนย์รวมของชาวบ้าน ซึ่งเป็นแนวคิดร่วมของกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวรมาช่วยกันออกแบบให้ชาวบ้านได้ร่วมคัดเลือกตัดสินใจ หรือกรณีชุมชนระแงง ที่มีปัญหาไม่แตกต่างไปจากสองชุมชนที่กล่าวมาแล้วก็คือ ปัญหาทางเดินเท้าในชุมชนทรุดโทรม ปัญหาขยะและยังมีปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ปัญหาหนี้สิน การส่งกลิ่นเหม็นจากการเผาเศษ การศึกษาของเด็กเยาวชนในชุมชน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ชาวบ้านได้มีข้อสรุปจากการประชุมร่วมกันหาแนวร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน เช่น การวางท่อระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง การปรับปรุงทางเดินเท้าในชุมชน รณรงค์ให้มีการคัดแยกขยะในครัวเรือน มีการสำรวจบ้านที่มีสภาพที่ทรุดโทรมเพื่อนำไปสู่การปรับปรุง การหาอาชีพเสริมให้กับชาวชุมชนเพื่อป้องกันหนี้ในอนาคต การจัดตั้งกองทุนการศึกษาสำหรับเด็ก ด้วยการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เด็ก มีการรณรงค์เรื่องการต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้ร่วมของชาวบ้านในเครือข่ายฯ ไม่เพียงร่วมกันพัฒนาเชิงกายภาพดังกล่าวมาแล้วเท่านั้น ชาวบ้านเครือข่ายฯ ยังได้พยายามที่จะได้ร่วมกับขบวนการชุมชนทั่วประเทศในการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิที่อยู่

อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่อาศัยริมคลองที่คนไม่เพียงมีหน้าที่ช่วยกันดูแลรักษาคลองเท่านั้น แต่มีความพยายามที่จะแสวงหาสิทธิที่อยู่อาศัยด้วย เพราะกลุ่มชาวบ้านเครือข่ายตระหนักดีว่าที่อยู่นั้นมิได้หมายความว่าเพียงเฉพาะการมีบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น แต่ความมั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องที่ต้องเกิดขึ้น (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่, 2546: 14-15)

ดังนั้นพบว่า เจ้าหน้าที่ของโครงการเองก็ร่วมตระหนักในสิ่งที่ชาวบ้านเครือข่ายมีความต้องการที่จะให้เกิดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และจากประสบการณ์ของชาวบ้านในความพยายามที่จะแสวงหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหา ซึ่งพบว่า ความมั่นคงที่สำคัญในระดับต้นของชาวบ้านเครือข่ายก็คือ การสร้างฐานระบบความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จึงเป็นบ่อเกิดของกิจกรรมที่สำคัญที่ทางชาวบ้านเครือข่ายร่วมกันคิดว่าควรมีการสร้างจิตสำนึกนับแต่เด็กเล็กๆในชุมชน นั่นก็คือ การจัดทำกิจกรรม “โครงการ ธนาคารคนเป่ียงเมือง”

2. โครงการ ธนาคารคนเป่ียงเมือง

กิจกรรมที่พยายามที่จะทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นเล็กเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้เด็กมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของครอบครัว ก็คือการออมทรัพย์ หรือออมเงินในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ โดยทางผู้ใหญ่ได้สอนให้เด็กเรียนรู้จักการทำงานเพื่อการเก็บออม ดังนั้นกิจกรรมที่ผู้ใหญ่นำเสนอให้เด็กได้ร่วมกิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ก็คือ “การทำความสะอาดในชุมชน” โดยให้เด็กร่วมกันเก็บขยะตามทางเดินริมคลอง ตักขยะที่ลอยมากับน้ำ และขยะบางอย่างที่เก็บมาได้ก็นำมาคัดแยก ขายให้กับกลุ่มโกดังของเครือข่ายๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการรายได้ร่วมกัน ซึ่งเงินของแต่ละคนที่ได้มานั้นจะนำไปฝากร่วมกันที่ “ธนาคารคนเป่ียงเมือง” มีเยาวชนที่เริ่มเป็นผู้ใหญ่เป็นตัวแทนการทำกลุ่มบัญชีเงินฝาก เด็กและเยาวชนมีสมุดเงินฝากแต่ละคน กิจกรรมนี้มีผู้ปกครองของเด็กให้ความสนับสนุนกิจกรรมนี้ โดยการสอนเด็กในแยกขยะภายในครัวเรือนเพื่อนำไปขายเป็นรายได้ และเด็กบางส่วนก็เก็บเงินที่ได้จากค่าใช้จ่ายรายวันที่ผู้ปกครองให้ใช้จ่ายที่โรงเรียนไว้เก็บออม เป็นการรู้จักให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และรู้จักอดทนต่อความอยากได้เช่น ประหยัดค่าขนม นำเงินไปฝากไว้ที่ธนาคารคนเป่ียงเมือง นับว่าเป็นการสร้างกิจกรรมที่สร้างให้เด็กและเยาวชนในชุมชนรู้จักประหยัดอดออมและรู้จักคุณค่าของการทำงานและสร้างจิตสำนึกให้ช่วยเหลือตนเองและครอบครัว รวมไปถึงการสร้างอนาคตของตนเองนับแต่เล็กแต่น้อย นอกจากนี้แล้ว พบว่า โครงการฯพยายามที่จะนำเด็กและเยาวชนในชุมชนมาร่วมกันทำงานช่วยผู้ใหญ่ในชุมชน และร่วมกิจกรรมในชุมชนสำหรับเด็ก เช่น ช่วยผู้ใหญ่จัดงานปีใหม่วันเด็ก และช่วยกันรักษาความสะอาดภายในชุมชน หรือสนใจดูแลด้านสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่, 2546: 16-17)

กิจกรรมการออมเงินสำหรับเด็กนี้ คุณพิมพ์วิมล สุริยา ผู้ดูแลโครงการฯ ได้อธิบายว่า “เป็นการให้เด็กออมวันละบาท นับเป็นเรื่องที่ดี เวลาคนในครอบครัวหรือเด็กไม่สบายเงินออมวันละบาทนี้สามารถดูแลสวัสดิการได้ด้วย เข้าโรงพยาบาลได้ จะได้เงินจากโครงการวันละ 100 บาท เป็นค่าใช้จ่ายช่วยค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นโครงการให้เด็กมาออมเงินวันละบาท ได้เดือนหนึ่งก็จะ 30 บาทก็กลายเป็นการออมเงินเพื่อสวัสดิการ ในปัจจุบันมีชาวบ้านในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิก ประมาณ 100 กว่าหลังคาเรือนแล้ว นอกจากเงินออมวันละบาทสำหรับเด็กแล้ว มีผู้ใหญ่จำนวนหนึ่งเข้ามาออมในนามของลูกมากขึ้น และเงินออมวันละบาทนี้ยังสามารถใช้เป็นการกู้ยืมเงินได้อีกด้วย โดยการกู้เงินออมวันละบาทแต่ละครั้ง จะต้องมีคนมาค้ำประกัน 2-3 คนก็สามารถกู้เงินออมวันละบาทได้ ซึ่งนับได้ว่าช่วยให้คนในชุมชนที่เข้ามาออมเงินวันละบาทดูแลช่วยเหลือกันเรื่องปัญหาในชีวิตประจำวันได้ด้วย..”(สัมภาษณ์ พิมพ์วิมล สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย)

นอกจากเงินออมสำหรับเด็กของโครงการธนาคารคนเป็ยเมืองแล้วพบว่า ภายในชุมชนยังมีการรักษาดูแลเงินอื่นๆอีกหลายโครงการฯ เช่น โครงการหมู่บ้านละล้าน ซึ่งนับเป็นเงินที่ใช้ในการหมุนเวียนภายในชุมชน คนในชุมชนเข้าใจว่า เงินหมู่บ้านละล้านจะเป็นรูปแบบเงินเครือข่าย โดยพ่อน้อย สุริยา ได้อธิบายว่า “เงินโครงการหมู่บ้านละล้าน เป็นเงินเครือข่ายของชุมชน เป็นเงินที่รัฐบาลให้มา แต่ทุกคนที่จะต้องเข้าเป็นสมาชิก โครงการหมู่บ้านละล้านจะต้องออมเงินเข้าด้วย เป็นการออมเงินเพื่อใช้ในกรณีกู้เพื่ออาชีพ หรือมีเรื่องเดือดร้อนในชุมชน อย่างพ่อก็เคยกู้เอาเงินมาเป็นทุนเพิ่มร้านค้าก็ช่วยให้ร้านอยู่รอดได้ กรณีเงินล้านนี้ เป็นเงินออมที่สมาชิกจะต้องออมเงินทุกๆเดือนให้ครบ 6 เดือนก่อนถึงจะมีสิทธิกู้เงินเอาไปลงทุนได้ โครงการเงินหมู่บ้านละล้านนี้ก็จะมีส่วนดูแลที่ค่อนข้างถี่ นื่องหนึ่งดูแลโครงการออมทรัพย์วันละบาท และเงินเครือข่ายหมู่บ้านละล้านนั้นก็จะมีพ่อหลวง(พ่อประทีป บุญหมั่น)ผู้นำชุมชนเป็นคนคอยตรวจสอบดูแลใกล้ชิด...กิจกรรมการออมทรัพย์นี้แหละ สำหรับคนในชุมชนแล้วเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของชุมชน...”(สัมภาษณ์ นายน้อย สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย)

การตระหนักถึงการเก็บออมเงินของคนชุมชนหัวฝาย แม้ได้เริ่มต้นกิจกรรมมานับแต่ปี พ.ศ.2538 มาแล้ว ก็ยังคงพบว่าคนในชุมชนจำนวนมากยังไม่มีความพร้อมในการออมเงิน ทำให้ผลสำเร็จในการออมเงินมีขีดจำกัดเฉพาะ ยังไม่สามารถขยายไปได้ไกลครอบคลุมคนทุกคนภายในชุมชน เพราะปัญหาที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของกลุ่มอาชีพ หรือบางกลุ่มก็มีศักยภาพในด้านเศรษฐกิจดีอยู่แล้ว ก็อาจไม่ได้เข้ามาออมเงินกับทางชุมชน ในกรณีนี้ พ่อน้อย สุริยา ได้ให้ความคิดเห็นสำหรับเรื่องไว้ว่า “...ในชุมชนมีชาวบ้านบางกลุ่มยังไม่ได้เข้าร่วมกันออมเงิน เช่น กลุ่มบ้านกรีกทองช่างคำ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีเงินทำธุรกิจทำการค้าขาย แล้วก็มึงงานที่มั่นคง มีเงินฝากในธนาคารของ

เขากันเอง ก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้เข้าร่วมออมทรัพย์ในชุมชน แล้วยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้เข้ามา
 ร่วมออมทรัพย์ในชุมชนก็คือ ชาวบ้านที่มีอาชีพรับราชการ ก็ไม่ค่อยได้เข้าร่วมออมเงินชุมชน แต่
 ก็แปลกว่ามีเจ้าหน้าที่ราชการภายนอกชุมชนกับกลุ่มพ่อค้าคนนอกชุมชนขอเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพื่อ
 ได้กู้เงิน เรายังก็ไม่แน่ใจว่าทำไมข้าราชการภายในชุมชนไม่เข้ามาออม แต่ข้าราชการนอกชุมชนเข้า
 มาร่วมออมแล้วขอกู้ อาจเป็นเรื่องการเงินพวกเขาไม่ค่อยจะดีเท่าไร แต่ถ้าเป็นกิจกรรมชุมชนแล้ว
 ก็จะเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยบ่อยมากนัก...” สำหรับน้องหนึ่งหรือ พิมพ
 วัลลัญช์ ได้เสนอข้อมูลเพิ่มเติมกรณี ความไม่พร้อมของกลุ่มคนบางกลุ่มในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วม
 เงินออมทรัพย์ว่า “...แต่ก็มีบางคนในชุมชนที่หาเช้ากินค่ำ ไม่มีเงินเหลือมาเก็บ หรือบางคนยังคิด
 ว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเอาเงินมาออมทรัพย์ก็ยังมีอีกหลายคน วิธีการก็คือให้เด็กออมเป็น
 ตัวอย่าง เพราะเด็กยังออมเงินได้เลย แล้วผู้ใหญ่ทำไมจะออมทรัพย์ไม่ได้ ออมทรัพย์วันละบาทนี้
 คือ เริ่มต้นตั้งแต่วันละ 1 บาท ส่วนใครจะมาออมมากกว่า 1 บาทก็ได้ แต่ชาวบ้านบางส่วนยังไม่เข้า
 มา ก็คิดว่าจะพยายามให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาออมให้ครบทุกครัวเรือน คิงเด็กมาออม โดยจะทำให้
 ผู้ใหญ่บางคนรู้สึกว่าเป็นการออมให้ลูกให้เด็ก แล้วจะให้ผู้ใหญ่ที่ออมทรัพย์แล้วไปช่วยบอก
 ต่อๆกันว่าการออมทรัพย์คืออะไรบ้าง เพราะบางคนไม่สนใจเลย ก็ยังหาคำตอบไม่ได้ว่าทำไมจึง
 ไม่สนใจออมทรัพย์ แต่ก็มีจำนวนไม่มาก ตอนนี้เด็กในชุมชนมาร่วมเป็นสมาชิกออมกันมากแล้ว
 แต่อยากให้เข้าร่วมกันทุกคน...”(สัมภาษณ์ พ่อน้อย สุริยา และพิมพวัลลัญช์ สุริยา วันที่ 23
 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรีท้าววัดหัวฝาย)

อย่างไรก็ตามพบว่า ปัญหาเรื่องการออมทรัพย์ และปัญหาเรื่องการกู้เงินของคนใน
 ชุมชนและบางส่วนคนนอกชุมชน รวมไปถึงปัญหาการผ่อนชำระเงินกู้คืนแก่เงินกองทุนยังนับเป็น
 เรื่องที่สำคัญของชุมชนไม่น้อย คุณพิมพวัลลัญช์ สุริยา ได้เล่าให้ฟังถึงปัญหาเรื่องเหล่านี้ว่า “...คนที่
 เข้าร่วมออมเงินกับชุมชน ก็มีตั้งแต่ภายในชุมชนเองตลอดไปถึงชุมชนแถวบริเวณสะพานแม่จ่า
 สำหรับบางคนหรือบางบ้านที่ยังไม่รู้หรือไม่เข้าใจเรื่องเงิน เช่น เรื่องกองทุนเงินล้าน ก็จะให้มาหา
 มาคุยกันในชุมชนนี้ บางคนอยากได้ข้อมูลก็จะเข้ามาถาม แต่บางคนที่มีเงินหรือฐานะดีอยู่แล้วก็จะ
 ไม่ได้เข้าร่วมด้วย คนในชุมชนเข้าร่วมแทบจะทุกครัวเรือน อย่างกรณีกองทุนเงินล้านนี้
 สมาชิกที่ต้องการจะเข้าร่วมก็ต้องเริ่มออมเงินกันก่อน อย่างต่ำที่สุดก็จำนวนเงิน 60 บาท แล้ว
 เงินเปิดสมุดเงินฝากอีก 5 บาท รวมแล้วอย่างต่ำสุดก็ต้องมีเงินเข้าเป็นสมาชิก 65 บาท ตอนนี้มี
 สมาชิกเข้าร่วมกองทุนนี้ประมาณ 100 กว่าคนแล้ว แต่ปัญหาที่พวกเราคนทำงานดูแลเงิน อย่าง
 กรณีตัวอย่างเงินล้านนี้ก็ คือ คนที่กู้เงินไปแล้วไม่มีเงินมาคืน เริ่มตั้งแต่เศรษฐกิจมีปัญหากันชาวบ้าน
 ไม่มีเงินส่งเงินล้าน ก็จะมีการกู้เงินกันแบบหมุนเวียน ก็มีปัญหาอีก ชาวบ้านก็เลยใช้วิธีการกู้ที่อีกแห่ง
 หนึ่งมาผ่อนอีกแห่งหนึ่ง บางคนไปกู้เงินดอกเบี้ยละ 20 บาทมาผ่อนเงินกู้คืน ก็เดือดร้อนกันพอ

สมควร แต่ในความเป็นจริงแล้ว กองทุนเงินเหล่านี้ อย่างพวกเงินล้านเขาเอาลงมาให้เพื่อช่วยชาวบ้าน...อย่างตัวอย่างเศรษฐกิจปัจจุบันนี้ก็คือ ทำมาหากินกันลำบากมากขึ้น แต่มีปัญหาเรื่องค่าเล่าเรียนลูก แล้วยังมีอีกอีกปีละ ข้าวของก็มีราคาแพงขึ้น แพงไปหมด ชาวบ้านก็ไม่มีเงินมาส่งเงินกู้เงินล้าน บางคนกู้เงินไป 1,000-2,000 บาท ไปถึงจำนวน 6,000-7,000 บาท ก็ไม่มีเงินมาส่งคืนแล้ว แต่ก็ยังคิดว่าไปกู้เงินนอกระบบร้อยละ 20 เพราะว่ามีเงินมาช่วยตรงนี้ อย่างคนที่อื่นๆก็เข้ามาร่วมสมาชิก อย่างมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย และที่ รพ. แม่และเด็กหลายคนเข้ามากู้เงินล้าน เจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นพวกกลุ่มมีเงินเดือน แล้วก็มีค่าใช้จ่ายรายเดือน ถ้ามีปัญหาเรื่องเงิน เงินล้านตรงนี้ก็จะช่วยในกรณีฉุกเฉินได้ กู้มาเป็นค่าใช้จ่าย เช่น จ่ายค่าเทอมลูก ก็เป็นกรณีส่วนใหญ่ของเจ้าหน้าที่ๆ ที่มาร่วมเป็นสมาชิก...สำหรับตอนนี้ก็มีการคุยกับพี่แวฟพี่ไก่ ที่ดูแลเงินล้านกันอยู่ว่า จะเริ่มต้นคุยกันอย่างไรที่จะให้คนมาคืนเงินกองทุน ก็เพราะกลัวว่าถ้าใครมีปัญหาเดือดร้อน แล้วเงินไม่พอจะทำกันอย่างไร เพราะเงินก้อนนี้เป็นเงินที่ใช้ในการดูแลกันของชุมชน โดยเฉพาะยังมีกระแสข่าวว่าจะมีการเอาเงินล้านคืน ก็ยังทำให้กลัวกันมากกว่าจะทำกันอย่างไร อย่างการลือกันครั้งแรกบอกกันมาว่าเงินกองทุนการศึกษา 9 พันล้านเขาก็จะเอากลับไป ก็มีแต่ข่าวลือ พอมีการคุยกันก็คิดว่าคงเป็นไปได้ที่จะคืนเงิน เพราะผู้ใหญ่มองกันว่าเป็นเงินของชุมชนแล้ว คงไม่มีการคืน อาจเป็นเพราะช่วงนี้ทักษิณมีปัญหาหนัก ก็พูดกันว่าทักษิณจะเอาเงินคืน ลือกันว่าทักษิณไม่ได้เป็นนายกฯแล้ว ก็คิดว่าคนจะเอาเงินล้านคืนกองทุนหมู่บ้านคืน ก็เลยทำให้ทุกคนที่ยังเป็นหนี้ส่งเงินล้านกังวลใจ แล้วก็มีความลือตอนนี้ว่าทักษิณออก ทุกคนก็เลยยังกังวลกันมาก..."(สัมภาษณ์ พิมพ์วัลลภ สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย)

อย่างไรก็ตามพ่อน้อย สุริยา ยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า "สำหรับกลุ่มคนทำงานแล้วมองว่า การทำกิจกรรมชุมชนให้ดีขึ้น ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการและผู้นำว่าต้องทำตัวอย่างไรเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีความเป็นอยู่ตามอัธยาศัย ผู้นำก็ต้องออกมาทำกิจกรรมมากขึ้น ถ้าประชาชนยังคงอยู่ก็คงจะเป็นตัวชี้วัดว่าจะเป็นที่พึงของชาวบ้านให้มากขึ้น มีคณะกรรมการของชุมชน 15 คน เช่น บุญส่ง สังคม บุญทา ยายทวน ลูกยายทวนที่ชื่อพงษ์สุวรรณ น้องแองนี่ไปช่วยดูแลเงินล้าน น้องหนึ่งช่วยดูแลเงินออมทรัพย์ พ่อก็เป็นคณะกรรมการชุมชนแล้วยังเป็นคณะกรรมการอสม.ด้วย แล้วยังมีคณะกรรมการอสม.อีก 10 กว่าคน มีกันมาก แต่ไม่เคยเห็นความสำคัญกันเท่าไร มีแต่กรรมการทำงานกันจริงไม่ก็คน วันไหนคืนไหนดีๆก็จะปฏิบัติเรื่องการจัดยาหรือกองทุนยากันอีกสักครั้งหนึ่ง เช่น พวกยาปวดท้อง ท้องร่วง ปวดหัว ก็จะเริ่มต้นกันใหม่ แต่เสียคนในชุมชนเอาไปปฏิบัติกันไม่ดี ไม่คอยดูแลตนเอง แต่ก็ดีที่มีสวัสดิการพาไปโรงพยาบาลได้ เปิด OPD ได้ มีสถานอนามัยใกล้ชุมชน เบิก OPD เฉพาะค่าเสียเวลาการทำงาน คือกองทุนออมทรัพย์วันละบาทให้เงินวันละ 100 บาท เพื่อช่วยเขาแทนการเสียเวลาการทำงาน ช่วย

ให้ครอบครัวมีเงินได้ใช้กัน...”(สัมภาษณ์ พ่อน้อย สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรัทธา วัดหัวฝาย)

3. กิจกรรมโรงเรียนคนเป็เมือง

การแสวงหาปัญหาของของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ผ่านการร่วมมือกับองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อนำไปสู่การแสวงหากิจกรรมที่แก้ไขปัญหของชุมชน กรณีโครงการ ธนาคารคนเป็เมืองหรือกลุ่มออมทรัพย์รายวันได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากภาวะหนี้สินของชาวบ้านในชุมชนที่มีรายได้ไม่เพียงพอรับรายจ่าย การเกิดกลุ่มออมแบบรายวันจึงเป็นความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหและเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อพึ่งพาตนเอง และส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่เกิดจากภาวะหนี้สินของชาวบ้านนี้เอง ทำให้ชาวบ้านในเครือข่ายฯ โดยเฉพาะชาวบ้านเครือข่ายชุมชนระแกงเห็นว่าควรหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมาศึกษาให้เป็นรูปแบบว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และควรจะแก้ไขปัญหภาวะหนี้สินของครัวเรือนและชุมชนอย่างไร ดังนั้น การเกิดขึ้นของกระบวนการการเรียนรู้ในระดับชาวบ้านจึงเกิดกิจกรรมขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านในเครือข่ายเดียวกันนั้นก็คือ การจัดกิจกรรม “โครงการ โสงเฮียนคนเป็เมือง” เกิดขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ได้พยายามเป็นแรงหนุนเสริมและเป็นทีปรึกษาของชาวบ้านในฐานะเป็นผู้มีองค์ความรู้ในระบบระดับหนึ่ง การจัดการประชุมชาวบ้านเครือข่ายที่ประสบปัญหาหนี้สินเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งทีมโครงการวิจัยดังกล่าวพบว่า การประชุมได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ถ้าหากชาวบ้านมีเงินสำหรับหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมเงินกันเอง ก็จะสามารถช่วยให้ไม่ต้องพึ่งพาเงินกู้นอกระบบที่มีดอกเบี้ยแพง ซึ่งมีผลที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถควบคุมอัตราดอกเบี้ยและไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ให้กู้ยืม และนั่นเป็นเหตุผลของการจัดตั้งกิจกรรมของแต่ละชุมชนในเครือข่ายเป็น “โครงการ ธนาคารคนเป็เมือง” ขึ้นมาเพื่อแก้ไขเหตุปัญหาดังกล่าว นี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้ร่วมและช่วยกันแก้ไขปัญหของชาวชุมชนในเครือข่ายผ่านการเรียนรู้ของ “โสมเฮียนคนเป็เมือง”

การเปลี่ยนผ่านของประสบการณ์ของชาวบ้านเครือข่ายต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้กลุ่มผู้นำมีการหารือกันกับทีมนักวิชาการที่คอยช่วยให้คำปรึกษาถึงแนวทางและการออกหควรจะแก้ไขหรือมีกระบวนการขั้นตอนอย่างไร การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้นำและชาวบ้านที่ปฏิบัติงานกิจกรรมของชุมชนคือสิ่งที่ชาวบ้านมีความต้องการเพิ่มมากยิ่งขึ้นจากองค์ความรู้จากภายนอก การมีสถานที่เพื่อจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ทั้งจากคนภายในชุมชน และบุคลากรที่มาจากภายนอกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะต่างๆ รวมถึงเป็นแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในวงกว้างให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น รวมถึง

เป็นแหล่งถกเถียงปัญหาของชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ และการเมืองทั้งในระดับชาติ และระดับโลก โดยได้มีการตกลงกันว่าจะมีการเชิญผู้มั่งคั่งความรู้และนักวิชาการเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านเป็นระยะๆ โดยเน้นหลักในเรื่อง “การเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์จากคนในเครือข่ายไปสู่คนอื่นๆภายในชุมชนและนอกชุมชน” ประเด็นที่นำไปสู่การถกเถียงเรียนรู้เรื่องความรู้จากประสบการณ์มักเป็นรูปแบบของ “การร่วมกันสรุปผลงานและบทเรียนที่ได้มีการบริหารจัดการและได้ร่วมกิจกรรมกันมาในระดับหนึ่ง” อยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างแนวทางการวิเคราะห์การทำงานและนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบกิจกรรม วิธีคิด วิธีการทำงานที่ดียิ่งขึ้น ในขณะที่องค์กรภายนอกจะเป็นส่วนหนุนเสริมองค์ความรู้เดิมที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วให้ชัดเจนและหาแนวทางร่วมพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น โดยเน้นประเด็นเรื่องการรู้เท่าทันกลไกของสังคมภายนอก อาทิเช่น ประเด็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นและเป็นกระแสสังคมในแต่ละช่วงทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับนโยบาย รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการกำหนดเชิงนโยบายจากองค์กรระดับนานาชาติได้ด้วย เช่น การเรียนรู้เรื่องราวของสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และธนาคารพัฒนาเอเชีย เป็นต้น

ในการแสวงหาสถานที่จัดเวทีประชุม แรกเริ่มก่อนมีสถานที่ปัจจุบัน ได้ใช้โบสถ์วัดหัวฝายเป็นที่ประชุม โดยชาวบ้านเครือข่ายร่วมกันตกลงใช้ชื่อว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” และประเด็นแรกที่มีการเปิดประชุมเรียนรู้ร่วมกันก็คือ “การเลือกตั้งนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่มีผลเสียอย่างไร” โดยมีการเชิญนักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาเป็นผู้นำอภิปรายและเปิดประเด็น ในเวลาต่อมาทางกลุ่มมหาวิทยาลัยชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้างศาลาขึ้นเป็นที่ประชุม และได้เปลี่ยนชื่อจากมหาวิทยาลัยชาวบ้านเป็น “โฮงเฮียนคนเป็งเมือง” สาเหตุที่ทำให้กลุ่มชาวบ้านได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียนก็เพราะว่า ความหมายของคำว่ามหาวิทยาลัยมีนัยยะที่เป็นทางการมากเกินไปสำหรับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านบางคนไม่สะดวกใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ด้วยเกรงในเชิงจิตวิทยาว่าอาจไม่มีคุณสมบัติมากพอที่จะเรียกว่ามหาวิทยาลัย โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสืออ่านเขียนหนังสือไม่ได้และบางกลุ่มที่ไม่ถนัดด้านการเขียนอ่าน ซึ่งประเด็นดังกล่าวทำให้มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ได้เฉพาะบางกลุ่มที่มีความสามารถในการเขียนอ่าน เพราะการเรียนรู้ดังกล่าวใช้ระบบเอกสารประกอบเป็นจำนวนมากนอกเหนือไปจากการเสวนาร่วมกัน สำหรับคำความหมายของ “คนเป็งเมือง” นั้น กลุ่มชาวบ้านที่ได้ร่วมกันคิดได้อธิบายว่า เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีความเจริญมาก ก็ด้วยสาเหตุประกอบด้วยผู้คนหลากหลายระดับ หลากหลายกลุ่มอาชีพ มีผสมกันทั้งคนร่ำรวยและกลุ่มคนยากจน และโดยเฉพาะคนยากจนที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ได้มีบทบาทที่สำคัญมากกลุ่มหนึ่งของเมือง และเป็นส่วนที่ทำให้เมืองมีชีวิตอยู่ได้มีความเจริญและมีความเสมอภาค การอธิบายของกลุ่มชาวบ้านในเรื่องนี้ปรากฏขึ้นภายหลังจากที่กลุ่มทีมวิจัยโครงการพัฒนา

ชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ พบกันว่า ผลการสำรวจของผู้คนในชุมชน เรื่องกลุ่มอาชีพ ปรากฏว่า กลุ่มผู้คนในชุมชนศรีท้าววัดหัวฝายได้ประกอบอาชีพตลอด 24 ชั่วโมง หมายความว่า ชาวบ้านเองพบว่า คนในชุมชนได้ทำงานหล่อเลี้ยงเมืองเชียงใหม่ถึง 24 ชั่วโมง งานศึกษาที่ศรีนครและคณะได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้ว่า

“การสร้างงานของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง จะมีลักษณะที่หลากหลายและไม่ ต้องใช้ทักษะมากนักในการประกอบอาชีพ แต่กลับเป็นการสร้างสรรค์งานที่ไปเกี่ยวพันชีวิตอื่นใน สังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างไม่ยากลำบากจนเกินไป เช่น อาชีพการค้าขายอาหารราคาถูก ต่างๆ เช่น ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว กาแฟ ผักพื้นบ้าน นอกจากนี้บางอาชีพยังได้มีส่วนในการจัดการ ด้านสิ่งแวดล้อมของเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น อาชีพกวาดถนนและอาชีพเก็บของเก่าขาย ซึ่งนอกจากจะทำให้บ้านเมืองสะอาดแล้วยังเป็นการประหยัดทรัพยากรด้วยการนำของที่ยังมี ประโยชน์อยู่กลับมาใช้ใหม่อีกครั้ง ในบางอาชีพยังเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้รายได้ของ ประเทศชาติสูงขึ้นด้วย เช่น การประกอบอาชีพในภาคการบริการซึ่งเป็นอาชีพสำคัญในนโยบาย การท่องเที่ยวของประเทศ ความหลากหลายของอาชีพที่คนจนเข้าไปมีส่วนในการขับเคลื่อนเหล่านี้ เป็นพลังสำคัญยิ่งในการหล่อเลี้ยงเมืองและผู้คน ให้มีชีวิตรอดในสังคมของการแข่งขัน การ ประกอบอาชีพของชาวชุมชนในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการนี้ดำเนินไปตลอด 24 ชั่วโมง โดย สลับสับเปลี่ยนกันไปตามช่วงเวลาและลักษณะของงานเช่น อาชีพฆ่าหมู ที่เริ่มต้นเมื่อเวลาตีหนึ่ง ตามด้วยอาชีพกวาดถนน เก็บขยะ ขายหมู ขายผัก สามล้อถีบ จนถึงเช้าประมาณ 6.00 น. ที่ผู้คน เริ่มไปตลาดและจับจ่ายซื้อของ และอาชีพอื่นๆในชีวิตประจำวันก็จะดำเนินตามมา จนกระทั่งเข้าสู่ อาชีพภาคการบริการในตอนค่ำจนถึงเวลาเที่ยงคืน เป็นวิถีการดำรงชีวิตของคนจนเมืองที่ดำเนิน ไปในแต่ละวัน เหมือน “ปฏิทินชีวิตของคนจน” ที่ปฏิบัติงานรับใช้สังคมเมืองในปัจจุบัน”(ศรีนคร พุ่มมณีและคณะ, 2547 : 135-136)

การอธิบายดังกล่าวของศรีนคร พุ่มมณีและคณะได้ปรากฏภาพปฏิทินชีวิตของคนจน ได้ดังนี้คือ

เวลา	กิจกรรมอาชีพ
00.01 - 03.00 น.	ฆ่าหมูใน โรงงานฆ่าสัตว์เทศบาล
00.01 - 06.00 น.	ขามตามบริษัท ห้างร้านต่างๆ
03.00 - 06.00 น.	ฆ่าและหมู กวาดถนน เก็บขยะ ขายหมู ขายผัก ถีบสามล้อ
06.00 - 09.00 น.	ส่งหนังสือพิมพ์ ขายปลาท้อง โกง ขายชา-กาแฟ
06.00 - 12.00 น.	ล้างจาน ขายขนมหวาน ขายปลา ขายไส้หมูทอด

09.00 – 15.00 น.	ขายอาหาร ลูกจ้างเทศบาลเก็บขยะ รับราชการ กู้ก ขยายเครื่องสำอางค์ ทำธนู ทำตุ๊กตา รับเลี้ยงเด็ก ขายอาหาร ขายของชำ
09.00 – 21.00 น.	ลูกจ้างร้านค้า ขับรถส่งของ ล้างกระจก กรรมกร รับเหมาก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป ชัก-อบ-รีด อู่รถ ซ่อมรถ ขายหอย ขายไอศกรีม ขายกล้วยเดี่ยว ทำเฟอร์นิเจอร์ พนักงานบริษัท เด็กปั๊ม ช่างทาสี ร่างทรง เย็บผ้า แม่บ้านทำความสะอาด เก็บของเก่า ทำเครื่องเงิน ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ไกด์ เด็กเสิร์ฟ ร้านเสริมสวย ขับรถสี่ล้อ ขับรถตุ๊กๆ ปั่นสามล้อ ขับรถบริษัท ขายข้าวเหนียว ขายอาหาร พนักงานห้าง ขับรถสี่ล้อ รถตุ๊กๆ ขายของชำ ร้านถ่ายรูป ขายข้าวสาร
09.00 – 24.00 น.	กู้ก ล้างจานร้านอาหาร
12.00 – 15.00 น.	ชักผ้า พับถุง ปั่นขนม
12.00 – 18.00 น.	ขายขนม ลับมิด ขายชาละเป่า-ขนมจีบ ขายกล้วยเดี่ยว เก็บขยะ
15.00 – 24.00 น.	ขายอาหารตามสั่ง ขายของไนท์บาร์ซาร์
15.00 – 21.00 น.	ขายหมูปิ้ง ขายข้าวแกง ขายสุรாயาดอง
18.00 – 24.00 น.	เก็บขยะ ขายของไนท์บาร์ซาร์ ขายเสื้อผ้า ขายปลาหมึก ช่างฟ่อนขันโตก ทำความสะอาดตลาด ขายอาหาร ร้องเพลงร้านอาหาร เด็กเสิร์ฟ เดินตัวภาพยนตร์ ขายลูกชิ้น ไข่กรอก ขายหมูสะเต๊ะ
21.00 – 24.00 น.	ร้องเพลงร้านอาหาร เล่นดนตรีร้านอาหาร เด็กเสิร์ฟ ขับรถสี่ล้อ ขายเลือดหมู ขับรถบรรทุก ดัมกระดุกวัว ยาม

(ข้อมูลจาก รายงานวิจัยทีมาภาคเหนือ โครงการวิจัยและปฏิบัติการเรื่อง พัฒนาชุมชน
แอ็ดและองค์กรชุมชนแอ็ดในเมือง: กรณีศึกษา ชุมชนแอ็ดเมืองเชียงใหม่ เอกสารประกอบการ
ประชุม วันที่ 3 มีนาคม 2544 ณ ห้องประชุมลัดดาวัลย์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์)

ดังนั้นจะพบว่า “ปฏิทินชีวิตคนจนเมืองเชียงใหม่” ของผู้คนในชุมชนศรัทธา วัดหัวฝาย ได้ประกอบอาชีพดังกล่าวตลอดวัน และงานที่จะต้องทำตลอดคืน ทำให้กลุ่มชาวบ้านที่ได้เข้ามาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนตนเองที่ “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” แห่งนี้ได้เริ่มตระหนักและรู้ว่า การทำงานหรือการประกอบอาชีพของคนจนในเมืองมีส่วนประกอบและมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากต่อการเจริญเติบโตของเมือง โดยเฉพาะมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของเมือง ของประเทศในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “คนจนในเมือง มีส่วนอุ้มชูหรือค้ำจุนแรงงานให้สามารถทำให้งานภาคการผลิตที่เป็นทางการดำเนินไปได้อย่างสะดวก” โดยช่วงเวลาการทำงานของชาวบ้านในชุมชน ไม่เคยหลับไหลไปตามตารางเวลาทำงาน ตลอด 24 ชั่วโมงในแต่ละวัน ซึ่งสภาพดังกล่าวทำให้ชาวบ้านได้รู้ว่า มีชาวบ้านในชุมชนทำงานผลัดเปลี่ยนโดยไม่มีเวลาหยุด ดังนั้นแนวคิดในเรื่อง “คนจนจึงเปรียบเสมือนผู้สร้างเมือง” จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทำความเข้าใจของ “คนแบ่งเมือง” มาใช้เป็นชื่อโรงเรียนว่า “โฮงเฮียนคนแบ่งเมือง” ในเวลาต่อมา

คุณประทีป บุญหมั่น ประธานเครือข่ายชุมชนแขวงเมืองรายและประธานชุมชนศรัทธา วัดหัวฝายได้กล่าวถึง “โฮงเฮียนคนแบ่งเมือง” ไว้ว่า “...การพัฒนาอีกหลายประการ อย่างเช่น การตั้ง “โฮงเฮียนคนแบ่งเมือง” เพื่อที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแบบชาวบ้าน โรงเรียนคนแบ่งเมืองนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากเทศบาลนครเชียงใหม่ให้ใช้สถานที่ด้านหลังบ้านพักของคณะแห่งชาติไถลวัดหัวฝายเป็นที่ตั้งโรงเรียน การเรียนการสอนไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก ทำได้หลากหลายวิธี เช่น เวลาที่มีเพื่อนองค์กรชุมชนจากต่างถิ่นมาดูงาน นอกจากจะพาไปดูสถานที่จริงแล้ว “โฮงเฮียนคนแบ่งเมือง” จะเป็นที่ซึ่งพวกเราจะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์งานพัฒนาร่วมกัน หรือในคราวที่มีสถานการณ์เกี่ยวกับงานพัฒนาหรือเรื่องอื่นๆ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น เรื่องกองทุนหมู่บ้าน พ.ร.บ.ป่าชุมชน สิทธิชุมชน เป็นต้น “โฮงเฮียนคนแบ่งเมือง” แห่งนี้จะเป็นที่ที่พวกเราศึกษาร่วมกัน ในบางครั้งอาจจะมีการนัดหมายให้ความรู้กับพวกเราด้วย โฮงเฮียนคนแบ่งเมืองจึงเป็นโรงเรียนของคนสร้างเมืองอย่างแท้จริง.... ในกรณีเรื่องเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองเอกของการท่องเที่ยว ที่มีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้าเมืองเชียงใหม่ปีละเป็นจำนวนมาก คนจนในชุมชนแออัดเหล่านั้นนอกจากจะช่วยกันสร้างบ้านแบ่งเมืองของตนเองให้คงทนน่าอยู่แล้ว ยังเป็นแรงงานสำคัญของเมืองในทุกช่วงเวลา เช่น งานบริการ แรงงานแบกหาม ค้าขายเล็กๆน้อยๆ ดังนั้นเมืองเชียงใหม่จึงขาดคนเหล่านี้ไม่ได้ แม้ว่าคนทั่วไป จะมองไม่เห็นคุณค่าแรงงานเหล่านี้ก็ตาม” (โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่, 2546: 18-20)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนารูปแบบกิจกรรมดังกล่าว ได้ถูกทำให้กลุ่มชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมได้ เนื่องจากต้องใช้เวลาไปกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ ทำให้คณะกรรมการชุมชนบางคนได้สังเกตเห็นประการว่า กิจกรรมต่างๆที่ทางชุมชนได้ทำร่วมกันนั้น ไม่ว่าจะเป็นการชุด

ลอคคอง การจัดกิจกรรมโฮงเฮียนคนเป็งเมือง กลายเป็นเรื่องที่ทางเครือข่ายชุมชนเป็นหลัก อาจจะไม่ได้อธิบายว่าเป็นกิจกรรมของชุมชนโดยเฉพาะ เพราะมีการทำงานเป็นเครือข่ายหลายชุมชน ชาวบ้านบางส่วนจึงปลีกตัวไปทำงานของตนเอง และให้องค์กรเครือข่ายรับภาระในการทำกิจกรรมเพียงบางส่วน เครือข่ายขององค์กรชุมชนแออัดของเชียงใหม่จะเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมเหล่านี้เป็นหลัก และเป็นผู้ประสานงานหลักไปยังหน่วยงานภาครัฐ เช่น เทศบาล รวมถึงทำการประชาสัมพันธ์ ทำป้ายโฆษณาต่างๆ จึงทำให้บางกิจกรรมเมื่อหมดช่วงเวลาโครงการแล้วก็ยุติกิจกรรมไป ดังที่คณะกรรมการชุมชนศรัทธาวิคหวัฝ่ายท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “...กรณีกิจกรรมชุดลอคคอง โรงเรียนคนเป็งเมือง เป็นเรื่องของทางเครือข่ายๆ ไม่ได้เป็นกิจกรรมเฉพาะของชุมชนเครือข่ายจะมาช่วยทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อประสานงานไปยังเทศบาล ทำป้ายโฆษณา ทางเครือข่ายไปซื้อไม้มาทำทำนบริมคลอง ทำได้ช่วงเดียว แล้วก็เชิญรัฐมนตรีมาเปิด และซื้อดอกไม้มาประดับบ้าน พonganเสร็จเจ้าหน้าที่ก็กลับ เป็นบางอย่างที่ช่วยกันทำดีมาก แต่บางอย่างก็ไม่ดี คือ ถ้าทำแบบลอยๆ ชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์ ผู้นำไปทำก็เสีย ไม่ค่อยทำกิจกรรมแบบทำจริงๆ แต่บางกิจกรรมบางส่วนก็ทำกันจริงๆ แต่ส่วนใหญ่ทำไม่จริง คิดว่าปัญหานี้เพราะทางเครือข่ายไม่ทำอย่างต่อเนื่อง ไม่มาช่วยดูแล ก็อยากฝากกลุ่มสลิ้มลีภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคใต้ เวลาเอาคนมารวมกันเป็นเครือข่าย อย่างภาคเหนือนี้ประทีปดูแล ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับทางโน้นว่าจะทำอะไร บางทีทำเล็กๆ น้อยๆ เหมือนทำให้พันๆ ไป อย่างเช่นการช่วยกันทำทำนบ ก็ไม่ได้ช่วยอะไรมากเท่าไร การทำอย่างจริงๆ ก็ต้องมีคณะกรรมการต้องทำต้องดูแลอย่างจริงๆ ชาวบ้านก็ต้องบอกกรรมการมาช่วยกันดูแล ถ้ากรรมการไม่ทำก็จะไม่มีใครทำเลย เพราะคนส่วนใหญ่เป็นคนจน ไม่มีเวลาทำอะไรแบบนั้น วันๆก็จะออกไปทำงาน ต้องเป็นพวกกลุ่มกรรมการชุมชนลงไปทำกันก่อน ให้ชาวบ้านทำก่อนไม่ได้ ไม่มีทางหรอก ทุกวันประทีปก็จะต้องประกาศทุกวันให้มาประชุม บางทีพวกชาวบ้านก็ไม่ได้มาประชุมกันมากเท่าไร อันนี้ก็เข้าใจว่าชาวบ้านจะออกมาประชุมหลายๆวันก็คงเป็นไปได้ เวลาที่มีกิจกรรมก็จะมีคนเข้ามาด้วยกันบางกิจกรรมอย่างชุดลอคคองมากกว่า 100 คน แต่บางงานก็มีคนมาเข้าร่วมแค่ 20-30 คน เพราะว่าชาวบ้านต่างคนต่างมีภาระ มีการงานจะต้องทำ จึงทำให้มาไม่ได้ แต่งานของคนในชุมชนที่เป็นกิจกรรมไม่ขาดกันเลยก็อย่างเช่น กิจกรรมประจำปี ก็เช่น กิจกรรมใส่บาตร 5 ธันวาคมของทุกปี หรือกิจกรรม 12 สิงหาคมของทุกปี ทางชุมชนจะมีการทำบุญตักบาตรร่วมกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะเข้าร่วมกันทำกิจกรรมนี้ที่วัด ทุกคนทำร่วมกันดีมาก ๆ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เข้าร่วมกันดีมาก มากันมากเพราะทุกคนรู้จักกันอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มที่มาทำงานร่วมกันตลอดเป็นเฉพาะบุคคล บางคนจะเป็นแบบบางวันมา บางวันไม่มา คนเป็นร้อย ถ้ามาได้ประมาณ 20-30 คนก็ถือว่าเยอะแล้ว ส่วนกลุ่มที่ไม่ค่อยเข้ามาส่วนร่วมกิจกรรม ส่วนใหญ่พวกผู้ชายไม่ค่อยมา

ผู้หญิงจะเข้าร่วมกิจกรรมกันเยอะ เพราะว่าผู้หญิงจะทำงานไม่มากนัก ส่วนใหญ่ดูแลลูกอยู่ที่บ้าน พวกพ่อบ้านจะออกไปทำงาน จึงไม่ค่อยมีเวลา ก็เลยปล่อยให้พวกผู้หญิงและพวกแม่บ้านทำงาน กิจกรรมชุมชนแทน...”(สัมภาษณ์ นายน้อย สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรีท้าว วัดหัวฝาย)

อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวก็สะท้อนถึงปัญหาของการจัดการกิจกรรมในระดับชุมชนและเครือข่ายถึงการสร้างความพร้อมและการชี้แจงกิจกรรมให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ดังนั้นจึงพบว่า กิจกรรมต่างๆและกิจกรรมหลักๆของชุมชนจะเป็นความรับผิดชอบของคณะกรรมการชุมชน และพบว่าปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทต่อกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เหตุผลดังกล่าวพบว่า ผู้หญิงมีทัศนคติต่อสภาพความเป็นชุมชนหรือความผูกพันรั้งของความเป็นชุมชนมากกว่าผู้ชายในแง่ของทัศนคติความเป็น “บ้าน” และ “บ้านเรือน” ซึ่งในวิถีปกติ ผู้หญิงจะมีบทบาทที่สำคัญในการดูแลรักษาบ้านเรือน ดังนั้นทัศนคติและแนวคิดเรื่องความเป็นบ้านเรือนทำให้กิจกรรมจำนวนมากประสบความสำเร็จด้วยน้ำแรงของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย สำหรับกลุ่มผู้ชายพบว่า กิจกรรมที่ผู้ชายมีบทบาทที่เด่น บทบาททางการเมืองมากกว่าผู้หญิงที่เล่นการเมืองบนฐานของความเป็นบ้าน ขณะที่ผู้ชายเล่นการเมืองบนฐานของการช่วงชิง และการเพิ่มอำนาจในการจัดการ ซึ่งเป็นวิธีคิดพื้นฐานของกลุ่มกิจกรรมชุมชน ในฐานะของ “บ้านเมือง”

ความพยายามของการสร้างความสำคัญของโรงเรียนคนแฉียงเมืองที่จะเป็นจุดศูนย์กลางของการแสวงหาแนวคิดเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และการจัดความต้องการของชาวบ้านในชุมชนสะท้อนออกมาจากกิจกรรมการประชุมประจำเดือน และการประชุมอื่นๆ รวมถึงงานของเครือข่ายของชุมชนแออัดของเมืองเชียงใหม่ โรงเรียนคนแฉียงเมืองจึงกลายเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของภายในชุมชนและภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตามโรงเรียนคนแฉียงเมืองจะสร้างระบบความสำคัญได้ก็มีความจำเป็นเฉพาะที่จะจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องการแนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” เป็นอย่างมาก ทำให้ในบางเวลาในช่วงต่อมาจึงมีการจัดกิจกรรมบ้าง หยุดเมื่อกิจกรรมของชุมชนได้สิ้นสุดลง และเริ่มต้นเมื่อมีการจัดกิจกรรมใหม่เกิดขึ้นในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

กิจกรรมที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งของชุมชนเอง หรือเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่ายรูปแบบองค์กรชุมชนเมืองเชียงใหม่จึงมีเวลากำหนดให้เกิดขึ้น และลักษณะของแต่ละกิจกรรมชาวบ้านและชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับแตกต่างกัน และแต่ละกลุ่มคนก็จะได้รับผลประโยชน์ร่วมของกิจกรรมที่ไม่เหมือนกันด้วย กรณีความคิดเห็นหนึ่งที่สะท้อนถึงความไม่เหมือนกันต่อการรวมกลุ่มกิจกรรมเบื้องต้น ก็คือความคิดเห็นของ คุณประทีป บุญหมั่น ประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงจากประสบการณ์งานเครือข่ายว่า

“...ในเครือข่ายของเรา คนมาจากหลายที่หลายทาง ร้อยพ่อพันแม่ มีหลายความคิด เป็นธรรมชาติอยู่เอง ที่จะต้องมีการถกเถียงกัน หรือขัดแย้งกันบ้าง แต่จะต้องสรุปความคิดที่แตกต่าง กันนี้ให้เกิดเป็นข้อตกลงร่วมกันให้ได้ แล้วทำไปตามนั้น เพราะเมื่อพูดจากตกลงกันแล้ว คำพูดจะเป็นนายเรา จะไม่ทำตามก็ไม่ได้ ชาวบ้านเขาจะว่าเอาได้...”(ทวิช จตุรพฤกษ์ ศรีนพร พุ่มมณีและคณะ, มปป. :61(เอกสารดำเนินา))

ดังนั้นสิ่งที่ก่อเกิดจากการเรียนรู้ร่วมเหล่านี้ ได้สร้างจิตสำนึกต่อชาวบ้านในชุมชนที่จะพยายามปรับระบบโครงสร้างความสัมพันธ์บนฐานของกิจกรรมที่ได้รับมาจากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่มุ่งเน้นต่อการเปลี่ยนแปลง โลกทัศน์และกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่มีต่อสภาพสังคมเมืองมวลรวม ซึ่งมีผลที่จะช่วยทำให้ชาวชุมชนสามารถเดินทางจากชุมชน ไปสู่สังคมเมืองอย่างภาคภูมิใจและเกิดความมั่นคง มั่นใจต่อการดำเนินชีวิตของพวกเขาตนเองได้ ในระดับหนึ่ง ซึ่งพบว่า กระบวนการสร้างกิจกรรมแรกเริ่มที่สำคัญ ได้เริ่มต้นจากกลุ่มเครือข่ายที่มี เครือข่ายกว้างขวาง หรือกลุ่มเสมือนพี่น้องที่มีการนับถือกันเป็นพี่น้อง กลุ่มละแวกบ้านใกล้เคียงกัน ซึ่งนับเป็นรูปธรรมกลุ่มกิจกรรมแรกของความเป็นชุมชน การให้ความร่วมมือ การสนับสนุนเกื้อกูล ได้เริ่มจากกลุ่มเครือข่าย ลักษณะนี้เป็นจุดแรกเริ่ม

สิ่งเหล่านี้ทำให้กลุ่มได้ถูกกลายเป็นการจัดลำดับของสังคมที่มีเป้าหมายชัดเจนของการ ปรากฏรูปธรรมที่โตขึ้น และมีบทบาทต่อความเป็นเมืองมากขึ้น เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความเป็น “ชาวบ้านเฉพาะ” ที่ไม่หลงอยู่ในหลืบในซอกของความเป็นเมือง ที่พร้อมที่จะปรากฏและเข้าไปสู่ การร่วมงานที่มีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากยิ่งขึ้น เฉกเช่นการปรากฏของ กลุ่มเฉพาะ ของนักการเมือง กลุ่มเฉพาะของนักวิชาการ เพื่อทำให้รูปแบบองค์กรได้ก่อตัวหนึ่งของความเป็น เมือง

ดังนั้น กิจกรรมที่ถูกสร้างขึ้น เช่นกิจกรรมการขุดลอกคลองแม่ข่า ที่กลายเป็นจุดเชื่อมต่อ ไปยังกิจกรรมอื่นๆอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา เช่น แนวคิดการจัดสร้างทิวทัศน์น้ำแม่ข่า แม้ว่า จะไม่ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา แต่แค่เพียงได้คิดเรื่องการจัดการกระบวนการสร้างกิจกรรมหนุน เสริมอย่างสร้างสรรค์เหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ระบบความคิดของชาวชุมชนเชื่อมต่อกัน ร่องรอยประสบการณ์เดิมที่เคยเรียนรู้มาแล้ว เช่น การค้าขายสินค้าที่ตลาดข้างกลางและตลาดไนท์ บาร์ซาร์ และการลอกเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ผนวกกับแรงหนุนจากกลุ่มพี่เลี้ยง การจัดสร้าง กิจกรรมนี้จึงเกิดขึ้นแม้เพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นก็ตาม ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมระยะ สั้นนี้อย่างน้อยที่สุด ซึ่งมีผลมากที่สุดคือการค้นพบแหล่งก่อเกิดของน้ำเน่าเสียของคลองแม่ข่า เป็นต้น

การสร้างอุดมการณ์บางประการแก่รูปแบบความเป็นชุมชน เป็นหนึ่งปัจจัยที่สำคัญ ของความเป็นชาวชุมชน และชาวเมืองก็คือ “การปลุกและการปลุกจิตสำนึกในระบบผูกพันของ

ความเป็นชุมชนในเมือง” อุดมการณ์ต่างๆที่ฝ่ายกิจกรรมหรือฝ่ายคณะกรรมการชุมชนได้ร่วมกันคิด และตัดสินใจร่วมกัน เช่น การเรียนรู้แนวคิดความเป็นเมืองที่ต้องรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวคิดภายนอกชุมชน การเป็นสิ่งแวดล้อม หรือความเป็นธรรมชาติ ของคนในชุมชนจึงถูกสร้างขึ้นใหม่บนฐานของสิ่งแวดล้อมกายภาพภายใต้ความหมายใหม่ ในที่นี้หมายถึง การฟื้นฟูและร่วมอนุรักษ์ปกป้องความเป็นธรรมชาติและที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ การสร้างและปลูกร่วมปลูกจิตสำนึกที่อธิบายถึงรากเหง้าของความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสวงหาความดั้งเดิมเก่าแก่ของความเป็นชุมชน เช่น ความสำคัญของคลองแม่ข่าที่กำเนิดมาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่ ที่ทำให้การจัดระบบความสัมพันธ์กับชุมชนของชาวบ้านแม้จะอพยพเข้ามาภายหลังก็ถึงเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ทางกายภาพที่ตนได้เข้ามาอาศัยอยู่เป็นต้น ซึ่งเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์แบบใหม่ที่มีใช้เฉพาะจากการที่เคยดำรงอยู่แต่ปู่ย่าตายายเท่านั้น แต่เชื่อมโยงถึงความเป็นคนพื้นเมืองเชียงใหม่ และความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในแง่ของความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้นด้วย

ดังนั้นกิจกรรมอื่นๆที่สร้างสรรค์ขึ้นมาภายหลัง เช่น กิจกรรมการปรับปรุงด้านที่อยู่อาศัยให้เกิดความเหมาะสม จากการประชุมร่วมกันของกลุ่มพี่เลี้ยงและชาวบ้าน รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วม ในกิจกรรมเรื่อง การพัฒนาที่อยู่อาศัย

4. กิจกรรมเรื่อง การพัฒนาที่อยู่อาศัย

ปัญหาหลักที่สำคัญประการหนึ่งของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนแออัด ที่สร้างความตระหนักรู้โดยที่ทุกคนยอมรับก็คือ เรื่องที่อยู่อาศัยหรือการปลูกบ้านสร้างเรือนนับแต่รูปแบบทางกายภาพภูมิศาสตร์ภายนอก ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแหล่งสกปรกโสโครก ความยากจน ความอับจน และถูกคุกคามเหยียดหยามจากสังคมภายนอก ผ่านมติการอธิบายของความเป็นราชการใน 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา สะท้อนให้ชาวบ้านชุมชนศรีท้าววัดหัวฝายรับรู้ว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวที่สำคัญสูงสุดปัญหาหนึ่งที่ทุกคนต้องการแก้ไขปัญหานี้ โดยเฉพาะปัญหาที่ถูกกล่าวถึงการบุกรุกหรือไม่บุกรุกที่ดินส่วนของราชการ เป็นต้น

การสร้างกิจกรรมนับแต่แรกเริ่ม ไม่ว่าจะเป็นการให้เหตุผลว่า สภาพความเป็นอยู่ดังกล่าวเกิดขึ้นจากความยากจน คั้นเค้น การอับจนหนทางด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ และอื่นๆ นี้ต่างได้พยายามแก้ไขไปตามแต่ละปัญหา ในช่วงแรกพบว่า ปัญหาความยากจนก็พยายามแก้ไขโดยการสร้างอาชีพเสริมเกิดขึ้นในชุมชน โดยการสนับสนุนจากเทศบาล ซึ่งชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าได้มีการ เทศบาล ได้จัดการฝึกอบรมเรื่องอาชีพที่ส่งเสริมให้ทำนอกระบบมากมาย อาทิเช่น การอบรมทำขนมต่างๆ อาหารต่างๆ งานฝีมือต่างๆ เพื่อเข้าไปสู่การสร้างงานและรายได้เพิ่มขึ้นแก่ครอบครัว ซึ่งปรากฏมาจวบจนกระทั่งทุกวันนี้ก็ยังมีกิจกรรมกันอยู่ ดังที่ได้รับการกล่าวถึงจากการ

สัมภาษณ์คุณน้อย สุริยา เล่าว่า “...เมื่อราว 2-3 วันก่อน(วันสัมภาษณ์ 23 พฤษภาคม 2549) ทางเจ้าหน้าที่เทศบาลได้เข้ามาแจ้งแก่ประชาชนชุมชน จะมีการอบรมทำข้าวเหนียวสังขยาที่ชุมชนนันทาราม...” และการให้เหตุผลที่สำคัญของการอบรมครั้งนี้ นายน้อย ได้อธิบายถึงความไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในการอบรมในบางครั้งนั้นเกิดสาเหตุมาจาก กลุ่มกิจกรรมบางส่วนไม่ได้เป็นความต้องการของชาวบ้านในชุมชน แต่เป็นการจัดมาจากเจ้าหน้าที่ตนเอง แล้วประกาศให้ชาวบ้านเข้าไปอบรม ชาวบ้านก็ไปอบรมตามความต้องการของเทศบาล เหตุผลหนึ่งที่นายน้อย บอกเล่าถึงการแก้ปัญหาเรื่อง การพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนผ่านการอบรมอาชีพนอกระบบเช่นนี้ว่า “...การที่เทศบาลยังนำชาวบ้านไปอบรมทำอาหาร แบบนี้ก็ยังมีความอยู่ตั้งแต่ช่วงแรกๆจนถึงทุกวันนี้ก็ยังพาไปอบรมอยู่ แต่ไม่ได้ไปสู้เป้า และไม่ได้ผลประสพผลอะไรมาก ทางเทศบาลอบรมคิดว่า 10 คนถ้าจะยังไม่ได้ทั้ง 10 คนก็ขอให้มีสัก 1 คนที่ทำอาชีพหลังอบรม แต่เท่าที่พบก็ไม่มีใครทำได้สักคน ก็เลยเงียบกันไปหมด...”(สัมภาษณ์ นายน้อย สุริยา วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ชุมชนศรีท้าววัดหัวฝาย)

ประสบการณ์การแก้ไขเรื่อง ปัญหาอื่นๆที่เกี่ยวข้องเนื่องกันความเป็นอยู่ในเรื่องของความยากจนที่ไม่สามารถเข้าไปสู่การทำงานในระดับที่สูงกว่าการทำงานนอกระบบ ก็มีเรื่องของปัญหาหนี้สินของครัวเรือนของชาวบ้าน ในส่วนนี้ที่ผ่านมากลุ่มนักพัฒนาเอกชนจำนวนมากได้เข้ามาแก้ไข นับแต่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยมาให้ความรู้เรื่องสิทธิในการอยู่อาศัย โดยป้องกันการถูกไล่รื้อในช่วงระยะแรกๆ ที่กระแสแนวคิดการไล่รื้อชุมชนแออัดได้เป็นที่นิยมของหน่วยงานราชการ เพียงเพื่อปกป้องสภาพความเป็นเมืองที่ใหญ่และต้องสวยงาม แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวในปัจจุบันได้ยุติลงพร้อมๆ กับการต่อสู้ที่เกิดจากผลพวงของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนตั้งแต่ยุค 2520 เป็นต้นมา ที่พยายามแสดงให้เห็นสังคมภายนอกรับรู้ ชาวบ้านในชุมชน(ที่แออัด)เหล่านี้อยู่ในสภาพดังกล่าวได้อย่างไร และสาเหตุปัจจัยอะไรเป็นส่วนที่ทำให้เกิดเรื่องราวเหล่านั้น เช่น ปัญหาความยากจนและการล้มละลายทางการเกษตรจนทำให้เกิดการหนีร้อนพึ่งเย็น ก็คือหนีจากความยากจนคั่นแค้นจากภาวะการสิ้นหวังทางการเกษตรที่ให้ผลด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนได้เชิงซ้ำ และรวมถึงผลผลิตที่ตกต่ำกว่าราคาต้นทุนทำให้เกิดภาวะการขาดทุนในการทำเกษตรอย่างกว้างขวาง การรุกกล้าค้าขายที่ดินที่กำลังได้รับการนิยม รวมถึงปัจจัยส่งเสริมเช่นการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก และภาคเมืองมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ชาวบ้านภาคชนบทอพยพเข้าไปสู่ความทันสมัยโดยให้ภาพโรงงานอุตสาหกรรมเป็นนิยามของความทันสมัยที่มากกว่าการเพาะปลูกภาคเกษตร จนกระทั่งเกิดภาวะการแสวงหาที่อยู่อาศัยเกิดสภาพความแออัดของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือกายภาพที่มีอยู่อย่างจำกัดกับจำนวนผู้คนจำนวนมากที่ต้องการที่อยู่อาศัยประการหนึ่ง และรวมถึงสภาพชุมชนดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ตามมุมต่างๆของเมืองในสภาพที่ยังมีร่องรอยความเป็นภาคชนบท ก็เป็นชุมชนดั้งเดิมเป้าหมายของการอพยพเข้ามาอาศัยร่วมกัน ดังเช่น ชุมชนศรีท้าววัด

หัวฝายดั้งเดิมที่เคยได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ต่างๆ นานา ประการเหล่านี้ ทำให้กลุ่มนักพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งได้ปรากฏตัวขึ้นและเข้าไปให้ความช่วยเหลือกลุ่มคนที่เริ่มถูกคุกคามจากภาวะการเมืองของความเป็นเมืองใหญ่ภายนอกที่เข้ามากดดัน การต่อสู้นับแต่นั้นมาทำให้สภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มคนในชุมชนแออัด อย่างเช่น ชุมชนแออัดหัวฝายกลายเป็นแหล่งรองรับการอพยพที่เข้ามาโดยธรรมชาติ และอพยพเข้ามาโดยเทศบาลได้สั่งให้เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ตัวอย่างเช่น การไล่รื้อชาวชุมชนอัญญาธรซึ่งเป็นกลุ่มชาวเขาหรือชนเผ่าที่เคยอาศัยอยู่ริมคลองแม่ข่าทางทิศเหนือของกำแพงเมืองใกล้กับแจ้งศรีภูมิในปี พ.ศ.2543 แล้วให้ย้ายเข้ามาตั้งที่อยู่ใหม่ในชุมชนศรีท้าวหัวฝาย โดยให้อยู่อาศัยด้านในพื้นที่ของโรงฆ่าสัตว์ไปก่อน โดยให้อยู่ 5 ปี แต่ต่อมาทางเทศบาลก็ได้มีนโยบายจัดสร้างแขวงเมืองรายและสร้างลานกีฬาด้านยาเสพติดในบริเวณที่ชาวชุมชนอัญญาธรอาศัยอยู่ จึงไล่ชุมชนอัญญาธรที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ออกไปจากบริเวณการก่อสร้างดังกล่าว โดยกล่าวหาว่าเข้าไปอาศัยบุกรุกที่ดินของรัฐ(โรงฆ่าสัตว์)ทำให้กลุ่มชาวบ้านดังกล่าวอดหยดออกไปสร้างบ้านเรือนริมคลองแม่ข่าด้านหลังโรงฆ่าสัตว์จวบจนปัจจุบัน

ดังนั้น การพิจารณาเรื่องที่อยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชาวบ้านก็คือ การไล่รื้อทั้งไม่รุนแรง(ไล่ตามระบบ) และรุนแรง(เช่น ไล่กลับบ้านเรือนหรือเผาชุมชน รวมถึงการจัดการ โดยกฎหมาย)ที่เกิดขึ้นกับชุมชนอื่นๆ ทั้งที่อยู่ในกรุงเทพและเชียงใหม่โดยได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งจากสื่อโทรทัศน์ และสื่อจากกลุ่มพีเลียงในขณะนั้น ซึ่งสร้างความหวุ่นไหวให้กับกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนแออัดทั้งเป็นชาวบ้านบุกรุก เช่าที่ดินอย่างถูกต้อง และที่โฉนดเป็นของตนเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การรุกของหน่วยงานราชการในช่วงขณะนั้นกับกระแสที่ถูกทำให้กลายเป็นส่วนเกินของเมือง รวมถึงปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ฯลฯ เป็นตัวเร่งเร้าและบีบให้ชาวชุมชนด้นพื้นที่จะต่อสู้อย่างถึงที่สุดเพื่อตนเองจะได้ดำรงชีวิตอยู่ ดังนั้น ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนจึงมีประสบการณ์ในทุกรูปแบบตั้งแต่ ปัญหาส่วนตัวเรื่องอาชีพ ปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอ ปัญหาหนี้สิน ตลอดจนปัญหาเรื่องการอยู่อาศัยที่จะมีที่อยู่หรือไม่มีที่อยู่ ปัญหาการถูกกีดกันของสภาพสังคมที่ใหญ่มากสำหรับคนในชุมชนแออัด ทุกอย่างเกาะขณะจิตเต็ม ไปด้วยปัญหาที่รุมเร้าทุกอย่างรอบตัว ซึ่งจะทำให้ทราบว่า ชาวบ้านดังกล่าวมีความพร้อมในการต่อสู้ด้วยความรุนแรงมากกว่าสขบยอมในช่วงระยะแรกเริ่ม เพราะความรุนแรงถูกระบายออกจากแรงบีบคั้นของทุกกลุ่มที่แวดล้อม การมีพีเลียงที่เป็นกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ทำให้กระบวนดังกล่าวเข้าสู่ระบบระเบียบแบบแผน และนำไปสู่แนวทางที่สร้างสรรค์ที่จะแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านจำนวนมากจึงมีความคิดนิยมกลุ่มนักพัฒนาเอกชนมากกว่ากลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการ เพราะชุมชนเชียงใหม่จำนวนมากได้ทดสอบและเปรียบเทียบระหว่าง ความเป็นราชการและความเป็นกลุ่มพีเลียงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น

จะพบว่าความไว้วางใจที่มีต่อความเป็นเจ้าหน้าที่ราชการจะอยู่ในระดับห่างระยะหนึ่ง แต่สำหรับกลุ่มพี่เลี้ยงที่คอยดูแลและหนุนช่วยทั้งกำลังใจ กำลังกายและกำลังทรัพย์กลายเป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ชุมชนมาอย่างยาวนาน เพราะกระบวนการทดสอบของชาวบ้านในชุมชนรับรู้ด้วยการทำงานร่วมกันถึงความหวังดี ความจริงใจต่อการสนับสนุนอย่างแท้จริง และการพยายามอย่างที่สุดของกลุ่มพี่เลี้ยงหรือกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ต้องการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนที่เห็นได้ อย่างเป็นรูปธรรมนับเวลาได้หลายทศวรรษ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการถูกจัดให้อยู่ในระดับการต่อสู้ ต่อรอง ไม่ไว้วางใจ ทดสอบ ตรวจสอบ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มพี่เลี้ยงนักพัฒนาเอกชนที่สามารถเปิดเผยใจในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันได้ง่ายกว่าและรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยมากกว่าเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ

จึงพบว่า การเรียนรู้ด้วยกำลังแรงใจจากกลุ่มพี่เลี้ยงเหล่านั้น ทำให้ชาวบ้านได้กล้าที่จะตอบโต้ขัดแย้งข้อกล่าวหา เช่น การถูกทำให้กลายเป็นผู้บุกรุก - การถูกทำให้กลายเป็นคนยากไร้ การถูกทำให้กลายเป็นคนสูญสิ้นหนทาง การถูกทำให้กลายเป็นคนสิ้นหวัง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกละลายลงอย่างช้าๆ ด้วยการสร้างวิถีคิดจากกลุ่มพี่เลี้ยง โดยสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งภาวะเช่นนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความพร้อมในการต่อสู้ด้วยความรุนแรงมากกว่าสมานฉันท์ จวบจนกระทั่งกระแสได้หรือได้ยุติลงพร้อมๆกับการสร้างบทบาทใหม่ที่มีให้แก่คนในชุมชนแออัด จึงมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทจาก “ผู้บุกรุก กลายเป็น ผู้บุกเบิกที่สร้างในมูลค่าที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้น” หรือแม้กระทั่ง “การเป็นส่วนเกินของเมือง ได้กลายมาเป็นผู้สร้างสรรค์และสร้างหนุนเสริมเมือง” กิจกรรมที่ปรากฏจึงเป็นทั้งตัวเรียนรู้ในวิถีคิด และการเรียนรู้ในการทำงานในระดับมาตรฐานมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพ การจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมการออมหรือเศรษฐกิจอื่นๆ เหล่านี้เป็นการพัฒนาการเรื่อง ที่อยู่อาศัยหรือการจัดระบบของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแทบทั้งสิ้น

สาเหตุหลักทางประวัติศาสตร์การไล่รื้อก่อนการฟื้นฟูการพัฒนาที่อยู่อาศัยในยุคนี้ซึ่งต้องอาศัยการอธิบายให้เข้าใจถึงปัญหาที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดวิวัฒนาการของกระบวนการสร้างสรรค์เรื่องที่อยู่อาศัยหรือกล่าวถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ของกลุ่มผู้ต่อสู้การเรียกร้องนับแต่ความเป็นธรรมในความเป็นคนไทยและบ่งถึงสิทธิและหน้าที่ของความเป็นคนไทยหรือความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งจะขอเกริ่นเล่าความเบื้องหลังถึงปัญหาและสาเหตุหลักอันก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูและการพัฒนาเรื่องที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนแออัด โดยงานของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา กล่าวถึงกระบวนการของความพยายามที่จะมีความมั่นคงเรื่องที่อยู่อาศัยได้ว่ากระบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมได้จากเรื่องราวของ “เครือข่ายสลัม 4 ภาค” ได้ดังนี้ว่า

บุญเลิศ อธิบายถึงสาเหตุของกลุ่มเครือข่ายนี้จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อรักษาและปกป้องครอบครัวและชุมชนของตนเองให้รอดพ้นจากวิกฤตเรื่องการอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญพื้นฐานมากที่สุด ซึ่งรองจากนั้นก็คือ การกินหรือการหาอยู่หากิน โดยไม่ต้องรู้เรื่องราวอื่นๆโดยทั่วไปอีก เพราะ “การอยู่” เป็นเรื่องที่อธิบายได้หลากหลายเรื่องราว บุญเลิศอธิบายว่า การที่ชาวบ้านในชุมชนแออัดทั่วประเทศจำต้องร่วมตัวกันนั้น เป็นเหตุที่สำคัญหลายอย่างที่เกิดขึ้นในความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของพวกเขา

“...แรงงานอพยพเหล่านี้มีการศึกษาตามระบบน้อย จึงทำงานได้เพียงงานที่ใช้แรงงาน ซึ่งได้ผลตอบแทนต่ำกว่าจะหาที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จึงต้องบุกเบิกที่ดินว่างเปล่าซึ่งไม่มีผู้ใดแสดงกรรมสิทธิ์ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะที่ดินของรัฐที่ได้เวนคืนจากประชาชนเป็นแปลงใหญ่ แต่ไม่มีแผนที่จะใช้ประโยชน์ เช่น ที่ดินการทำเรือ ที่ดินของการรถไฟ ที่ดินริมคูคลอง หรือแม้แต่ที่ดินของเอกชน ซึ่งเจ้าของที่ดินมีที่ดินจำนวนมาก และปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า เพราะหากเจ้าของที่ดินแสดงกรรมสิทธิ์ใช้ประโยชน์ที่ดินนั้นแล้ว คงไม่มีใครเข้าไปบุกเบิกปลูกบ้านเรือนได้...”(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546:70)

บุญเลิศให้ข้อมูลที่เข้าใจร่วมกันได้ถึงลักษณะของปัญหาแรกเริ่มของกลุ่มที่ถูกทำให้กลายเป็น “ชุมชนแออัด” และมีความหมายหลากหลายในขณะที่ปัญหาที่สำคัญที่ทุกฝ่ายมุ่งเข้าไปแสดงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้ก็คือ การมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และเจ้าของที่ดินจำนวนมากแสดงเจตนาารมณ์ความเป็นตัวตนของคนกลุ่มนี้มากไปกว่าเรื่องบ้านเรือน เช่น อาจแสดงความหมายในแง่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น กลุ่มอาชญากรรม กลุ่มเสื่อมโทรม หรือมีอีกมากมายหลายอย่างกว่านี้ แต่สำคัญบุญเลิศ ได้วิเคราะห์ว่า ปัญหาที่กลุ่มผู้มีอำนาจต่างพยายามสร้างขึ้นมานั้น สาเหตุโดยแท้จริงแล้ว เกิดมาจากปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องของที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะปัญหาเรื่องสภาพทางกายภาพหรือสภาพของชุมชนทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น

“...เพราะการปลูกบ้านโดยไม่มีการวางแผนผังล่วงหน้า ไม่มีการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค เราจึงเห็นที่อยู่อาศัยเหล่านี้ปลูกติดกันไม่เป็นระเบียบ ลอยอยู่บนแอ่งน้ำท่วมขัง มีทางเท้าแคบ วกวน อันตรายอย่างมาก หากเกิดไฟไหม้ ไม่เพียงแต่ด้านกายภาพที่แบ่งแยกสลัมออกจากบ้านเรือนทั่วไปแล้ว ทศนคติที่สังคมมองสลัมด้วยความหวาดระแวงว่าเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดอาชกรรม มิจฉาชีพ และยาเสพติด ยังเป็นเครื่องกีดกันทางสังคมที่สำคัญ...”(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 70)

และเนื่องจากบทสรุปเรื่องปัญหาด้านที่อยู่อาศัยนี้เอง ที่ทำให้ปัญหาอื่นๆของความ เป็นชุมชนได้เกิดขึ้นติดตามมา ซึ่งงานที่ติดตามเหล่านี้ได้มีข้อคิดเห็นเช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ อาจารย์ยอจิน รพีพัฒน์ ตลอดจน คุณสมพงษ์ พัดปุย รวมทั้งอีกหลายๆคนที่ได้กล่าวถึงมูลเหตุ

เรื่องปัญหาที่อยู่อาศัย นำไปสู่การถูกสร้างให้ชาวบ้านเกิดปัญหาอื่นๆติดตามมา บุญเลิศได้สรุปถึงปัญหาที่ทุกท่านได้เคยกล่าวกันมาโดยตลอด เช่น

“...ชาวชุมชนแออัดต้องประสบปัญหาหลายประการ เริ่มตั้งแต่การขอทะเบียนบ้าน เนื่องจากเจ้าหน้าที่อ้างว่าผิดพระราชบัญญัติควบคุมอาคารเพราะปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่เหตุผลที่ลึกไปกว่านั้นก็คือ เกรงว่าการออกทะเบียนบ้านให้เท่ากับเป็นการยอมรับการบุกเบิกของชุมชน ปัญหานี้เป็นปัญหาเรื้อรังมานาน กระทั่งเครือข่ายสลัม 4 ภาคสมัยที่ยังใช้ชื่อว่า “องค์กรสลัมเพื่อประชาธิปไตย” เจริญกับรัฐบาลในนามสมัชชาคนจนเมื่อปี 2540 จึงมีหนังสือสั่งการอธิบดีกรมการปกครองในขณะนั้น ถึงนายทะเบียนท้องถิ่นว่า สามารถออกทะเบียนบ้านชั่วคราวแก่ชุมชนแออัดได้ อย่างไรก็ตาม กรณีชุมชนที่อยู่ในที่ดินเอกชน ก็ยังไม่สามารถออกทะเบียนบ้านได้จนทุกวันนี้...”(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 70)

จากปัญหาเรื่องการไม่สามารถออกทะเบียนบ้านได้นั้น จะนำไปสู่เรื่องปัญหาการไม่สามารถเข้าสู่การบริการสาธารณสุขภาคของภาครัฐ บุญเลิศได้กล่าวถึง ปัญหาที่ไม่สามารถเข้าสู่การไม่ได้รับการบริการสาธารณสุขภาคที่จำเป็นได้ และนำไปสู่การสร้างปัญหาอื่นๆติดตามมา กล่าวคือ

“...ปัญหาการไม่มีทะเบียนบ้านยังโยงไปสู่การไม่ได้รับการบริการสาธารณสุขภาคที่จำเป็น คือ ไม่สามารถขอติดตั้งน้ำประปา และไฟฟ้าได้ ทำให้ต้องซื้อน้ำซื้อไฟต่อบ้านเรือนใกล้เคียงในราคาแพง หรือแม้แต่ในชุมชนที่มีทะเบียนบ้าน การประปาก็ไม่กล้าเดินท่อเข้าชุมชน เพราะไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาพื้นฐานอื่นๆ เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ มีรายได้ต่ำ หรือไม่มีงานที่มั่นคง เป็นแรงงานนอกระบบที่ไม่มีระบบประกันสังคมรองรับ ฯลฯ...”(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 70)

ดังนั้นจึงพบว่า การไม่ได้รับการจดทะเบียนบ้าน ที่ไม่ได้รับการได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน ได้นำไปสู่ปัญหาที่สำคัญของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว และนี่ยังไม่รวมถึงการที่เด็กที่อยู่และเกิดในชุมชนไม่สามารถเข้าเรียนหนังสือได้ตามปกติ เพราะไม่มีทะเบียนบ้าน นั่นก็เป็นปัญหาเรื้อรังของเด็กในชุมชนแออัดเป็นเวลานาน และยิ่งไปกว่านั้นปัญหาในท้ายที่สุดที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อรวมทั้งที่ถูกระทำอย่างรุนแรง “การไล่ออกจากชุมชน” ดังสิ่งที่บุญเลิศกล่าวไว้ว่า

“...ในบรรดาปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมา ยังไม่รุนแรงและวิกฤติเท่ากับปัญหาการถูก “ไล่ออกจากชุมชน” ซึ่งเกิดกับทั้งชุมชนที่บุกเบิกที่ดินว่างเปล่า และชุมชนเช่าที่ดินระยะสั้น ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาที่แฝงลึกอยู่ทุกชุมชน ผลกระทบที่รุนแรงจากการถูกไล่ออกจากชุมชน (ที่สำคัญ) ของ

การรวมตัวของผู้เดือดร้อนและพัฒนาสี่บสายธารมาเป็นขบวนการ...” (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 70-71)

นี่เป็นเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญของวิวัฒนาการและการพัฒนาการของการต่อสู้เพื่อความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตและครอบครัวของผู้คนในชุมชน การเกิดปัญหาการไล่รื้อ หรือการถูกขับไล่ที่ดินเป็นประเด็นที่สำคัญที่นำไปสู่การสร้างความขัดแย้งในสังคมสูงมาก โดยเฉพาะประเด็นที่ถูกกล่าวถึงในเรื่อง ผลประโยชน์ระหว่างสิทธิประโยชน์ของเจ้าของที่ดินกับชาวสลัมที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้บุกรุก ซึ่งเรื่องนี้บุญเลิศได้แสดงความคิดเห็นว่า นำไปสู่การทำให้หน่วยงานจำนวนมากมักเลี้ยงที่จะเกี่ยวข้องด้วย และปัญหาการถูกไล่ที่จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องพยายามรวมกลุ่มเพื่อหาทางแก้ไขปัญหากันเอง และรวมถึง อคิน รพีพัฒน์ก็ได้แฉคิดว่า การที่ชาวสลัมไม่มีการรวมกลุ่มและสังคมยังมีทัศนคติที่มองสลัมเมืองที่ต้องกำจัดออกไป ภาครัฐจึงมีความชอบธรรมที่จะรื้อล้างสลัม ในฐานะที่เป็นการจัดความเสื่อมโทรมให้หมดไป ดังนั้นพบว่า การไล่รื้อนับแต่ปี 2513 มีผู้เดือดร้อนถึง 1,570 หลังคาเรือน (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 71)

พัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ในอีกเรื่องราวหนึ่งซึ่งเป็นผลพวงที่สำคัญของทางออกและแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องการไล่รื้อ ก็คือ การผนวกรวมตัวกันต่อต้านการไล่รื้อสลัมคลองเตย นับแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา พัฒนาการที่สำคัญของการแก้ไขปัญหาการถูกไล่รื้อในช่วงทศวรรษ 2520 ก็คือ “การบุกเบิกแนวทางแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) ซึ่งเกิดจากชุมชนที่ถูกไล่ที่เข้าเจรจาขอเช่าหรือเช่าซื้อที่ดินส่วนหนึ่งจากเจ้าของที่ดินในราคาถูกกว่าท้องตลาด เพื่อนำมาจัดผังที่อยู่อาศัยใหม่ให้เป็นระเบียบในที่อยู่เดิมแทนการถูกไล่รื้อ ขณะเดียวกันเจ้าของที่ดินยังนำที่ดินส่วนหนึ่งที่เหลือไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้ ชุมชนที่ริเริ่มแนวทางนี้ได้แก่ ชุมชนเทพประทาน (ชุมชนพระราม 4) ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 71-72)

ซึ่งทัศนคติแนวคิดเรื่อง การแบ่งปันที่ดินหรือ Land Sharing นี้ อคิน ได้อธิบายและกล่าวว่า เป็นเรื่องของระบบศีลธรรมและความมีเมตตากรุณา โดยอธิบายแนวคิดนี้ว่าเหมาะสมกับสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธ และคนไทยมีน้ำใจกอร์ปด้วยความเมตตากรุณา ไม่ชอบหักค้ำพรีด้วยเช่าและมักโอนอ่อนไปในทางสายกลาง การผ่อนปรนและการปรองดองเป็นวิธีการจัดการ จึงพบว่าเจ้าของที่ดินที่เห็นใจคนยากคนจน และผู้บุกรุกที่เห็นใจเจ้าของที่ดิน จะสามารถทำให้เกิดปรากฏการณ์การแบ่งปันที่ดินร่วมกันได้ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้บุกรุกขึ้นมาได้ และสำหรับเมืองไทย เจ้าที่ดินที่สำคัญที่ได้ยอมรับการแบ่งปันที่ดินก่อนหน่วยงานอื่นๆเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท คือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระองศ์ และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยตัวอย่างที่ปรากฏขึ้นว่ามีชื่อเสียงและเป็นตัวอย่างที่ดีของการแบ่งปันที่ดินในกรุงเทพฯ ก็คือ ที่ซอยเซ่งกี่ ซึ่งทำให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องและ

ได้รับประกาศเกียรติคุณจากองค์การสหประชาชาติในวันที่อยู่อาศัยโลก (World Habitat Day) ประจำปี พ.ศ. 2535 (อคิน รพีพัฒน์, 2542: 407-408)

อย่างไรก็ตาม ทศนะเรื่องการแบ่งปันที่ดิน ในส่วนของเจ้าที่ดินอื่นๆ โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2523 ถึง 2525 ยังไม่ได้รับความสนใจมากเท่าไร ทำให้พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่ปัญหาการถูกไล่รื้อเป็นกระแสที่ร้อนแรงที่สุด โดยเฉพาะจุดวิกฤตในปี พ.ศ.2526-2527 โดยภาพสื่อโทรทัศน์สื่อภาพข่าวการไล่รื้อชุมชนคลองบางอ้อด้วยกลุ่มตำรวจคอมมานโดอย่างรุนแรง จนกระทั่งก่อให้เกิดกระแสตื่นตระหนกแก่คนทั่วประเทศ และปลุกชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนแออัดตื่นตัวกับปัญหาการถูกไล่รื้อ จนกระทั่งนำไปสู่การเชื่อมประสานจัดตั้ง “ศูนย์รวมสลัม” ในปี พ.ศ.2529 เพื่อหนุนช่วยชุมชนรักษาในที่ดินการรถไฟที่ซึ่งกำลังถูกไล่ที่โดยบริษัทเอกชนที่มีสัญญาเช่าการจากระไฟและมีกระบวนการจัดการโดยส่งนักเลงมาข่มขู่ชาวบ้าน ดังนั้นพบว่า นับแต่การประกาศการไล่รื้อชาวบ้านในสลัมหรือชุมชนแออัด ทำให้ก่อเกิด “ประเพณี” ขึ้นแก่ชาวบ้าน นั่นก็คือ การประกาศหนุนช่วยชุมชนที่ถูกไล่รื้อ เมื่อชุมชนใดถูกไล่ที่ ชุมชนอื่นๆก็จะยกกำลังไปหนุนช่วยซึ่งกันและกัน เพราะลำพังชุมชนเดียวมีกำลังอำนาจในการต่อรองน้อย และกระบวนการ “ประเพณี” เรื่อง “การหนุนช่วยแบบส่งกำลังหนุน” เป็นที่มาที่สำคัญของ “ขบวนการเคลื่อนไหว” ของชุมชนที่เข้าร่วมเคลื่อนไหว โดยบุญเลิศแสดงทศนะในแง่ที่ว่า พวกเขาจำเป็นต้องรวมตัวกันเองเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง และเสนอปัญหาให้สังคมและรัฐยอมรับ การรวมตัวนี้รูปแบบนี้เมื่อมีแนวร่วมมากยิ่งขึ้นทำให้ “ศูนย์รวมสลัม” ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์รวมพัฒนาชุมชน” (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546: 72-73) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาชุมชนที่ถูกไล่ที่ชุมชนที่มีอยู่ ท่ามกลางสถานการณ์ไล่รื้อที่เข้มข้น

สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาวะที่วิกฤตของหน่วยงานราชการที่ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการกับชุมชนของชาวบ้านที่ยากจนทั่วประเทศที่ชื่อว่า “สำนักหรือย้ายแหล่งเสื่อมโทรม” ก่อนที่จะเป็นที่มาของชื่อหน่วยงานแหล่งเดียวกันนี้ว่า “การเคหะแห่งชาติ” ในปี พ.ศ. 2516 โดยเปลี่ยนบทบาทจากผู้ทำลายล้างไปสู่ผู้แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย แต่ก็ยังคงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะภาพลักษณ์เดิมที่กระทำต่อชุมชนต่างเป็นภาพแห่งความรุนแรงและกลายเป็นสัญลักษณ์อันโหดร้ายของชาวชุมชนแออัดทั่วประเทศจวบจนปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างให้ชาวชุมชนได้ตระหนักถึงภัยของความคุกคามที่อยู่อาศัยก็คือ ปัญหาความยากจน และความยากจนเป็นประเด็นที่สำคัญหน่วยงานภาครัฐจำนวนมากหลีกเลี่ยงที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่ชาวบ้านในชุมชน แม้ว่าจะมีการพยายามสร้างองค์กรชุมชนในรูปของคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาก็ตาม

และในเวลาต่อมาพบว่า การแก้ไขปัญหาระดับโลก ซึ่งในปี พ.ศ.2530 องค์การสหประชาชาติประกาศให้เป็นปีที่อยู่อาศัยสากล ดังนั้นทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักเห็นว่า ปัญหาชุมชนแออัดอยู่ในปัญหาระดับโลกที่มีผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนทั่วโลก และมีการพยายามให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนแก่ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในสลัมหรือชุมชนแออัดเพื่อแก้ไขปัญหาลำเนาต่อไป ในประเทศไทยเองได้มีการสนับสนุนให้ตั้งกองทุนที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะการเคหะแห่งชาติ ตั้งกองทุนที่อยู่อาศัยเพื่อสนับสนุนการเงินให้กับโครงการที่ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหารัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณจำนวน 119.5 ล้านบาทผ่านการเคหะแห่งชาติ เพื่อเป็นกองทุนนำไปแก้ปัญหาลำเนา แต่การเคหะแห่งชาติซึ่งดูแลมาก่อนนี้ ได้นำเงินงบประมาณไปจัดซื้อที่ดินและเป็นผู้ทำโครงการที่อยู่อาศัยขายให้กับประชาชนทั่วไป โดยงบประมาณการแก้ไขปัญหารัฐบาลไม่มีโอกาสได้นำเงินไปใช้แก้ปัญหาลำเนาแต่อย่างใด และแม้จะมีงบประมาณลงในเพื่อแก้ไขปัญหาลำเนาหรือซึ่งยังคงปรากฏอยู่ การเคหะแห่งชาติก็นำเงินดังกล่าวไปจัดซื้อที่ดินและทำโครงการที่อยู่อาศัยขายให้แก่ประชาชนทั่วไปอยู่ดังเดิม จึงเกิดปัญหาลำเนาขึ้นมากมากับการเคหะแห่งชาติในเวลาต่อมาอย่างสม่ำเสมอ และปัญหาลำเนาได้นำไปสู่การลุกขึ้นต่อสู้ของชาวชุมชนแออัดทั่วประเทศและเป็นที่มาของการแสวงหาสิทธิอันชอบธรรมในการอยู่อาศัย รวมถึงการเรียกร้องสิทธิในการได้รับสาธารณูปโภคอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการนำนโยบายแก้ไขปัญหาลำเนาความยากจนและไร้ที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาหลักที่มุ่งไปสู่นโยบายภาครัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันผลักดันร่างพระราชบัญญัติชุมชนแออัด จนกระทั่งรัฐธรรมนูญใหม่ พ.ศ.2540 เปิดช่องทางให้ประชาชน 50,000 คน สามารถร่วมกันเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของสภาได้ โดยมีการล่ารายชื่อเพื่อเสนอร่าง พ.ร.บ.ชุมชนแออัดและนำไปสู่กระบวนการการเคลื่อนไหวภาคประชาชนกันอีกครั้งหนึ่งในเวลาต่อมา

ดังนั้น ชุมชนหัวฝายเองก็ไม่ได้หลีกเลี่ยงจากปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัย เฉกเช่นชาวชุมชนแออัดหรือสลัมทั่วประเทศ การถูกทำให้หนีความหมายของความเป็นตัวตน ยิ่งสร้างแรงกดดันให้แก่ชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเข้าร่วมกันทำงานก็ยิ่งเป็นรูปธรรมของทางเลือกของชาวบ้านในชุมชนยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้นพบว่า นับแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมา ชุมชนหัวฝายได้ผ่านกิจกรรมนานาประการมากมาย ทั้งกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ ผ่านระบบการดูแลในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งจะทำให้ชาวบ้านถูกกดทับและกดขี่ซ้ำเติมความยากจน และการถูกแบ่งแยกให้กลายเป็นผู้ต้องรอรับตลอดเวลา ดังนั้นจึงพบว่า ชาวบ้านจะเรียนรู้ลักษณะความสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐเพียงประการเดียวก็คือ การได้รับของแจกฟรีหรือการให้การสงเคราะห์ ซึ่งในระยะแรกจะมีระบบความสัมพันธ์แต่ในเวลาต่อมา การกดทับที่ไม่อำนวยให้เกิดการพัฒนาด้านวิถีชีวิตของชาวบ้าน การได้รับความช่วยเหลือเช่นนี้เป็นเพียงพิธีกรรม

ที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องกระทำ หรือเปลี่ยนแปลงจากความช่วยเหลือให้กลายเป็นหน้าที่ที่ภาครัฐจะต้องให้สงเคราะห์ และนำไปสู่การสร้างฐานอำนาจให้กับชาวบ้านในเวลาต่อมาที่ช่วงชิงใช้ในการต่อรองอำนาจให้ภาครัฐสงเคราะห์เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่รัฐจะต้องให้มากยิ่งขึ้น ในรูปแบบนี้ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่า การที่ภาครัฐจะต้องบริการหรือให้สิ่งของเครื่องใช้ รวมทั้งอุปโภคบริโภคเช่นนี้ เป็นสวัสดิการที่สำคัญหนึ่งของหน้าที่ภาครัฐ และเริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบอุปถัมภ์มาเป็นระบบอำนาจการต่อรองทางการเมืองมากยิ่งขึ้น และสวัสดิการเช่นนี้เป็นที่มาอันสำคัญของบทบาทของชาวบ้านในชุมชนในฐานะของ “สิทธิที่ชาวบ้านพึงควรจะได้รับ” อย่างเหมาะสม ในขณะที่หน่วยงานภาคนอกหรือองค์กรเอกชนอื่นๆ เช่น หน่วยงานพัฒนาเอกชน หน่วยงานระบบการศึกษา และหรือหน่วยงานที่มุ่งที่เป้าหมายของการพัฒนาสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงความคิดให้แก่ชาวบ้าน กลับไปในทิศทางตรงกันข้ามกับรูปแบบวิถีคิดของหน่วยงานภาครัฐ กล่าวคือ การที่รูปแบบกิจกรรมของเป้าหมายการพัฒนาเพื่อสร้างกิจกรรมร่วมกัน ยังเป็นการสนับสนุนให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และประยุกต์เพื่อนำไปสู่ความหวังและความฝันแก่ชีวิตและครอบครัว จึงพบว่ารูปแบบการสร้างระบบความสัมพันธ์จะมุ่งไปในความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อและช่วยเหลือกัน รวมถึงได้รับความยอมรับและเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ในรูปแบบของพันธมิตร เพื่อนฝูง หรือญาติมิตร ลักษณะการจัดระบบความสัมพันธ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนเช่นนี้เป็นค่านิยมที่สร้างให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว เปรียบประดุจกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้เป็นทั้งพี่เลี้ยงและครูที่สอนให้ชีวิตหรือเปิดช่องทางให้ชีวิตของผู้คนในชุมชนแออัดได้ไปสู่การเรียนรู้โลกกว้าง

ห้องเรียนปฏิบัติการเรียนรู้เหล่านี้ มีส่วนที่สำคัญที่เปิดโลกกว้าง เปิดทัศนะของวิสัยทัศน์ให้กับชาวบ้านในชุมชน วิสัยทัศน์ในที่นี้หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์สิ่งต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างแม่นยำ ทั้งนี้โดยใช้ข้อมูลรอบด้านมาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และสามารถนำผลมากำหนดทิศทาง เป้าหมายการพัฒนาทางเลือกที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า(สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ, 2547: 91) การที่ชาวบ้านได้รับการสร้างรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ได้สร้างสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ก็คือ ได้ช่วยนำชาวบ้านเข้าไปสู่โลกปัจจุบัน หรือนำเข้าไปสู่โลกที่ทันสมัย โลกที่ทันสมัยของปัจจุบันก็คือ วิสัยทัศน์ของโลกระดับกลุ่มอื่นๆ ที่มีความสามารถเข้าไปถึงทรัพยากรต่างๆ ทั้ง วิสัยทัศน์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของโลกแห่งสมัยใหม่ ที่หมายถึง ความรู้ และความสามารถ ประการที่สองที่สำคัญอย่างยิ่ง ก็คือ ความรู้ปัจจุบัน เป็นความรู้ของการรู้อย่างเข้าใจและรู้อย่างเท่าทัน การที่สามารถสร้างกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้อย่างเท่าทันความคิด ข้อคิดเห็นจากโลกสมัยใหม่ ผ่านองค์ความรู้ของหน่วยงานต่างๆ ที่ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการสร้างความรู้และการเรียนรู้ที่สำคัญของชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ประการที่สาม วิสัยทัศน์ทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

อย่างยิ่ง การเรียนรู้เพื่อเข้าใจถึงทักษะการเมืองใน โลกปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ประชาธิปไตย การเรียนรู้โลกการเมืองปัจจุบันของชาวบ้าน ได้ช่วยทำให้ชาวบ้านสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การให้ความมั่นใจต่อการใช้ชีวิตในโลกปัจจุบัน ในแนวความคิดของวัฒนธรรมประชาธิปไตย ที่หมายถึง การให้พลังกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านมีอิสระในการคิด และการเลือกสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต รวมถึงการเปิดช่องทางให้ชาวบ้านได้เลือกทรัพยากรที่จะสามารถพัฒนาองค์ความรู้ให้กับตนเอง เพื่อช่วยให้สร้างแนวความคิดที่มีต่อชีวิต ครอบครัว และสังคมในทางที่ดีและเหมาะสม หรือเรียกสิ่งนี้ว่า การให้ชาวบ้านมีอำนาจของตนในการเลือกเส้นทางชีวิต เพื่อที่จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ การสร้างพลังอำนาจของชาวบ้านที่สำคัญที่สุดก็คือ การยอมรับองค์ความรู้ของชาวบ้าน ที่ทางวิชาการเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน ก็คือ การนำเอาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ของชาวบ้านยกระดับให้เป็นองค์ความรู้สากล หรือองค์ความรู้ที่ระดับสังคมต่างๆ ได้เข้าสู่การเรียนรู้ และสร้างระบบคุณค่าให้กับองค์ความรู้เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ในชีวิตส่วนต่างของสังคม หรือที่สัมพันธ์ เศรษฐกิจและคณะ ได้นิยามถึงการให้ความเคารพนับถือในแนวความคิด ความรู้ ความสามารถ ของชาวบ้านในการปรับตัวและแก้ไขปัญหาชีวิต ถือเป็นภูมิปัญญาที่คนภายนอกและคนภายในชุมชนต้องเคารพยกย่องเชิดชู ไว้วางใจ และภาคภูมิใจต่อความเป็นท้องถิ่นของตนเอง โดยมีการประยุกต์และสร้างนวัตกรรมที่ปรับตัวได้ สอดคล้องกับภาวะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม ทั้งนี้ผู้มีภูมิปัญญาต้องมีคุณธรรม เสียสละ ไม่เอาเปรียบหรือรังแกผู้อื่น ในนัยยะหนึ่งอาจหมายถึง การนำแนวคิด ความรู้ เทคนิค กระบวนการ การสะสมประสบการณ์มาสร้างให้เกิดการเรียนรู้และสรุปความคิดรวบยอดจนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งที่ดีและสามารถสืบทอดเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้กับสาธารณะได้ (สัมพันธ์ เศรษฐกิจ และคณะ, 2527: 67) การที่สังคมยกย่องความรู้หรือองค์ความรู้ดั้งเดิมซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิต และสังคมปัจจุบัน นับเป็นการสร้างระบบการยอมรับความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อระบบนิเวศวัฒนธรรมของไทยแต่เดิมา ซึ่งเป็นการเปิดช่องทางให้ชาวบ้านได้เดินเข้าไปสู่สังคมปัจจุบันได้อย่างภาคภูมิใจมากยิ่งขึ้น

สำหรับชาวบ้านในชุมชนหัวฝาย การที่จะรื้อฟื้นระบบองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการฟื้นระบบองค์ความรู้ในความรู้ดั้งเดิม โดยเฉพาะความรู้ด้านเกษตรกรรมในด้านปรัชญาที่มีต่อชีวิตเป็นเรื่องที่ กลุ่มที่เลี้ยงต่างๆซึ่งในความหมายของกลุ่มที่เลี้ยงที่ได้เข้าไปศึกษาชุมชนเปรียบเสมือนครูผู้ให้โอกาสแก่ชาวบ้านได้รับการยอมรับของการมีชีวิตอยู่ในความเป็นเมือง ซึ่งครั้งหนึ่งมีความสำคัญต่อเมืองอย่างยิ่ง ครูหรือผู้ที่มาจากภายนอกชุมชนหรือคนอื่นๆที่เข้ามาให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะการจัดการสร้างกิจกรรมชุมชน ซึ่ง

กิจกรรมชุมชนในอดีตมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และกิจกรรมชุมชนนับเป็นความเข้มแข็งของการปกครองตามระบบศักดินาเดิม กิจกรรมชุมชนทำให้ผู้คนมีความสำคัญแก่เมือง และได้รับการยอมรับจากความเป็นเมือง การจัดกลุ่มกิจกรรม ซึ่งในที่นี้ได้หมายถึง วัตถุประสงค์ของการสร้างเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มชุมชน จัดขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้แก่กันและกัน ร่วมสร้างเทคนิคสร้างความรู้ เพิ่มขีดความสามารถในการผลิตให้มีประสิทธิภาพ การรวมตัวเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกันนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาและรวมพัฒนาแต่ละด้านของชุมชนในกรณีแต่ละปัญหาเฉพาะ โดยจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีความสามัคคีและมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น กิจกรรมโครงการธนาคารคนเป่เมือง หรือกิจกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัย หรือกิจกรรมโครงการบ้านมั่นคง ฯลฯ เหล่านี้ต่างมีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น หากแต่รูปแบบของกิจกรรมที่แตกต่างกัน เช่น กิจกรรมธนาคารคนเป่เมือง เป็นกิจกรรมที่สร้างให้คนในชุมชนรวมกันเก็บออมเงินเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งได้มีการตั้งเป้าหมายกลุ่มเด็กเล็กและเยาวชนของชุมชน กระบวนการสร้างแนวคิดหรือจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้และซึมซับถึงการประหยัด การเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน รวมถึงนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมสังคมและชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ในประเด็นต่างๆเหล่านี้ เป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อชุมชน และต่อสังคม ซึ่งมีผลต่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชนในชีวิตต่อไปในภายภาคหน้าได้ในระดับหนึ่ง

3.3.1 การเปลี่ยนแปลงความหมายของคนในชุมชน: อัตลักษณ์คนเป่เมือง

คนในชุมชนแออัด ได้เรียนรู้และพัฒนาการถึงเรื่องการแสวงหาความชอบธรรมให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมมากยิ่งขึ้น การสร้างระบบเครือข่ายผ่านกิจกรรมทางชุมชน เป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นในการแสวงหาทรัพยากรเข้ามาสู่ชุมชน การพัฒนาชุมชนที่จะสามารถเกิดขึ้นได้ในเวลาต่อมา มิใช่โครงการที่มีการจัดรูปแบบของการเรียนรู้เท่านั้น แต่เป็นการสร้างความรู้อีกชุดหนึ่งคือ ความรู้ที่จะสร้างโอกาสให้กับการนำทรัพยากรเข้ามาพัฒนาชุมชน เมื่อชุมชนแออัดหัวฝาย ได้จดทะเบียนเป็นชุมชนแออัดหรือสลัม การนำไปสู่การพัฒนาชุมชนผ่านระบบเทศบาลไม่สามารถที่จะนำไปสู่ชุมชนมีความก้าวหน้าและการเติบโตได้ นอกเหนือไปจากนั้น การดูแลจากภาครัฐหรือเทศบาล เป็นเพียงการซ้ำเติมหรือการกดทับให้สภาพของความเป็นสลัมหรือชุมชนแออัดปรากฏชัดมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ หรือเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าที่จะทำให้ผู้คนที่ย้ายอยู่ในชุมชนเติบโต สิ่งที่น่าสนใจกับประเด็นการพัฒนาภาคประชาชนก็คือ การที่ชาวบ้านต้องใช่วิธีการที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐไม่พึงพอใจ เช่น การประท้วง การเรียกร้อง ฯลฯ กว่าหน่วยงานภาครัฐจะสามารถเข้าใจและนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ก็เกิดการสร้างเป็นวิถีทางการเมือง

ที่ต่อสู้อีกรอง เช่น กว่าจะได้ยอมรับจดทะเบียนเป็นสลัมหรือชุมชนแออัด กว่าจะได้การติดตั้งไฟฟ้าและน้ำประปา ที่หนักกว่านั้นก็คือ กว่าจะเด็กในสลัมหรือชุมชนแออัดจะได้เรียนหนังสืออย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือมีสิทธิที่จะสามารถเรียนในระดับสูงขึ้นไปได้ ก็ใช้เวลานานนับศตวรรษ การต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ที่มุ่งในระยะยาวถึงแนวทางการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งแทบจะไม่มีหน่วยงานใดของภาครัฐให้ความสนใจ โดยเฉพาะประเด็นของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สมควรมีสิทธิในการศึกษาเรียนรู้เขียนอ่าน กระบวนการเหล่านี้มีผลกระทบตรงต่อการพัฒนาบุคคลหรือพัฒนามนุษย์ในประเทศอย่างมาก

การที่คนในชุมชนหัวฝาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวบ้านที่มีโฉนดที่ดินจำนวน 14 หลังคาเรือนเป็นจุดประสานให้เกิดไฟฟ้าและน้ำประปาแก่ชาวชุมชนกลุ่มอื่นๆ จึงพบว่า บุตรหลานของเจ้าของที่ดินเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนในการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มชาวบ้านอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านบุกรุกที่เทียบไม่มีการส่งเด็กไปเรียนเขียนอ่านได้เลย เนื่องจากไม่มีทะเบียนบ้าน และที่สามารถแก้ไขปัญหาก็ก็เพียงฝากเด็กเล็กไปเรียน แต่ไม่สามารถเรียนในระดับสูงไปได้เลยแม้คนเดียว กรณีเช่นนี้สร้างภาวะของชุมชนอย่างมาก และเด็กในชุมชนในระยะแรกเป็นแรงงานทำงานรับจ้างในชุมชนและนอกชุมชน และกลายเป็นที่มาของการสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ชุมชนแออัดมากมาย สำหรับปัจจุบันการพยายามช่วงชิงสิทธิอันดับแรกก็คือ เรื่องทะเบียนบ้านเพื่อสิทธิให้เด็กหรือบุตรเข้าเรียนหนังสือได้ ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจ และเด็กรุ่นแรกในการเข้าเรียนหนังสือ ยังต้องประสบกับปัญหาค่าใช้จ่ายในการใช้จ่ายในการเรียนหนังสืออีกทอดหนึ่ง ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่กลุ่มคนภายนอกในสังคมมักไม่ให้ความสำคัญและไม่ให้ความสนใจ เมื่อถูกกล่าวหาจึงเป็นเพียงการแก้ไขไปตามเฉพาะหน้าเท่านั้นเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของชาวบ้านในระบบการสร้างกิจกรรม การสร้างการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกรณีรายได้หรือกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะการเรียนรู้เพื่อให้นักชุมชนมีแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสมัยใหม่ หรือเท่าทันการเมืองในสังคมใหญ่เพื่อสามารถที่จะต่อรองสิทธิที่ดิน ครอบครัวยุทธ ชุมชน พังครวจะได้รับการเช่นบุคคลอื่นๆ ในสังคมใหญ่ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอยู่ยงจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับสิทธิและโอกาสในการสร้างหรือมีที่อยู่อาศัยถาวร และได้รับการยอมรับจากสังคมและหน่วยงานภายนอกอย่างภาคภูมิใจในศักดิ์ของความเป็นพลเมืองเชียงใหม่ และความเป็นพลเมืองไทย

ความพยายามที่สำคัญแรกเริ่มที่คนในชุมชนหัวฝายต้องเผชิญก็คือ การที่หน่วยงานเทศบาลนครเชียงใหม่ สร้างภาพลักษณ์ของชุมชนหัวฝายเป็นชุมชนที่ยากจน และเป็นชุมชนที่ถูกจัดอยู่ในมาตรฐานความแออัดของสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ สิ่งที่ชุมชนเผชิญมากที่สุดก็คือ ชุมชนหัวฝายได้กลายเป็นชุมชนที่ถูกจัดอยู่แหล่งมั่วสุ่ม และกลุ่มชนชั้นต่ำระดับต่ำ ภาษาวิชาการเรียกว่า กลุ่มคนชายขอบ มาตรฐานของครัวเรือนต่อรายได้ต่อเดือนหรือต่อปีต่ำกว่าระดับมาตรฐานการ

ครองชีพด้วยอาชีพรายวันมากกว่าอาชีพรายเดือน ฯลฯ การจัดระบบมาตรฐานของลำดับการมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนมีสภาพกลายเป็นตั่งเช่นที่ถูกกล่าวและนำเสนอแทบทั้งสิ้น

มาถึงทุกวันนี้ กระบวนการการเปลี่ยนผ่านได้สั่งสมประสบการณ์ให้ชาวชุมชนหัวฝายเรียนรู้เรื่องสิทธิ และหน้าที่ของความเป็นพลเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสิทธิที่ควรได้รับการบริการจากภาครัฐ สิทธิที่จะต่อรองกับสิ่งที่ไม่ดีงามหรือสิทธิในการรักษาผลประโยชน์ของความเป็นชุมชน ซึ่งมักได้รับการช่วงชิงและต่อต้านจากหน่วยงานภาครัฐในบางส่วนที่ไม่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ที่ถูกเลือกและจัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างที่ได้อ้างไปแล้ว เป็นกิจกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในภาวะวิกฤตที่สำคัญต่อชุมชน เช่น วิกฤตเรื่องการไล่รื้อซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังต่อชาวชุมชน การร่วมกลุ่มร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหานี้จึงเป็นหัวใจหลักสำคัญมากที่สุด ดังนั้น การเมืองหรือระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นครั้งแรก เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานของภาครัฐ เช่น หน่วยงานเทศบาลนครเชียงใหม่ กรมธนารักษ์ และกรมเจ้าท่า ซึ่งเป็นเจ้าที่ดินของชาวบ้านที่เข้ามาอยู่อาศัยประเภทบุกรุก และรวมถึงการที่มีชุมชนอื่นๆ ถูกย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน ทำให้จำนวนชาวบ้านภายในชุมชนเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น การเผชิญปัญหากับหน่วยงานที่เป็นเจ้าที่ดินและเป็นหน่วยงานภาครัฐกระทบกระเทือนต่อระบบความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนทั่วกัน ต่อมากระแสการไล่รื้อจากชุมชนโดยรอบเพิ่มมากยิ่งขึ้น ก็ยังสร้างระบบความสัมพันธ์ของเจ้าที่ดินและกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยมากยิ่งขึ้น ผลกระทบดังเช่น การไล่รื้อกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าหลายชนเผ่าออกจากบริเวณโรงฆ่าสัตว์เทศบาล ผลักดันให้ไปอยู่รวมกันกระจุกด้านหลังโรงฆ่าสัตว์เทศบาล ตลอดจนคูเหมืองแม่ข่าจำนวนมาก กระบวนการเหล่านี้ทำให้สภาพชุมชนมีความแตกแยกแตกต่างระหว่างกันมากยิ่งขึ้น ในขณะที่หน่วยงานภาคเอกชนไม่ได้ให้ความสนใจต่อกลุ่มชาวบ้าน สิ่งที่ติดตามต่อมาก็คือ การที่คณะกรรมการชุมชนได้เริ่มติดต่อประสานกับองค์กรภายนอกมากยิ่งขึ้น โดยแบ่งฐานอำนาจออกเป็น ๔ ส่วน คือ **หนึ่ง-หน่วยงานภาครัฐ** ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มักสร้างปัญหาในการไม่สนับสนุนกิจกรรมหรือข้อเสนอที่ชาวบ้านต้องการแก้ไขปัญหา แต่เน้นเฉพาะนโยบายที่มาจากส่วนกลาง มีความแตกต่างเฉพาะแต่ในรายละเอียด นโยบายเช่น การสนับสนุนการเลือกตั้งของชุมชน การรับรองคณะกรรมการชุมชน การสนับสนุนงบประมาณดูแลด้านสุขภาพ การสนับสนุนงบประมาณพัฒนาอาชีพ ฯลฯ ลักษณะฐานเงินนโยบายดังกล่าว เป็นฟอร์มเดียวเหมือนกันทุกแห่งทั่วประเทศ แตกต่างกันไปตามในรายละเอียด ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นกิจกรรมที่เป็นที่ต้องการของเทศบาลให้เป็นไปตามเป้าหมายของระบบการปกครองของเทศบาล และจัดสรรงบประมาณไปตามระบบมากกว่าเน้นในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนและจริงจัง ในทัศนะของหน่วยงานเทศบาลมักคิดเชิงโครงสร้างความเป็นเมืองมากกว่า

แนวคิดเรื่องวิถีชีวิตและพัฒนารูปแบบชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด และไม่เน้นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่ชาวบ้านเผชิญ อย่างไรก็ตามพบว่าหน่วยงานภาครัฐด้านสาธารณสุข เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนในการส่งเสริมสุขภาพของชาวบ้าน และมีความพยายามจัดระบบสิทธิสุขภาพให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งหน่วยงานด้านสาธารณสุขมีความสำคัญต่อชาวบ้านมากกว่าหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ **สอง-หน่วยงานภาคเอกชน** ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานอิสระที่มุ่งการแก้ไขปัญหาของชุมชน และเสริมสร้างการแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือเรียกว่า กลุ่มเอ็นจีโอ(NGOs- Non Government Organization) เป็นกลุ่มองค์กรทำงานเพื่อเป้าหมายการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม หรือแก้ไขปัญหากลุ่มคนต่างๆที่ถูกผลกระทบจากนโยบายภาครัฐบาลหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น กลุ่มองค์กรวาย.เอ็ม.ซี.เอ.(Y.M.C.A.), มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย กลุ่มเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีความสนใจศึกษาปัญหาสังคมและช่วยเหลือแก้ไข จึงมุ่งไปสู่การพยายามให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเอง และปัญหาครอบครัว ปัญหาชุมชน เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้ในระดับหนึ่ง **สาม-หน่วยงานภาคการศึกษา** หน่วยงานภาคการศึกษา เช่น เป็นหน่วยงานของวิทยาลัยต่างๆ มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ให้ความสนใจศึกษาในรูปแบบเชิงการวิจัยและงานวิชาการ ซึ่งกรณีชุมชนหัวฝาย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เข้ามาศึกษาวิจัยในหลายๆครั้ง การศึกษาวิจัยของโครงการวิจัยหรือรูปแบบรายงานต่างๆ รวมถึงวิทยานิพนธ์จำนวนหนึ่ง ได้สร้างกระบวนการการเรียนรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายไปสู่ความเข้าใจและแสวงหาแนวทางระบบเครือข่ายขององค์ความรู้ของชุมชน และ **สี่-องค์กรสื่อสารมวลชน** อันหมายถึงสิ่งพิมพ์หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือวารสาร วิทยุ และโทรทัศน์ รวมถึงระบบอินเทอร์เน็ตด้วย การเผยแพร่องค์ความรู้และเรื่องราวของชุมชนหัวฝายได้สร้างความสัมพันธ์อันใหม่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนในเมืองใหญ่ที่ได้อ่านและสร้างความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกันต่อไป

สิ่งเหล่านี้เป็นที่มาที่สำคัญยิ่งก็คือ การสร้างระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกันและกันและส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้เทคนิคและแนวคิดมากมาย เช่น **แนวคิดเรื่องที่อยู่อาศัย แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม แนวคิดเรื่องการออมทรัพย์ แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน แนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดเรื่องการเมืองประชาธิปไตย แนวคิดเรื่องสวัสดิการชุมชน แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวคิดเรื่องเครือข่าย แนวคิดเรื่องการพัฒนา แนวคิดเรื่องสิทธิ แนวคิดเรื่องกฎหมาย(พ.ร.บ.)** ซึ่งลักษณะที่สำคัญของแนวคิดเหล่านี้ได้ช่วยสร้างพลังอำนาจให้กับชาวบ้านในการสร้างระบบสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกได้มากยิ่งขึ้น และเป็นพลังที่สร้างความชอบธรรมให้ชาวบ้านชุมชนแออัดหัวฝายและชุมชนแออัดทั่วประเทศได้ตระหนักถึงความเป็นตัวคนที่

แท้จริงของตนเอง มีใช้ตัวคนที่ถูกกำหนดมาจากส่วนภายนอกหรือหน่วยงานต่างๆที่นิยามความหมายให้เกิดจุดด้อยและรอยด่างในชีวิต ครอบครัว และชุมชน และเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชาวบ้านได้เลือกหนทางและสร้างโอกาสในการแสวงหาสิ่งที่ดีของชีวิตได้อย่างยั่งยืนและถาวรมั่นคง

กระแสนของกระบวนการสร้างให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดหัวฝายและชุมชนแออัดทั่วประเทศได้เกิดขึ้นทั่วประเทศในเวลาไล่เลี่ยกัน และกระตุ้นให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั่วประเทศได้ลุกขึ้นมาแสดงความเป็นตัวตนมากยิ่งขึ้น อย่างกรณีตัวอย่างผู้นำที่สำคัญที่มีประสบการณ์และเป็นแรงผลักดันให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั่วประเทศได้คิดและดำเนินรอยตาม อาทิ เช่น คุณอาทร วงษ์สังข์ กรรมการสิทธิมนุษยชนคนเดียวที่มาจากคนในชุมชนแออัด ได้กล่าวแก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั่วประเทศว่า

“คนจนต้องไม่อยู่อย่างไรคุณค่า ที่ผ่านมามีในอดีตราเป็นฝ่ายถูกกระทำ ถูกเหยียดหยามเพราะเราไม่มีอำนาจ ดังนั้นเราต้องสร้างอำนาจของเราขึ้นมา โดยการรวมกลุ่มกันเพื่อคิดหรือทำให้ชุมชนเราดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการออมทรัพย์ การทำธุรกิจชุมชนให้ช่วยเหลือตนเองได้ พัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ดีขึ้น เป็นต้น แล้วค่อยๆพัฒนากิจกรรมเหล่านี้ ไปสู่การจัดการที่เข้มแข็ง และทำให้เชื่อว่าคนจนจะอยู่ในเมืองได้อย่างมีคุณค่า

มาถึงทุกวันนี้เป็นเวลามากกว่า ๒๐ ปีที่พี่น้องชาวชุมชนได้ร่วมกันทำงาน ร่วมกันต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เพื่อมีชีวิตอยู่ในเมืองอย่างมีศักดิ์ศรี ได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนต่างๆทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน จนมีประสบการณ์ชุดหนึ่งที่จะใช้ในการทำงานต่อไปข้างหน้า ไม่เชื่อว่าชาวชุมชนแออัดจะแก้ปัญหาแบบรายวัน หรือปัญหาเกิดที่ไหนก็แก้ที่นั่นเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีภูมิคุ้มกันที่ถาวร” (อาทร วงษ์สังข์ ใน สุวัฒน์ คงแป้น, 2544: 91)

งานศึกษาและการรวบรวมเรื่องราวของชาวหัวฝายและชุมชนบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนหัวฝายโดย คุณสุวัฒน์ คงแป้น ได้อธิบายและเล่าถึงเรื่องราวของการพัฒนาและวิวัฒนาการชาวหัวฝายได้เข้าใจเป็นอย่างดีได้ดังนี้ว่า

ในปี พ.ศ.2539 ชาวชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่ริมคลองแม่ข่าและบางส่วนของที่อาศัยรูกกล้าแนวกำแพงดิน ซึ่งเป็นกำแพงเมืองชั้นนอกที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เริ่มมีความรู้สึกไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยเนื่องจากทางกรมมองว่าเป็นตัวการที่ทำให้คลองแม่ข่าเน่าเสีย และเป็นผู้ทำลายโบราณสถาน ชาวชุมชนจึงได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนแออัดแขวงเมืองราย เพื่อร่วมกันพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการเดินทางไปศึกษาดูงานการพัฒนาคลองสำโรงที่จังหวัดสงขลา จากนั้นก็กลับมาช่วยกันขุดลอกคลองแม่ข่าให้ใสสะอาด และพัฒนาไปสู่การตั้ง “คณะกรรมการคลองแม่ข่า” ขึ้นมาเพื่อดูแลคลองแม่ข่าอย่างต่อเนื่อง นางน้ำทิพย์ เปาป้อม กรรมการคลองแม่ข่าได้เล่าว่า เราได้ขุดลอกคลองมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เรื่อยมาจน

คลองแม่ข่าน้ำใสสะอาด ปลูกปลาอยู่อาศัยได้ มีการตั้งกลุ่มเยาวชนสำรวจลำคลองเป็นระยะๆ เพื่อค้นหาปัญหาการเน่าเสีย มีการปลูกต้นไม้ริมคลอง พร้อมทั้งได้ขยับบ้านที่รูก้ำแนวคลอง นอกจากนี้การร่วมกันรักษาคลองแม่ข่าในเครือข่ายแขวงเมืองรายยังได้ร่วมกันสำรวจปัญหาของทุกชุมชนในแขวง เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในระดับชุมชน จากนั้นก็จะมีการรื้อเรียงปัญหา เพื่อร่วมกันแก้ไขในระดับเครือข่ายอีกด้วย เช่น ขณะนี้มีโรงเรียนคนเป็งเมืองเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาด้านการพัฒนาให้กับผู้นำชาวชุมชน และเป็นสถานที่ดูงานให้กับชาวชุมชนต่างๆทั่วประเทศ เรามีกลุ่มเชิงใหม่ฟ่องสะอาดที่รณรงค์ให้ชาวชุมชนและเยาวชนนำวัสดุเหลือใช้ไปสร้างงานสร้างรายได้ รวมทั้งรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้สะอาด ขณะนี้ได้ขยายไปสู่การรับซื้อวัสดุเหลือใช้จากบุคคลทั่วไปและหน่วยงานต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชน ในด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน เรามีโรงงานน้ำดื่มที่สมาชิกชุมชนแออัดทั้ง 19 ชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ทั้งในลักษณะของการถือหุ้นและการร่วมกันจำหน่าย หรือกรณีที่นายบุญเรือง ปาระรังสี ได้กล่าวถึงชุมชนว่า ถึงแม้ว่าในปัจจุบันชาวชุมชนแออัดในแขวงเมืองราย จะได้ร่วมกันทำกิจกรรมหลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งผ่านไปด้วยดีระดับหนึ่งแล้ว แต่ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยยังคงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านบางส่วนที่อาศัยอยู่บนแนวกำแพงดินและที่รูก้ำแนวคลองแม่ข่า เราจึงได้ร่วมกันจัดทำ “โครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยบริเวณแนวกำแพงดินและริมคลองแม่ข่าขึ้นมา เริ่มต้นจากการสำรวจข้อมูลครัวเรือนที่มีปัญหารูก้ำแนวคลอง และแนวกำแพงดินจากทุกชุมชน ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่ 4 ชุมชน คือ ชุมชนกำแพงงาม 40 หลังคาเรือน ชุมชนฟ้าใหม่เขต 3 และฟ้าใหม่เขต 4 รวม 40 หลังคาเรือน และชุมชนทิพย์เนตรอีก 20 หลังคาเรือน รวมทั้งหมด 100 หลังคาเรือน เมื่อได้ข้อมูลแล้วจึงนำไปสู่การจัดทำผังร่วมกัน โดยเริ่มทำนำร่องไปแล้วที่ชุมชนกำแพงงาม ในการจัดทำผังมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนเรศวรมาร่วมทำงานกับชาวบ้าน บ้านที่สร้างรูก้ำแนวคลองก็ต้องถอยให้พื้นแนวคลอง ก้นที่วางไว้ปลูกต้นไม้ และมีทางเดินริมคลอง บ้านที่ตั้งอยู่บนกำแพงดินก็ต้องรื้อทั้งหมด ให้มีทางเดินริมกำแพงดิน 1.3 เมตร ซึ่งในการปรับผังแม้จะมีที่ดินเพื่อสร้างบ้านเหลือน้อยลง แต่ทุกคนก็พร้อมที่จะเสียสละเพื่อช่วยกันรักษาลำคลองและคงสภาพกำแพงเอาไว้ ในด้านของนายเทพ คำตัน ได้เล่าเพิ่มเติมในการร่วมกิจกรรมว่า อาศัยอยู่ริมคลองแม่ข่ามากว่า 50 ปีแล้ว แรกๆก็มีบ้านอยู่แค่ 3 หลังเท่านั้นเอง อยู่มาคนก็มากขึ้นทั้งชาวเขาชาวเมือง จนบางส่วนก็ไปสร้างบ้านบนกำแพง พอชุมชนมีโครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยก็เห็นดีเพื่อคนรุ่นหลังจะได้มีของเก่าๆไว้ศึกษา ผมมีที่มากหน่อยก็แบ่งให้กับคนที่ต้องย้ายลงจากกำแพงได้สร้างบ้าน สำหรับเงินทุนนั้น ทั้ง 4 ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการตั้งกองทุนขึ้นมา เป็นการออมเงินเพื่อที่อยู่อาศัยเพียงคนละ 1 บาทต่อวัน หรือเดือนละ 30 บาท แล้วปล่อยให้สมาชิกกู้โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อปี ใครกู้ไปปรับปรุงบ้านจะกู้ได้ไม่เกิน 50,000 บาท ส่วนที่ต้องสร้างใหม่ทั้งหลังก็กู้ได้ไม่เกิน 70,000

บาท สำหรับการชำระเงินกู้ยืมนั้นก็แล้วแต่สมาชิกจะสะดวก มีให้เลือกหลายแบบ ทั้งชำระเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน ขึ้นอยู่กับรายได้ของแต่ละคน ในระยะเริ่มต้นของการออมซึ่งยังได้เงินไม่มากนัก ในขณะที่ความจำเป็นต้องปรับปรุงที่อยู่อาศัยได้เริ่มขึ้นแล้ว ทางชุมชนจึงได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง มูลนิธิชุมชนไท เป็นเงินประเดิมแบบให้เปล่าจำนวน 1 ล้านบาท ส่วนเงินที่ทุกคนร่วมกันออมนั้นเห็นร่วมกันว่าจะไม่มีการถอน เพื่อให้ทุกคนได้มีเงินหมุนเวียนไปสร้างบ้านจนครบกันทุกหลัง ซึ่งถึงแม้จะเป็นจำนวนไม่มากแต่หลายครอบครัวก็หาเงินมาสมทบ ไม่ได้กู้ทั้งหมด อีกประการหนึ่ง ก็จะเริ่มทำในชุมชนที่จำเป็นเร่งด่วนก่อน ซึ่งขณะนี้ได้เริ่มต้นแล้วที่ชุมชนกำแพงงาม และจะขยายต่อไปจนครบทั้ง 4 ชุมชน โดยชุมชนไหนพร้อมชุมชนอื่นก็จะไปช่วยหมุนเวียนกันไปจนเสร็จโครงการ ในส่วนของนายพิพัทธ์ ลากปัญญา ได้เล่าว่า อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิด พอแยกครอบครัวก็ต้องไปสร้างบ้านบนกำแพงดินสองคนผัวเมีย พอมีโครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยก็ย้ายลงมาข้างล่าง เพื่อนบ้านแบ่งที่ให้สร้างบ้าน ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยกับชุมชนแล้วกู้เงินมาสร้างบ้าน ลงทุนไปสามหมื่นกว่าบาทเพราะนำไม้เก่าจากการรื้อมาใช้ด้วย ซึ่งสะดวกสบายกว่าเดิมไม่ต้องปีนกำแพง ส่วนรั้วบ้านก็ทำด้วยไม้ไผ่และปลูกพืชกินได้ริมรั้ว ดังนั้นนายบุญเรือง ปาระรังสี ได้สรุปเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และสร้างความฝันถึงรูปแบบชุมชนที่จะสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยในครั้งนี้ ไม่เพียงทำให้พวกเราชาวชุมชนแออัดมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ไม่ต้องระแวงเรื่องการถูกไล่ที่เหมือนที่ผ่านมาเท่านั้น แต่สิ่งที่เราทำยังเป็นการร่วมกันอนุรักษ์คลองแม่ข่าและโบราณสถานให้คงอยู่ ซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยจิตอาสารวมใจเชียงใหม่ ซึ่งหลังจากรื้อย้ายบ้านลงจากกำแพงแล้วเราจะร่วมกันบูรณะกำแพงดินให้อยู่ในสภาพเดิม นอกจากนี้พวกเราในแขวงเมืองรายมีความเห็นว่า สิ่งที่เราได้ร่วมกันทำ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนคนเป็เมือง ชาเล้งฟวงสะอาด การพัฒนาคลองแม่ข่า การพัฒนาที่อยู่อาศัย ตลอดจนโรงงานน้ำดื่ม ซึ่งตั้งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน ประกอบกับในบางชุมชน เช่น ชุมชนกำแพงงามก็มีชาวเขาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีการประกอบอาชีพหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เราจึงมีโครงการที่จะพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวแบบครบวงจรให้ผู้คนได้ศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ในความคิดเห็นนี้ คุณสุวัฒน์ คงแป้นได้กล่าวว่า การพัฒนาของชาวชุมชนในแขวงเมืองรายในครั้งนี้ เป็นรูปธรรมหนึ่งที่ไม่เพียงทำให้พวกเขามีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังพิสูจน์ให้เห็นว่าพวกเขาอาศัยอยู่ในเมืองอย่างรู้รับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย(สุวัฒน์ คงแป้น, 2545: 62-66)

การเป็นอยู่ของชาวบ้านหัวฝายและชาวบ้านชุมชนอื่นๆ ใกล้เคียงกันได้รับสิทธิจากระบบการเมืองแรกเริ่มเมื่อมีการจดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนสลัมหรือชุมชนแออัดมานับแต่ปี พ.ศ.2527 เป็นต้นมา ซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกชุมชน แต่

ในขณะที่เดียวกันการเข้ามาช่วยเหลือชุมชนในครั้งนั้นนับเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงความเป็นชุมชนของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่โดยรอบวัดหัวฝายด้วย เช่น การแบ่งแยกเขตการปกครองเป็นชุมชนต่างๆซึ่งแต่เดิมเป็นกลุ่มชุมชนเดียวกัน อย่างไรก็ตามนับเป็นขั้นแรกที่ชาวบ้านได้เริ่มเข้าไปสู่การสร้างระบบความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งต่อมาได้รวมไปถึงหน่วยงานเอกชนต่างๆและนักการเมืองท้องถิ่นด้วย

งานศึกษาของคุณศรีนพร พุ่มมณีและคณะได้อธิบายถึงหลักการเมืองที่เข้ามาสู่สภาพความเป็นชุมชนดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

ในช่วง พ.ศ.2527 เทศบาลได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาชุมชน โดยให้มีการดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้น เพื่อให้ชุมชนต่างๆได้มีตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาชุมชนตนเอง ชุมชนระแกงเป็นชุมชนแรกที่ได้จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้านในชุมชนจะเลือกคนที่มีบุคลิกในการติดต่อกับหน่วยงานได้ อ่านเขียนได้ รวมทั้งเป็นคนที่ทำให้การช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องต่างๆ ส่วนชุมชนหัวฝายนั้น ชาวบ้านในชุมชนเลือกประธานชุมชนโดยเลือกจากคนที่มีความรู้ทางด้านศาสนา รู้เรื่องพิธีกรรมต่างๆมีประสบการณ์ และยังเป็นคนที่สามารถช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนมีงานทำ เนื่องจากเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างการที่ชาวบ้านเลือกประธานชุมชนที่มีบุคลิกดังกล่าว เพราะชาวบ้านต้องการให้ประธานชุมชนเป็นตัวแทนชุมชนในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ส่วนชุมชนกำแพงงามนั้นได้แยกออกจากชุมชนหัวฝายประมาณปี พ.ศ.2538 บุคคลที่ชาวบ้านเลือกให้เป็นประธานชุมชนเป็นคนที่พูดจาเก่งและยังเป็นคนที่นำผลประโยชน์มาให้ชาวบ้านเนื่องจากมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่นรูปแบบการพัฒนาชุมชนโดยจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นเป็นตัวแทนชาวบ้านดังกล่าวส่งผลต่อชุมชนหลายประการคือ ประการแรก ประธานและคณะกรรมการชุมชนมีสถานภาพเนื่องจากเทศบาลให้การรับรองและมีบทบาทหน้าที่ในการติดต่อประสานกับเทศบาลในเรื่องการพัฒนาและเรื่องต่างๆที่มาจากเทศบาล สถานภาพและบทบาทของคณะกรรมการชุมชนดังกล่าวทำให้เกิดการแยกคนออกจากชุมชน ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ก็จะมอบหมายงานต่างๆให้กับคณะกรรมการชุมชน แต่คนที่รับภาระหน้าที่มากที่สุดก็คือประธานชุมชน ที่ต้องคอยชักชวนเพื่อนบ้านให้ร่วมกิจกรรมที่เกิดจากแผนงานของหน่วยงาน รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานและเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นการนำผลประโยชน์จากภายนอกเข้าสู่ชุมชนนั่นเอง ประการที่สอง ประธานและคณะกรรมการชุมชนบางคนมีสายสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่นทั้งส่วนตัวหรือไม่ก็จากการช่วยเหลืองานพัฒนาชุมชน ความสัมพันธ์ดังกล่าวขยายสู่การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ในรูปแบบของการช่วยเป็นฐานคะแนนเสียงให้ ลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งผลกับชาวบ้านในชุมชน ในระยะหลังจะมีผู้ลงสมัครเป็นประธานชุมชนหลายคน ซึ่งแต่ละคนก็มักจะมีกลุ่มการเมืองให้การ

สนับสนุน ดังนั้น จึงทำให้ภายในชุมชนมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกหรือแบ่งกลุ่มตามสายสัมพันธ์ที่ชาวบ้านมีต่อผู้นำ บางครั้งเกิดความขัดแย้งภายในชุมชนระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกันเอง แต่หลังจากที่ผ่านพ้นการเลือกตั้งไปแล้ว ความขัดแย้งดังกล่าวก็ลดลง ชาวบ้านต่างก็ทำมาหากินตามปกติ เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งบนผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านแต่ละคนที่อาศัยในชุมชนยังมีความสัมพันธ์กันอีกในหลายๆด้าน ไม่มีใครที่จะสามารถอยู่ในชุมชนได้เพียงลำพังต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ยกตัวอย่างกรณีผู้นำชุมชนเป็นคนที่เข้าร่วมแก้ปัญหาอย่างจริงจัง อย่างเช่นคุณบุญเรือง ป่าละรังสี ซึ่งเป็นคนที่อาศัยอยู่ชุมชนกำแพงงาม แต่บ้านของเรื่องและกลุ่มเครือข่ายอาศัยอยู่บริเวณท้ายชุมชน รวมทั้งกลุ่มชาวเขา ทั้งสองกลุ่มนี้จะไม่สามารถเข้าถึงการบริการต่างๆ ของเทศบาลที่ผ่านมาทางประธานชุมชน เช่น ไม่มีทะเบียนบ้าน น้ำประปา ไฟฟ้า ตลอดจนทางเดินที่มักมีน้ำท่วมขังเมื่อถึงหน้าฝน จนกระทั่งเมื่อมีองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาแนะนำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มไปขอทะเบียนบ้าน เพื่อที่จะนำมาใช้ขอ น้ำ ไฟ โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนที่สามารถดำเนินการเรื่องดังกล่าวได้สำเร็จ ส่งผลให้ผู้นำและชาวบ้านเกิดความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งเมื่อก่อนจะต้องรอให้คณะกรรมการชุมชนช่วยดำเนินการให้ ความมั่นใจของชาวบ้านกลุ่มท้ายชุมชนได้ขยายสู่การมีน้ำประปา ไฟฟ้า การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่นกรณีคลองแม่ข่า และการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย โดยการรื้อย้ายบ้านที่ปลูกอยู่บนกำแพงดินลงมาแล้วจัดแบ่งที่ดินที่มีอยู่จำนวนน้อยให้เพื่อนบ้านได้ปลูกอาศัย เรื่องเป็นคนแรกที่ลงมือรื้อบ้านเพื่อทำเป็นตัวอย่างให้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มพี่น้องชาวเขา ก็เป็นกลุ่มที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เมื่อเทียบกับเมื่อก่อนที่ต่างคนต่างอยู่ ถึงแม้ว่าเรื่องจะไม่ได้ร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชนก็ตาม ทุกครั้งที่มีการพัฒนาชุมชน เรื่องก็จะให้ความร่วมมือ ที่สำคัญกิจกรรมต่างๆ ที่เรื่องร่วมกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ทุกคนได้รับผลประโยชน์เท่ากัน รูปแบบการดำเนินกิจกรรม เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ความร่วมมือที่เกิดขึ้นมาจากฐานความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้ผู้นำและชาวบ้านได้มีประสบการณ์โดยตรง ทั้งความรู้และความสามารถในการถ่ายทอดให้คนอื่นๆ ได้รับรู้

กรณีตัวอย่างผู้นำชาวหัวฝาย คือ คุณประทีป บุญหมั่น ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนหัวฝายมามากกว่า 50 ปี เป็นประธานชุมชนในช่วงแรกๆที่ได้ร่วมงานกับเทศบาล ซึ่งมีบุคลิกเป็นคนกล้าพูด กล้าถาม บางครั้งทำให้เจ้าหน้าที่เทศบาลไม่พึงพอใจ และในช่วงที่ประทีปมาร่วมงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนทำให้เทศบาลมองว่า ประทีปเป็นเอ็นจีโอ แต่ประทีปก็ไม่เคยย่อท้อ ได้ร่วมกับเพื่อนชุมชนอื่นในแขวงเม็งรายช่วยกันพัฒนาคลองแม่ข่าได้สำเร็จ รวมถึงกิจการโรงงานน้ำดื่มในรูปแบบของการเป็นเจ้าของร่วมกันในลักษณะของเครือข่ายชุมชน จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประทีป

ก็คือ การได้เรียนรู้ประสบการณ์การพัฒนาในที่ต่างๆ ที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมหนุนเสริม แต่ที่สำคัญคือ บุคลิกของประทีปที่มีนิสัยรักความเป็นธรรม และเป็นคนกล้าแสดงออก ทั้งกับพี่น้องชุมชนและกับหน่วยงานต่างๆ ดังนั้นการรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาตนเองของชาวชุมชนบนฐานของความสัมพันธ์เดิมที่มีอยู่ในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ แม้ว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวจะเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยก็ตาม ซึ่งกลุ่มเล็กๆดังกล่าว ช่วยทำให้ชาวบ้านที่มีปัญหาได้เข้าร่วม แก้ปัญหาของตนเองโดยตรง เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม และสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองรวมถึงเพื่อนบ้านในกลุ่ม เมื่อเทียบกับคณะกรรมการชุมชน เป็นพื้นที่ที่จำกัดในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน และมักจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้านในชุมชน ขณะเดียวกันการขยายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนด้วยกันก็ยังคงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับผู้นำใหม่ๆ ได้เข้าร่วมกิจกรรมได้มากขึ้น แม้ว่าเครือข่ายที่เกิดขึ้นไม่ได้มีการจัดระบบที่เป็นทางการก็ตาม แต่ก็อาศัยความสัมพันธ์ของชาวบ้านและผู้นำที่มีพื้นที่อยู่ใน ภูมิโนเวศน์เดียวกัน ก็คือตามแนวคลองแม่ข่า ช่วยทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น สิ่งสำคัญคือ ผู้นำชุมชนที่เป็นทั้งแบบอย่างและเป็นผู้เริ่มต้นในการชักชวนเพื่อนบ้านหรือเพื่อน ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ นั้น ได้ก้าวพ้นกรอบการพัฒนาแบบเดิมๆ ได้ (ศรีนพร พุ่มมณี และคณะ, 2547: 137-142)

ซึ่งกรณีศึกษาชาวบ้านหัวฝายของศรีนพร และคณะได้สร้างมิติใหม่ของรูปแบบการแสดงสิทธิของตนเองอันสำคัญต่อระบบการเมือง จะเห็นได้ว่ามีระดับการเมืองที่ปรากฏอยู่ 2 ประการด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง-สิทธิทางการเมืองของพิธีกรรมในรูปแบบคณะกรรมการชุมชน ซึ่งได้รับการดูแลและอุปถัมภ์จากหน่วยงานเทศบาลซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากภายใต้การเมืองว่าด้วยเรื่องการเลือกตั้งท้องถิ่น ซึ่งสิทธิทางการเมืองของเทศบาลที่นำมาสู่ชุมชนผ่านคณะกรรมการชุมชน เป็นเนื้อหาเชิงนโยบายทั้งจากภาครัฐส่วนกลางและเนื้อหาเชิงนโยบายในส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานเทศบาลเอง นำรูปธรรมเช่น การจัดสรรงบประมาณลงไปชุมชน ซึ่งสภาพในชุมชนจึงเกิดการดูแลอำนาจที่มาจากผลประโยชน์ที่เทศบาลนำเข้า เมื่อทรัพยากรที่มีอยู่น้อยนิดกับความต้องการของผู้คนในชุมชนมีความต้องการเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกและขัดแย้งกัน ซึ่งรูปแบบเช่นนี้เรียกว่า การขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน สิทธิการเมืองที่ปรากฏนี้จึงเป็นรูปของฐานการเมืองเรื่องคะแนนเสียงเลือกตั้งมากกว่าสิทธิที่ชาวบ้านในชุมชนพึงควรจะได้รับ ทรัพยากรที่ลงไปชุมชนจึงเป็นกุญแจสำคัญให้ฐานเสียงมั่นคงหรือไม่มั่นคง และเป็นกุญแจสำคัญที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีกลุ่มเฉพาะเพื่อรองรับทรัพยากรจากฐานอำนาจการเมืองท้องถิ่นที่นำลงมา ประการที่สอง-สิทธิการเมืองของกิจกรรมชุมชนที่ถูกจัดตั้งจากหน่วยงานอื่นๆ นอกเหนือหน่วยงานเทศบาล เป็นสิทธิที่แสดงให้เห็นชุมชนเกิด

ความภาคภูมิใจในการปรากฏของตัวตน หรือเป็นพลเมืองที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ สามารถพูดคุย ต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐหรือเทศบาลที่เน้นเพียงฐานคะแนนเสียงการเมืองเท่านั้น การขยับผล การเมืองเรื่องสิทธิที่ชาวบ้านหรือผู้นำที่ได้รับผลประโยชน์หรือทรัพยากรที่เข้ามาจากฐานอำนาจ อื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัย องค์กรเอกชน และหน่วยงานอื่นๆ เป็นดุลอำนาจในการครอบงำของฐาน อำนาจการเมืองจากหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งเพียงการรักษาฐานคะแนนเสียง สิทธิภาคพลเมืองใน รูปแบบนี้เป็นฐานอำนาจที่อยู่ภายใต้การดูแลจากองค์กรอื่นๆ ที่มีใช้หน่วยงานรัฐหรือเทศบาล ซึ่งมี ผลให้เกิดการสร้างการเมืองระบบชุมชนขึ้นในเวทีเทศบาลในหลายครั้ง อย่างไรก็ตามรูปแบบสิทธิ การเมือง และสิทธิพลเมืองดังกล่าว มีความเห็นเหมือนหรือต่างกันก็ได้ เพียงแต่เฉพาะมุ่งเรื่องใด เป็นกรณีพิเศษ การเมืองจะมีความขัดแย้งหรือมีความคิดเห็นร่วมกันระหว่างชุมชนกับเทศบาลขึ้น อยู่กับนโยบายเทศบาลเป็นสำคัญ ถ้ายุคใดที่เทศบาลมีนโยบายให้พัฒนาชุมชนแออัดและให้ความ สนใจในชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างเทศบาลและชุมชนเกิดขึ้น น้อยมากหรือแทบจะหาของพิพาทไม่ได้ แต่อาจมีกรณีพิพาทภายในชุมชนหากทรัพยากรที่ลงไป ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นสาเหตุให้หน่วยการเมืองอื่นๆ ที่คาดหวังเข้าบริหาร เทศบาลในยุคต่อไปเข้ามาแทรกแซงฐานการเมือง และสามารถสร้างความชอบธรรมให้แก่นักการ เมืองพรรคใหม่ที่ชาวบ้านจะอิงแอบและสนับสนุนให้เกิดการบริหารงานเทศบาลชุดใหม่ในยุคต่อ ไปได้ พลั้งของพิธีกรรมการเลือกตั้งของการเมืองของชาวบ้านในชุมชนแออัดเชียงใหม่ อาจมีผลต่อ การบริหารงานของผู้บริหารงานเทศบาลได้มาก แต่ถ้าหากหน่วยงานเทศบาลมีนโยบายช่วยเหลือ หรือสนใจชาวบ้านในชุมชนน้อย ความขัดแย้งระหว่างเทศบาลและชุมชนต่างๆ ในเชียงใหม่เกิดขึ้น ได้ง่ายและบ่อยจนกระทั่งงานทั้งสองส่วนไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ เช่น นโยบายที่เทศบาลทุก ชุมชนก็จะไม่ได้รับความไว้วางใจและช่วยเหลือ จึงเกิดกลุ่มการเมืองอีกกระจุกขึ้นเป็นผู้ดำเนิน โครงการของหน่วยงานเทศบาล และบ่อยครั้งทำให้ฐานการเมืองของผู้บริหารเทศบาลได้สูญเสีย ไปได้ ฐานอำนาจการเมืองในชุมชนแออัดเชียงใหม่จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ผู้บริหาร เทศบาลแต่ละยุคไม่อาจมองข้ามได้ ในขณะที่สิทธิภาคพลเมืองที่แฝงมากับหน่วยงานองค์กรอื่นๆ ที่ นำเข้ามาในรูปแบบของการเรียนรู้เชิงพัฒนามักจะมีความยั่งยืนในระดับหนึ่ง ซึ่งบางครั้งหาก ทรัพยากรเข้ามาไม่สามารถกระจายลงสู่ชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงก็เกิดปัญหาทางการเมืองซ้อนทับเกิด ขึ้นในชุมชนได้เช่นกัน และบางครั้งอาจเกิดกลุ่มอำนาจซ้อนอำนาจเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นผู้นำ ชุมชนจึงมีความสำคัญมากในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่หน่วยงานภาคเอกชนนำเข้ามาสู่ชุมชน ใน กรณีตัวอย่างที่สำคัญมากที่สุดโครงการหนึ่งในปัจจุบันก็คือ “โครงการบ้านมั่นคง” ซึ่งเป็นโครงการ แรกในประวัติศาสตร์ของภาคการเมืองส่วนกลางระดับประเทศเชิงนโยบายที่มีแผนพัฒนาคุณภาพ ประชาชนโดยมีโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนแออัดทั่วประเทศ ที่เป็นรูปธรรมกระจาย

แทบทุกชุมชนและมีการจัดการบริหาร โครงการ โดยมีชาวบ้านชุมชนเข้ามาบริหารจัดการกันเอง การให้สิทธิแก่ชาวบ้านในการมีส่วนร่วมกับโครงการบ้านมั่นคงรวมถึงการให้สิทธิแก่ชาวบ้านในการบริหาร โครงการเป็นเรื่องใหม่มากในระบบราชการไทย และพบว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจแก่ชาวบ้านแทบทุกชุมชน ความภาคภูมิใจมิใช่เพียงเพราะการมีบ้านเรือนอาศัยอยู่อย่างมั่นคงและถาวรเพียงเท่านั้น แต่เป็นการให้สิทธิและโอกาสทางการเมืองกับชาวบ้านระดับล่างสุดได้สูงสุดเช่นกัน การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้ามาบริหารงานจัดการและร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ เอง รวมทั้งคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาเอง และจัดระบบเครือข่ายในรูปแบบองค์กรต่างๆ ทั่วประเทศ ได้สร้างสิทธิอันชอบธรรมแก่ชาวบ้าน และสร้างคุณค่าแก่ชาวบ้านอย่างยิ่ง

สถานภาพการใช้สิทธิทางการเมืองของชาวบ้านหัวฝายจากผลนโยบายบ้านมั่นคง พบว่า ชาวบ้านหัวฝายที่เข้าสู่โครงการบ้านมั่นคง จำนวน 39 หลังคาเรือนมีความสามารถและศักยภาพในการร่วมกันซื้อที่ดินเป็นของตนเอง และมีการจัดสรรงบประมาณในการสร้างบ้านเรือนที่น่าอยู่อย่างพอเพียงตามกำลังของชาวบ้านแต่ละคน และอีกจำนวนที่เหลือที่ยังไม่พร้อมหรือไม่เข้ามาสู่การร่วมสิทธิซื้อที่ดิน ก็มีการติดต่อประสานงานเจ้าที่ดินเพื่อทำการทำสัญญาในการเช่าที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย และมีงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลขณะนั้นลงมาเพื่อกู้เงินสร้างบ้านเรือนหรือปรับปรุงบ้านเรือนให้อยู่ในสภาพที่น่าอยู่และแข็งแรงมากยิ่งขึ้น การดูแลบริหารโครงการแต่ละชุมชนมีคณะกรรมการดูแลอย่างทั่วถึง และเป็นการจัดรูปแบบเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในส่วนของจังหวัดและภาคเหนือตอนบน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและความช่วยเหลือกันขององค์กรชุมชนกรณีโครงการบ้านมั่นคงยังคงกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน แต่นี้เป็นจุดองค์ความรู้ใหม่ ที่ชาวบ้านในระดับล่างสุดสามารถเข้ามีส่วนร่วมในนโยบายรัฐบาลที่มากที่สุด และเป็นฐานการเรียนรู้ให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปสู่การประสานงานกับหน่วยงานรัฐอื่นๆ อย่างภาคภูมิใจมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น หน่วยงานภาครัฐจำนวนมากให้การต้อนรับชาวบ้านในชุมชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น สิทธิของภาคพลเมืองของชาวบ้านในชุมชนแออัดที่เคยถูกประนามเหยียด ได้ลดน้อยลงไปตามลำดับ พร้อมๆ ไปกับสิทธิของบุตรหลานของชาวบ้านในชุมชนต่างได้รับการศึกษาในระบบมากยิ่งขึ้น ซึ่งนับว่าพื้นที่ของแนวคิดสองส่วนระหว่างชาวบ้านในชุมชนแออัดซึ่งเคยเป็นชุมชนถูกปิดหูปิดตาได้ถูกเปิดออกด้วยระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงความสามารถที่บุตรหลานได้เข้าสู่ระบบการศึกษามากยิ่งขึ้น และมุ่งไปสู่การพัฒนาชุมชนได้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ในกรณีโครงการบ้านมั่นคง เป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับชาวบ้านในชุมชนที่ถูกทำให้เรียนรู้ถึงการสร้างระบบบริหารอย่างเป็นระบบตามแบบมาตรฐาน หลายชุมชนสามารถปรับตัวเข้ากับฐานระบบได้ แต่มีอีกหลายชุมชนที่ต้องการการเรียนรู้กับระบบมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้อันใหม่ที่สำคัญของระบบราชการก็คือ การเรียนรู้ข้อกำหนดระบบราชการต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบ

ต่อชาวบ้านในระดับหนึ่ง ซึ่งเรียกปัญหานี้ว่า “ปัญหาเรื่องความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” เป็นปัญหาที่เป็นคาบสองคม อย่างชาวบ้านในหัวฝาย เป็นชุมชนหนึ่งที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบได้มากยิ่งขึ้น ปัญหาเรื่องความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของหัวฝายถูกแก้ไขด้วยการนำลูกหลานในชุมชนที่เรียนในระบบมาช่วยงาน เช่น ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการด้านบัญชี ก็มีลูกหลานที่จบบัญชีหรือมีความสามารถในการทำบัญชีมาร่วมงาน และจัดระบบเอกสารอย่างถูกต้องสามารถตรวจสอบตามระบบกฎเกณฑ์ได้ ในขณะที่เดียวกันบุตรหลานเหล่านั้นก็ยังสามารถประกอบอาชีพส่วนตัวได้ตามปกติ ลักษณะการสร้างระบบการจัดการงานเช่นนี้เป็นรูปแบบที่เป็นผลมาจากการสร้างให้ชาวบ้านในชุมชนเรียนรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมืองหรือภาคประชาชน ซึ่งสิ่งที่สำคัญก็คือต้องการเวลาในการเรียนรู้ในระดับหนึ่ง กรณีชุมชนหัวฝายได้เรียนรู้เรื่องการจัดการการเงิน การออมทรัพย์มานานกว่า 10 ปี จึงสามารถจัดการเกี่ยวกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิทธิเช่นนี้ ซึ่งเกิดการการเรียนรู้โครงการจากนโยบายภาครัฐบาลหรือรัฐส่วนกลาง เป็นการเปิดเวทีและโอกาสให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาต่างๆจากการบริหารจัดการด้วยตนเองได้มากยิ่งขึ้น ในขณะที่ปัญหาที่อาจติดตามมาก็มีปรากฏเช่นกัน เช่น ปัญหาในเรื่องการปรากฏตัวตนที่ถูกแบ่งลำดับที่เกิดจากการศึกษาภายในชุมชนมากขึ้นด้วย นอกเหนือไปจากปัญหาที่ปรากฏเรื่องฐานเศรษฐกิจ ซึ่งได้สร้างผลกระทบต่อตัวตนของชาวบ้านในชุมชนในระดับหนึ่งเช่นกัน และอาจเป็นที่มาของการทำให้ความเป็นตัวตนของชาวบ้านในชุมชนถูกกัดกร่อนให้ออกไปจากระบบความชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้านได้ ซึ่งอาจกลายเป็นปัญหาซับซ้อนของปัญหาการบริหารจัดการโครงการที่มาจากนโยบายตรงจากรัฐบาลส่วนกลาง

นอกเหนือไปจากนั้นแล้ว พบว่า “สิทธิในระบบเครือข่าย” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งของชาวบ้านในชุมชน เพราะนอกเหนือจากการที่ชาวบ้านระดมกำลังผู้คนเข้าร่วมการทำงานด้วยกันแล้ว ซึ่งที่มีคุณค่ายิ่งที่ปรากฏก็คือการนำเอาภูมิปัญญาเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาและจัดการระบบต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เห็นว่า เครือข่ายของรูปแบบองค์กร มีความสำคัญที่สร้างระบบการเรียนรู้และให้การพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือระหว่างกันและกันได้ดี และสร้างพลังให้ชาวบ้านในเครือข่ายสามารถนำทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชนได้มากยิ่งขึ้น พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และสามารถนำไปสู่การต่อรองกับอำนาจการเมืองอื่นๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้นด้วย และสำคัญยิ่งกว่าอื่นใดก็คือ พลังของเครือข่ายจะเป็นเครื่องป้องกันอันตรายจากรูปแบบการเมืองภายนอกที่จะแทรกแซงและสร้างอำนาจในการควบคุมได้ ความสามารถในการจัดการก็คือ การให้ความร่วมมือช่วยเหลือและสร้างระบบความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในขณะที่เดียวกันพบว่า เครือข่ายเป็นปัจจัยที่จะเป็นกำลังหนุนเสริมเพิ่มความมั่นคงในการสร้างฐานให้แก่ชุมชนสมาชิกได้ระดับหนึ่ง แต่เงื่อนไขที่สำคัญก็คือ เครือข่ายต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมมือร่วมใจ และช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

จึงจะนับได้ว่าเป็นระบบเครือข่ายที่เข้มแข็งมั่นคง ดังนั้น สิทธิในระบบเครือข่าย ก็คือมาตรฐานของมาตรการในการสร้างภูมิคุ้มกันความปลอดภัยของชุมชนสมาชิก และเป็นแหล่งกระจายอำนาจในการจัดการกิจกรรมต่างๆของสมาชิกได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นสิทธิทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด

3.3.2 เครือข่ายชุมชนเมือง: ความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียม

อัตลักษณ์รูปของ “องค์กรชาวบ้าน”

การสร้างกระบวนการของกลุ่มหรือองค์กรชาวบ้าน นับว่าเป็นระบบแนวคิดเชิงตัวตนแบบใหม่ที่สุดของกระบวนการของชาวบ้านในหลายทศวรรษผ่านมาก “องค์กรชาวบ้าน” หมายถึงเครือข่ายที่ชาวบ้านเข้ามาร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาเพื่อพึ่งตนเองภายในหมู่บ้าน มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยน รวบรวมความคิด ประสบการณ์ ทรัพยากรร่วมกันของคนในหมู่บ้าน มีการทำกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านและภายนอกเพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองอย่างยุติธรรม โดยมีความหมายว่า การรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อเป็นกลไกในการทำงาน เป็นเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและตัดสินใจในระดับรากหญ้า ที่มีระบบโครงสร้างและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาของชุมชน(สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ, 2547: 26) และรูปแบบขององค์กรชาวบ้านนั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท คือ หนึ่ง-องค์กรที่ภาครัฐจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมตามการสนับสนุนของรัฐ ซึ่งกรณีชาวหัวฝายมีอยู่ก็คือ คณะกรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ สอง-องค์กรที่ภาคเอกชนเป็นผู้สนับสนุนหรือจัดตั้ง เช่น กลุ่มคณะกรรมการที่เกิดจากโครงการกิจกรรมต่างๆ สาม-องค์กรที่ภาคประชาชนเป็นผู้จัดตั้ง และดำเนินการด้วยตนเอง เช่น กลุ่มศรัทธาทางศาสนา กลุ่มเครือข่ายอาชีพ ฯลฯ

ปรากฏการณ์ดังกล่าวพบว่า รูปแบบของชาวบ้านที่แสดงความเป็นตัวตนได้เน้นย้ำถึงความ เป็นกลุ่มก้อนมากยิ่งขึ้น และผลักเรื่องความเป็น “ชุมชน” ที่ “แออัด” ให้หลุดพ้นไปจากสภาพทางสังคม และมีความพยายามสร้างนิยามความหมายของเครือข่ายชุมชนแออัดเป็นพลังทางการเมืองมากกว่าเป็นการสร้างนิยามที่บ่งถึงกลุ่มคนที่ไร้ซึ่งอำนาจ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญของกลุ่มและองค์กร การที่กลุ่มและองค์กรสามารถนำไปสู่การจัดระบบความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกต่างๆได้ เป็นการสร้างรูปแบบและบทบาทใหม่ที่สำคัญของสังคม การที่สังคมมีกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่มีความสามารถและสร้างศักยภาพในการบ่งถึงตัวตนในการทำงาน การติดต่อ การประสานงานกับหน่วยงานเช่น การร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยน การสร้างเครือข่ายร่วมกับเครือข่ายองค์กรอื่นๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ การสร้างเครือข่ายระบบเรียนรู้เช่นนี้สร้างให้องค์กรชุมชนแออัดมีความเข้มแข็งทางความคิด ทิศทางในการดำเนินงานเพื่อ

สังคมมากยิ่งขึ้น และการสร้างบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพพัฒนาสังคมและ พัฒนาเมือง โดยเข้าร่วมงานพัฒนาเมืองและสังคมในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่สังคมได้ปรากฏอยู่ ทั้งในการระดมความคิด กำลั้งผู้คน และกำลั้งทรัพย์ รวมถึงการสร้างเครือข่ายให้องค์กรที่ สนับสนุนการเรียนรู้ในระดับชาวบ้านขึ้นไปได้เรียนรู้และกล้าเข้าไปสู่สังคม การทำงานเพื่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ผลงานที่สำคัญที่ปรากฏขององค์กรชุมชนแออัด แก่สังคมทั่วไปก็คือ การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาของชาวบ้านชุมชนแออัดด้วยตนเองในเชิง กฎหมาย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน ในข้อตกลงร่วมกัน เรื่อง พ.ร.บ.ชุมชนแออัด เป็นต้น นอกเหนือไปกว่านี้แล้วบทบาทในการเข้าร่วมงานด้านสังคมอื่นๆที่ได้รับการยอมรับ เช่น องค์กรประชาธิปไตย ประชาคมจังหวัด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันถึงตัวตนอันแท้จริงที่ชาว บ้านชุมชนแออัดได้ตระหนักถึงและให้ความสำคัญยิ่งขึ้น ซึ่งพบว่า เครือข่ายระดับชุมชนเช่นชุมชน หัวฝายก็เป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนแออัดนี้ด้วย ซึ่งการจัดระบบเครือข่ายความร่วมมือมีตั้งแต่ระบบ ชุมชนแขวงเม็งราย แขวงศรีวิชัย แขวงนครพิงค์ และแขวงกาวิละ และนำไปสู่การสร้างเครือข่าย องค์กรระดับจังหวัด ระดับภาคเหนือตอนบน และระดับชาติต่อไป การสร้างระบบสายสัมพันธ์ เช่นนี้ ทำให้งานขององค์กรมีขนาดเล็กลงไปจนถึงขนาดใหญ่ มีความยืดหยุ่นระหว่างกันและกันสูง ซึ่ง ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “การมีส่วนร่วม”

การมีส่วนร่วม เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันเป็นองค์กร เป็นกลุ่มที่สามารถสร้าง กิจกรรมได้หลายระดับตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก ไปถึงกลุ่มขนาดใหญ่ และสามารถนำไปปฏิบัติในทาง ตรงกับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความสำคัญของบทบาทขององค์กรชาวบ้านในการมีส่วนร่วม เป็นพื้นฐานที่ประชาชนสามารถสร้างโอกาสในการเข้าร่วมและเป็นหลักในการตัดสินใจ กำหนด ความต้องการของตนเอง เป็นโอกาสของประชาชนที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจ ระดับขีดความ สามารถในการจัดการทรัพยากร มีอำนาจในการควบคุมกิจกรรมต่างๆมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ เหมือนในอดีตที่ผ่านมา ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้อธิบายถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้ว่า ใน ลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดย โครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ประการต่อมา การ มีส่วนร่วมโดยความหมายทางการเมือง ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของ ประชาชนหรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนา โดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจาก ส่วนกลางมาเป็นภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร

และการต่อรองในการจัดการทรัพยากร หรือกล่าวได้ว่า “เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้กับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตัวเอง” นั่นเอง ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะพบว่า ต้องเริ่มต้นจาก หนึ่ง-“กระบวนการคิด” คือ ร่วมกันค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหาค้นหาสาเหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา สอง- “กระบวนการการตัดสินใจ” คือ จะต้องตัดสินใจร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาดังกล่าว จะต้องทำอะไร และทำอย่างไร มีแผนงานอย่างไร สาม- “กระบวนการทำ” คือ จะต้องร่วมกันทำในสิ่งที่ได้ร่วมกันตัดสินใจ มีการกำหนดแผนงานในการทำร่วมกัน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และทำ- “กระบวนการการรับผิดชอบ” คือ จะต้องร่วมกันรับผิดชอบในสิ่งที่ได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ มีการประเมินผลการทำงานร่วมกันเป็นระยะเพื่อแก้จุดที่บกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และการที่ประชาชนเจ้าของปัญหาจะมีโอกาสได้คิดได้ทำ จัดการกับปัญหาของตนเองนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆฝ่าย มาส่งเสริมสนับสนุนในลักษณะของพหุภาคี แต่ละฝ่ายมีบทบาทที่แตกต่างกันไป ตามหน้าที่ของตนเอง ดังนี้คือ

“ชาวบ้าน” เป็นผู้ตัดสินใจว่าอะไรคือปัญหา จะแก้ปัญหายังไง

“นักพัฒนา” จะต้องเตรียมตัวเองในการศึกษาชุมชน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความสามารถในการคิดและการทำโดยพวกเขาเอง รวมทั้งการเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน

“นักวิชาการ” เป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาที่พวกเขาประสบ โดยการตั้งคำถามให้ชาวบ้านได้คิด รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆแก่ชาวบ้าน ตัวอย่างนักวิชาการดังกล่าว เช่น ดร.ม.ร.ว.อภิน รัตพัฒน รพีพัฒน์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ดร.เนลินี ต้นฐวนิตย์ เป็นต้น

“รัฐและข้าราชการ” จะต้องเข้าใจพลังของชุมชนและเชื่อมั่นว่าประชาชนสามารถที่จะแก้ไขปัญหาของตัวเองได้ กำหนดนโยบายและทิศทางในการสนับสนุนการทำงานของชุมชนอย่างเหมาะสม เพราะที่ผ่านมามีปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ จะเป็นปัญหาด้านนโยบายของรัฐ ปัญหาด้านโครงสร้างสังคมไทย ปัญหาเงินทุน ฯลฯ กล่าวคือ การครอบงำโดยรัฐ ซึ่งรัฐจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐเป็นผู้กำหนดประชาชนมีบทบาทเพียงผู้สนับสนุนและยินยอมตามที่รัฐกำหนดเท่านั้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ตามกระบวนการที่ควรจะเป็น(สุวัฒน์ คงแป้น, 2544: 224-228)

ดังนั้นตัวตนที่สำคัญของก็คือ ชาวบ้านมีอัตลักษณ์ขององค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน ที่สามารถทำงานในลักษณะมีส่วนร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆได้ และประการต่อมา กลุ่มองค์กรชุมชนและองค์กรชาวบ้านนี้ ก็ซ้อนทับกับอัตลักษณ์กลุ่มที่กว้างกว่าคือ องค์กรเครือข่าย ซึ่งจะมีภาคีความร่วมมือระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีพลังเพิ่มขึ้นด้วย

อัตลักษณ์รูปขององค์กรเครือข่าย

ในการทำงานลักษณะขององค์กรชาวบ้านและองค์กรเครือข่ายมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือ การดำเนินงานขององค์กรชุมชน เพื่อการบริหารจัดการต่างๆ โดยเฉพาะการบริหารจัดการการเงิน จะสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายได้ก็จะต้องมีขั้นตอนในการทำงานที่ชัดเจน โดยเริ่มจากชาวบ้านระดับชุมชน และมีการสำรวจข้อมูลผู้รับประโยชน์ร่วมกัน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกในชุมชน แต่สำหรับการสร้างการทำงานในระดับเครือข่ายนั้น จะต้องมีการวางแผนทบทวนการคัดเลือกตัดสินใจ รวมทั้งนำข้อมูลในแต่ละชุมชนสรุปรวบรวมแลกเปลี่ยนและลงไปตรวจสอบผู้รับประโยชน์ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน ก่อนที่จะจัดทำโครงการในระดับเครือข่ายเพื่อนำเสนอในระดับภาคต่อไป ซึ่งจะเห็นว่าการทำงานในระดับเครือข่ายนั้น จะมีทั้งการหนุนเสริมและการถ่วงดุลซึ่งกันและกันของแต่ละชุมชนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ดังตัวอย่างว่า เมื่อโครงการต่างๆที่ผ่านการพิจารณาในระดับเครือข่ายแล้ว จะถูกส่งไปสู่ระดับภาค ซึ่งเวทีนี้จะให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการของแต่ละเครือข่าย ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทางด้านวิธีการจัดการ รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การเพิ่มประสพการณ์ในการทำงานของกันและกัน

ดังนั้นจึงพบว่า กระบวนการอัตลักษณ์ของเครือข่าย เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำงานในระดับการพิจารณาในกิจกรรมของโครงการต่างๆ ซึ่งในท้ายที่สุดการพิจารณาเหล่านี้ จะถูกส่งไปในที่ที่เป็นผู้พิจารณาด้านงบประมาณ เช่น หากเป็นเงินที่มาจากนโยบายภาครัฐบาล จะมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ตรวจสอบและพิจารณาในการทำงานหรือกระบวนการทำงาน ดังนั้นจึงนับได้ว่าอย่างไรก็จะต้องนำไปสู่การตรวจสอบจากแหล่งทุนหรือหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ ซึ่งวิธีการทำงานของหน่วยงานราชการเป็นที่ทราบกันดีว่า การใช้เงินทุกบาททุกสตางค์ต้องถูกตรวจสอบตามขั้นตอน และระเบียบของทางราชการ ด้วยวิธีการพิจารณาตรวจสอบที่เป็นไปตามลักษณะแนวตั้งหรือจากบนสุดสู่ข้างล่างเช่นนี้ เน้นการตรวจสอบการดำเนินงานและสถานะทางการเงินเท่านั้น เป็นวิธีการทำงานทางเดียวที่ไม่มีความยืดหยุ่น และมักไม่สอดคล้องกับปัญหาข้อเท็จจริงของชาวบ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างไม่คุ้นเคยกับกฎระเบียบของทางราชการ เครือข่ายองค์กร จึงสร้างบทบาทด้วยวิธีการของชาวบ้านกันเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวบ้านระหว่างเครือข่าย เรียกว่า **“ติดตามพัฒนาและตรวจสอบ”**

กระบวนการการติดตามพัฒนาและตรวจสอบ เริ่มต้นตั้งแต่ องค์กรเครือข่ายชุมชนร่วมกันระดมความเห็นว่ “จะติดตามและตรวจสอบอะไรกันบ้าง” และโดยสรุปแล้วมักจะมีเรื่องหลักๆ คือ

1. การติดตามพัฒนาตรวจสอบระบบบัญชี การเงิน การหมุนเวียนของเงิน ว่ารับมาเท่าไร จ่ายไปเท่าไร ใครก็คน มีหลักฐานผู้รับประโยชน์ชัดเจนหรือไม่ เงินคงเหลือและเงินหมุนเวียนเท่าไร ซึ่งก่อนที่จะติดตามเรื่องเหล่านี้ ทีมติดตามตรวจสอบต้องทำความเข้าใจกับเงื่อนไขโครงการที่เสนอไปก่อน

2. การติดตามพัฒนาและตรวจสอบเชิงกระบวนการ จะมีการติดตามว่ามีการทำงานของเครือข่ายเป็นอย่างไร กรรมการกระจายอำนาจหรือไม่ เงินถึงผู้รับประโยชน์หรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร สมาชิกมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไข หลักเกณฑ์หรือไม่ เป็นต้น

ตัวอย่างของผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่ในระดับเครือข่ายหรือเครือข่ายองค์กรดังกล่าว เช่น คุณเพลินพิศ ทิพย์โสภา จากเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงหลักการทำงานว่า วิธีการที่เราทำ เราไม่เรียกว่า “การตรวจสอบ” แต่เป็นการเข้าไปศึกษา แนะนำ เรียนรู้ซึ่งกันและกันมากกว่า หากพบว่ามีปัญหาอุปสรรค จะได้ช่วยกันแก้ไขให้ถูกต้อง ตัวเราเองซึ่งเข้าไปตรวจสอบก็จะได้รับความรู้จากเพื่อนด้วย หรือกรณีผู้นำชุมชนระดับเครือข่ายชุมชนเมืองเชียงรายได้อธิบายถึงการทำงานเช่นกันว่า ตอนเราลงไปตรวจสอบชุมชนหรือเครือข่ายของเพื่อนๆนั้น เราไม่ได้จ้องไปจับผิด แต่เราไปดูลักษณะการจัดการของเขา ว่าเขาทำกันอย่างไรถึงประสบความสำเร็จ เราได้เรียนรู้จากเขา หรือเขาทำอย่างไรจึงเกิดปัญหาขึ้น เขาใช้หลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมหรือเปล่า ปกปิดข้อมูลไว้หรือเปล่า ซึ่งเราก็จะได้มีโอกาสให้คำแนะนำกับเพื่อนต่างชุมชนได้ ตอนที่เราลงไปตรวจสอบ ก็ได้ประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นเช่น เทศบาล แหล่งทุน นักพัฒนาและนักวิชาการที่สนใจร่วมลงพื้นที่ไปกับชาวบ้านด้วย เพื่อที่จะได้เรียนรู้ไปพร้อมๆกัน และขณะเดียวกันจะรู้ว่า ชาวบ้านไม่ได้จัดการกระบวนการตรวจสอบกันเองเพียงลำพัง แต่เป็นกระบวนการที่โปร่งใส ใครก็สามารถเข้าร่วมดูไปพร้อมๆกับชาวบ้านได้

ซึ่งลักษณะหน้าที่และบทบาทที่สำคัญของเครือข่ายองค์กรนี้ ซึ่งจะทำหน้าที่สลับกันไปติดตามพัฒนาและตรวจสอบในระดับภาค นอกจากนั้นแล้วยังเป็นเวทีที่สำคัญที่องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านจะได้ร่วมกันสรุปผลการติดตามพัฒนาและตรวจสอบกันและกัน อันจะนำไปสู่การเพิ่มพูนความรู้ให้กับองค์กรชุมชนมากยิ่งขึ้น และนับได้ว่าเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่เสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านที่ปรับแนวคิดเป็นรูปธรรม เปลี่ยนพฤติกรรมจากแนวคิดไปสู่แนวราบ ที่พวกเขาจัดการกันเอง เป็นการตรวจสอบที่มีความเข้าใจอกเข้าใจปัญหาข้อจำกัดของกันและกัน มีความยืดหยุ่น ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีแต่ความหวังดีให้แก่กันและกัน (สุวัฒน์ คงแป้น, 2544: 240-243)

ดังนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนแบบใหม่จึงมีความสำคัญที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีสวัสดิภาพในการดำรงชีวิต และสร้างสิ่งที่จะช่วยให้เกิดความเสมอภาค ความ

เท่าเทียมกันในสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเท่าเทียมกันในบทบาทของพลเมืองที่มีหน้าที่และบทบาทต่อการสร้างเมืองให้น่าอยู่และสร้างเมืองให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้ดียิ่ง

3.4 สรุป

ในบทนี้เป็นบทที่อธิบายถึงการสร้างอัตลักษณ์รูปแบบใหม่ให้ข้ามพ้นอัตลักษณ์รูปแบบเดิม อันหมายถึง การสร้างอัตลักษณ์ที่ข้ามพ้นความหมายของความเป็นชุมชนแออัด และพื้นค่านิยมที่ส่งผลให้เกิดทัศนคติอันเลวร้ายแก่ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งเป็นพลังในการรวมกลุ่มคนในชุมชนสร้างกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีเป้าหมายในการลบล้างอัตลักษณ์แบบชุมชนแออัด

กระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนเกิดขึ้นมากพลั้งหลายส่วนมีปฏิสัมพันธ์กัน ได้แก่ รากฐานทางวัฒนธรรมเดิมของชุมชน คือ ความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชนที่แม้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงอยู่มาก แต่ก็ยังคงเป็นพลังทางวัฒนธรรมเดิมอยู่ เมื่อเกิดการขยายตัวของรัฐเข้าสู่ชุมชน โดยระยะแรกรัฐเน้นรูปแบบสังคมสงเคราะห์ก็ได้ก่อให้เกิดการเริ่มต้นรวมกลุ่มขึ้นมา และต่อมาเมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายพันธมิตรได้เข้ามามีบทบาททำงานกับคนในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการให้บทบาทนำแก่คนในชุมชน ก็ส่งผลทำให้เกิดการสร้างกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองขึ้นมาอย่างหลากหลาย

กิจกรรมที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นนั้นได้ทำให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้รวมหมู่ และเกิดการร่วมกันคิดแก้ปัญหาของชุมชน และในกระบวนการการสร้างกิจกรรมนี้ได้ก่อให้เกิดการร่วมกันให้ความหมายใหม่แก่ตนเองและชุมชนขึ้นมา

กิจกรรมที่สร้างขึ้นมาเน้นการสร้างองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งจะสร้างความหมายให้ที่หมายถึง การรวมกลุ่มของผู้คนในชุมชนเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน สังคม และประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาและสร้างศักยภาพการเรียนรู้ให้กับผู้คนในชุมชน เช่น การจัดทำกิจกรรมในการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันและกัน เพราะนอกจากจะทำให้ชุมชนมีสภาพที่ดีขึ้นแล้วในทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้านให้ตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องเหมาะสม และการร่วมกันให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาของชุมชน

กิจกรรมได้ทำให้เกิดการให้ความหมายใหม่แก่ชีวิตของคนในชุมชน โดยความหมายใหม่ได้เห็นคนในชุมชนในฐานะกลุ่มทางสังคมที่แท้จริงแล้วเป็นผู้ที่สร้างและสนับสนุนให้เมืองเชียงใหม่ก้าวหน้าทั้งระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในระดับย่อยหรือเศรษฐกิจนอกระบบซึ่งมีระบบการเงินหมุนเวียนตลอดอยู่เวลา ความสำคัญดังกล่าว ทำให้ภาพลักษณ์ของคนในชุมชนไม่ได้เลวร้ายอย่างที่มีการเข้าใจกันดังเช่นอดีต นอกจากระบบเศรษฐกิจแล้ว

ในระบบการเมืองการปกครองยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างฐานคะแนนให้กับผู้ที่เข้าบริหารงานในการปกครองท้องถิ่นหรือเทศบาลได้อีกด้วย ความสำคัญของคนในชุมชน จึงเป็นความสำคัญที่ชาวบ้านถูกทำให้ข้ามพ้นวิกฤตการณ์ความหมายดั้งเดิมไปแล้ว

ความเป็นเครือข่ายการสร้างข่ายกิจกรรมและการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานระดับต่างๆในสังคม เช่น หน่วยงานรัฐ หน่วยงานภาคการศึกษา หน่วยงานเอกชน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการยอมรับให้ฐานของเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะฐานของการแสดงความคิดเห็น ก็ได้รับความสนใจและยอมรับมากยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างกิจกรรมทั้งหมดได้ทำให้คนในชุมชนหัวฝายให้ความหมายแก่ตนในฐานะสมาชิกหนึ่งในชุมชนหัวฝายที่มีส่วนสำคัญในการสร้างเมืองขึ้นมา พร้อมกันนั้นก็เกิดการนิยามตนเองเชื่อมต่อกับเครือข่ายในระดับต่างๆ อันส่งผลทำให้เกิดอัตลักษณ์ของความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมขึ้นมา ซึ่งส่งผลต่อการแสวงหาแนวทางการพัฒนาเมืองที่มีความหมายแก่คนทุกกลุ่มในพื้นที่เมือง